DB 205
.H65
Copy 1

ČESKÁ ŠLECHTA

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

Lidová Knihovna

SVAZEK VII.

ČESKÁ ŠLECHTA

Výklady časové i historické

— od —

JOSEFA HOLEČKA

Nákladem
ČESKÉHO ÚSTŘEDNÍHO KNIHKUPECTVÍ, 1821-25 SO. LOOMIS ST.
CHICAGO, ILL.

ČESKÁ ŠLECHTA

VÝKLADY ČASOVÉ I HISTORICKÉ

— od —

JOSEFA HOLEČKA

Nákladem

ČESKÉHO ÚSTŘEDNÍHO KNIHKUPECTVÍ, 1821-25 S. LOOMIS ST,

CHICAGO, ILL.

IIB205
H65

1919
Tisk Spravedlnosti, 1821-25 So. Loomis St.
Chicago, Illinois

231

8162 A36

Jy 23 42

ap 5-21-42

I.

ČESKÁ ŠLECHTA ZA SVĚTOVÉ VÁLKY.

Hrabata Clam-Martinicové byli od let šedesátých minulého století považováni za dobré Čechy a nikomu nenapadlo, aby o tom pochyboval. Vůdce státoprávní opozice hr. Jindřich Jaroslav založil tuto jejich pověst, jež se udržovala i za jeho nástupců Richarda a Jindřicha. O hrabatech Clam-Martinicích bylo mezi námi obecně známo, že barva jejich je černá, že jsou vysocí konservativci a klerikálové, věrni jsouce duchu svého bělohorského předka. Ale to jim v očích nekonservativních a neklerikálních českých stran na vážnosti neubíralo, neboť předpokládáme, že šlechtic ani nemůže býti jiného smýšlení, a žádáme si od něho pouze, aby ve věcech jazykových a všezemských byl zajedno se vším národem. A v té příčině pánové smečenští byli bez výtky, aspoň při těch skromňoučkých požadavcích, které my ku šlechtě máme. Věděli jsme o nich, že umějí česky, že mají kolem sebe úřadnictvo i služebnictvo české a to nám dostačovalo.

Jména dobrého Čecha požíval také nynější smečenský pán, hrabě Jindřich Clam-Martinic. Já sám ho nikdy neviděl, ani mluvit neslyšel, ale věřil jsem jiným. Ale již po prvých měsících světové války jeho pověst mezi námi se měnila. Mluvilo se o něm, že se v hlavním stanu, kde

konal vojenskou službu jako major, stal nepřítelem, ano nenávistníkem českého národa. Řeči takové s počátku byly považovány za klep a nedocházely víry; ale když se nejen udržovaly, nýbrž sesilovaly, a když se vyskytovaly rozličné okolnosti, které je činily podobnými pravdě, nezbývalo nám Čechům nic jiného, nežli se smířiti s myšlenkou, že hrabě Jindřich Clam-Martinic už k nám nepatří a že se odřekl českého národa i národnosti. Současně se proslýchalo, že hr. Jindřich Clam-Martinic má mezi českou šlechtou mnoho stejně smýšlejících a že se již dohodli, kterak Čechům "urazí rohy" a "obnoví" Rakousko. Do těchto plánů patrně byla zasvěcena také šlechta moravská, jak vidno bylo z otázky hraběte Mensdorfa-Pouilly, je-li prý to pro Čechy takové štěstí, že vzkřísili svůj jazyk, a zdaž by jim nebylo lépe, kdyby jejich germanisace byla bývala již v 18. stol. dokonána. Výrok tento jsem dvakrát potkal v tisku a jeho autentické znění mi známo není; avšak to, že jej hr. Mensdorf-Pouilly opakoval, je potvrzením jeho smyslu. To již bylo přímé vybídnutí k odrodilství ve prospěch myšlenky, do které se česká šlechta v království a markrabství zamilovala a na které se shodla. Jaká myšlenka ušlechtilá!

Když byl hr. Jindřich Clam-Martinic ministerským předsedou, chodily od úst k ústům jiné jeho výroky, českému národu nepřátelské. Jedny byly potvrzením druhých a již nebylo možno odmítati je jako liché klepy. V jednání s českými poslanci hrabě netajil, že pomýšlí na zavedení německé státní řeči. A kdyby byl i tajil, prohlášení němčiny za jediný jazyk vnitřního úřadování při všech státních úřadech prozrazovalo, že se německé státní řeči kvapem připravuje cesta. Hrabě Clam-Martinic jen proto nedovolil naléhání Všeněmců, aby německá státní řeč byla oktrojována, že si troufal vymoci ji cestou parla-

mentární. Byl prý si jist, že Čechy pro německou státní řeč získá a že si ji sami odhlasují, což by ovšem bylo velmi cenné a vydalo by státnickému umění hr. Clam-Martinice skvělé vysvědčení. Vzal prý na sebe dokonce pevný závazek, že tu věc provede. Nedělal žádných tajností, jakým způsobem toho cíle dosáhne: přimámí dva nebo tři Čechy do svého ministerstva a jiných několik zkompromituje tím, že budou veřejně jmenováni jako kandidáti ministerského křesla, tedy jako lidé —, a těch pět, šest českých poslanců přemluví všecky ostatní, že dají své hlasy pro německou státní řeč. Dva čeští poslanci skutečně byli kompromitováni svou kandidaturou do ministerstva hr. Clam-Martinice, ale nic horšího se nepřihodilo. Německá státní řeč musila býti sňata s programu a hr. Jindřich Clam-Martinic padl.

Pouhé pojetí takového záměru, jako jest uzákonění německé státní řeči, národ český považuje a vždycky bude považovati za skutek nepřátelský; ale způsob, kterým hr. Jindřich Clam-Martinic vytčeného cíle dosíci hodlal, je projevem nenávisti a opovržení. Státník, který city tyto skrýti nedovede, ano myslí, že přiměje ty, ku kterým je chová, aby mu byli povolnými nástroji ku své škodě i hanbě, nepatří mezi nejchytřejší. Talentu a umění státnického hr. Jindřich Clam-Martinic neosvědčil nikterak, ale co ukázal jasně a zřetelně, jest jeho nenávist a opovržení k Čechům, o nichž předpokládal to, co jest nejbídnějšího a nejpodlejšího: že za úřad, ve kterém by poseděli chvilku, že za pěkný titul a lesklý plíšek na kabátě jsou s to, aby vykonali na svém národě ortel smrti; neboť že zavedení německé státní řeči rovnalo by se usmrcení českého národa, o tom byla s hr. Jindřichem Clam-Martinicem zajedno všecka česká šlechta, která se odhodlala politiku jeho podporovati, jak vysvítá z citovaného výroku

hraběte Mensdorfa-Pouilly, jenž při dobrotě svého srdce měl už na mysli posmrtné radosti českého národa.

Nesmí zůstati nezaznamenáno, co hr. Jindřich Clam-Martinic řekl českým poslancům, když jej po prvé navštívili v úřadě ministerského předsedy. Když jej jako krajana, jako českého šlechtice, jako svého známého z nejedné schůze oslovili česky, vskočil jim do řeči, řka: "Meine Herren, hier bin ich kaiserlicher Ministerpraesident, hier muessen sie mit mir deutsch sprechen." Když pak mu rozkládali, že jeho politika budí v Čechách a v Praze veliké znepokojení, zvolal: "At' se Praha hne! Učiním, že z ní nezůstane kámen na kameni!"

Tak nemluví syn národa ani tehdy, když s běhy jeho věcí a jeho skutky nesouhlasí a třeba odsuzuje. Syn národa, byť jej viděl na cestách, které považuje za bludné, nezanevře naň, neodnímá od něho svého srdce, ani kdyby se s ním ve smýšlení rozpadl, nebude se nabízeti ani se nepropůjčí za metlu na něj, nebude háncům jeho přisvědčovati a nevstoupí do řady jeho nepřátel, nýbrž mu vždycky bude zastáncem a obhajcem, bude i nepopíratelné a dokázané viny jeho zmírňovati a omlouvati, a nikdy nebude sekerou, napřaženou na šíji svého národa.

Hrabě Jindřich Clam-Martinic vystoupil z českého národa, v jehož táboře není místa pro jeho zjevného nepřítele. Ale on není mezi českou šlechtou jediný, kdo v osudných letech 1914—1917 se od českého národa úplněji než dotud odvrátili a postavili se naproti němu na stanovisko nové, jež něžně tlumočí citovaný výrok hr. Mensdorfa-Pouilly a jež bouřlivě ohlásil hr. Jindřich Clam-Martinic. U mnohých ta posice není novou, nýbrž jasnější a určitější. To vyžaduje, abychom se také vyjádřili jasněji a určitěji.

Pro mne není pochyby, že již před válkou bylo uloženo o bezživotí národa českého tak, jako polského. Polákům to zřetelně a učeně vyložil pan Cleinow ve spise "Die Zukunft Polens". Nám to hlásala německá publicistika před válkou a zvláště bez obalu v prvých dvou letech války. Do plánu tohoto úkladu byla česká šlechta zasvěcena. Srdce všech se proň nerozhřála takovým nadšením, jako srdce hraběte Jindřicha Clam-Martinice, všichni záhubu českého národa pokládali za neodvratnou a již neodkladnou; leda že ti, kterých mysl je jemnější, dělali si starost, jak by se nám mohla připraviti smrt méně bolestná.

Více se ještě o tom mluvilo, než psalo. V Praze na Příkopě je dům, z kterého se v prvých dvou letech války rozcházely bulletiny o stavu příprav k našemu usmrcení.

V těch strašných dobách my se tiskli k sobě jako lidské oběti, odsouzené, aby předhozeny byly dravým šelmám v aréně. Všichni jsme tušili a nebylo mezi námi různosti a rozdílu. Nikdo mezi námi nescházel, všichni Čechové jsme byli pohromadě v jednom chomáči, jen šlechty mezi námi nebylo.

Zřekla se nás, odpadla a v osobě hraběte Clam-Martinice vyvstala proti nám s hrozným gestem mistra poprav-čího.

I musíme se zamysliti a podrobiti revisi celý poměr šlechty k českému národu, abychom si byli dobře vědomi, na čem se šlechtou jsme, a neoddávali se lichým ilusím a nadějím.

II.

ČEŠSTVÍ ČESKÉ ŠLECHTY.

Čechové hr. Clam-Martinice nadobro zklamali. Nebylo s nimi řeči ani o německé státní řeči, ani o nastolení takového centralismu, který by v Cislajtanii zničil všecky neněmecké individuality národní i zemské. Nerozuměli vysoké idei, hlásající, "že stát je sám sobě účelem" a že všichni jeho národové i občané jsou povinni obětovati se státu a rozplynouti se v něm jako sůl v polévce. Ano měli za pošetilost' hlav nevědomých a pobloudilých, když i tiskem propagovaly myšlenku, že Rakousko stůj co stůj, za každou cenu, i za cenu nejtěžší křivdy a násilí, musí býti učiněno "jednotným", t. j. německým. Za vzor si tu brali Mad'ary, aniž si připustili pomyšlení, že Mad'ari se již octli na nakloněné ploše, po níž jejich politika násilné a bezohledné mad'arisace sjede do žumpy zmaru a světové hanby. Toho hr. Jindřich Clam-Martinic arci nepředvídal, politický jeho genij nevidí dál, než na špičku vlastního nosu. Když pak se v červnu 1917 sešla říšská rada, hrabě Clam-Martinic dospěl k poznání, že svými ideami a programem nezvítězí a že mu nezbývá, než odstoupiti, padnouti. I padl, padl velmi neslavně. Všecky noviny byly za jedno, že se osvědčil státníkem velice neschopným a nad to všeho taktu prostým, mužem, který svým vystupováním jen dráždí, odpůrce sám si vyvolává

a oposici proti sobě sesiluje. Avšak hrabě J. Clam-Martinic tolik autokritiky neměl, ani tak citlivého svědomí, aby poznal a uznal své chyby. V očích jeho jen Čechové byli vinni, že se plány jeho nezdařily. Jestliže na ně dosud nevřel, nyní pojal k nim zášť. Ani společný český vzduch s nimi dýchati nechce! Pomstí se nevděčné české zemi, obrátí se k ní zády!

I odstěhoval se hrabě Clam-Martinic nadobro ze Smečna na svůj rodný zámek Clam kdesi v alpských krajích. Všecky rodové památky s sebou odvezl: drahocennosti, archiv, obrazy, knihovnu, ano nezapomněl prý ani na vagon plný poživy. Vypravovalo se, že lituje, že kdy dopouštěl, aby byl za Čecha považován, a neprotestoval, když ho Češi zvolili do správní rady Průmyslové banky a i jinam ho stavěli jako svého představitele. Ale trpěl to, znaje slabost Čechů ke šlechtě. Češi mermomocí chtějí míti svou šlechtu. Nejsou sice dohodnuti o tom, jaké vlastnosti by česká šlechta měla mít a co by měli od ní požadovat, ale to šlechtě nevadí, protože jí dává možnost, aby současně hrála i úlohu šlechty německé, ano některým jejím členům daří se hra i na šlechtu uherskou. A Čechové nemají ničeho proti tomu. Oni to nemají za dvojakost a trojakost, nýbrž za rozšíření svého národního významu. Sedí-li hr. Clam na svém Clamu, Čechové se radují, malujíce si, že až tam, daleko v Alpách, ozývá se na dvoře českého kavalíra, českého vlastence a národovce český jazyk, a jestliže hrabě česky volá na svého lokaje, to dobrému srdci českému, šlechtě vždycky věrně oddanému, plně dostačuje.

Znám je výrok hr. Františka Thuna, učiněný za bojův o punktace, v němž mu jako místodržiteli král. Českého připadl úkol hájiti politiku vládní naproti svorné vůli všeho českého národa. Tehdy řekl hr. Fr. Thun:

"Čech buď líbá ruku, anebo je hulvát." Tak by se byl zajisté nevyslovil bez jistých zkušeností, jež mu k tomu, jak se domníval, dávaly právo. Jaké asi to zkušenosti byly? U jedněch Čechů pozoroval, že se rozplývají blažeností, když se urozenému pánu zráčí s nimi promluviti, klanějí se mu do černé země, vděčni jsou mu i za nevlídný pohled, jásají vítězoslavně, když se milostivá vrchnost v jejich středu objeví a pokládají to za pokrok svaté věci národní.

Poměr docela takový, jako býval před r. 1848 mezi šlechtou a poddanými.

Není divu, že takový poměr šlechtě dostačuje a že nemá proč, aby sama Čechy vedla k tomu, aby měli více sebevědomí a citu pro důstojnost vlastní i národní. Lokajství rokem 1848 nepřestalo a jako klidné a živné povolání dosud je vyhledáváno těmi, kdož je více cení, než důstojnost nezávislého muže, který má právo se nehrbit, a přímo hledět. Takové je pravidlo: čím se kdo hlouběji ponižuje, tím více je ponižován; čím se kdo ochotněji podkládá, tím jistěji od něho očekávají, že se opět podloží. Lokajství, ač zůstalo i po osvobození, nepřiblížilo si urozené panstvo a propast mezi nimi je nyní větší, než bývala. Kdo jen slouží, o tom se právem předpokládá, že má v tom zálibu, anebo že se k tomu cítí zrozeným. Kdo je věčně spokojen s málem, k tomu se nikdo neukáže štědrým už proto ne, aby ho nezkazil. Kdo se cítí na svém místě v koutě, toho nevyvedou v čelo společnosti ani tehdy, kdyby mu místo zde zákonitě náleželo.

Ale my nejsme lokaji šlechty, bože chraň! Nám jen se zdá, že v našich politických a národních bojích příliš mnoho záleží na tom, abychom měli svou šlechtu podobně jako ji mají Poláci a Maďaři. Zdá se nám také, že jsme takovou šlechtu mívali až do roku 1621, a každý Čech

by rád všecko nasadil, aby šlechtu svému národu opět získal. Mnozí z nás vidí hlavní příčinu toho, že v politice nemůžeme s místa, v tom, že ji šlechta neřídí a svým společenským významem, svým spojením s kruhy nejvyššími, svou starou rutinou v politisování i svým hmotným vlivem nepřispívá, jak by náleželo, aby se nám dostalo stejného postavení s národy okolními. I nadbíhají šlechtě, kde mohou, pocty jí vzdávají, úřady velmi čestné i velmi výnosné na ni vznášejí, na jevo ji tak dávajíce, jak by se jí rádi podřídili, kdyby se chutě chopila otěží české politiky.

Jedno tu však zůstává šlechtě nepověděno: že by českou politiku musela říditi v národním smyslu českém, t. j. státoprávně a rovnoprávně. Šlechtě by ani český radikál, ba ani šovén neukládal, aby opustila stanovisko naprosté rovnoprávnosti a přimkla se blíže k Čechům na ujmu Němcům. Mluvím o politice a nepravím, že by nám nebyl jako zrak drahý šlechtic, který by vším srdcem a duší přilnul k našemu národu a jeho jazyku. Úplné češství by mohl osvědčovati mnohými způsoby mimo politiku, ale ve věcech domácí politiky vždycky bychom se spokojovali, kdyby i takový ryze český šlechtic setrvával na stanovisku rovného práva Čechů s Němci.

Jako skromností společenskou jsme pro sebe šlechtu nezískali, nenaklonili jsme jí ani svým snahám národním a politickým skromností svého očekávání od ní. O české šlechtě německého národního vědomí ovšem tu řeči není, ačkoli hlavní její sloup, kníže Fuerstenberk, dokonale česky mluví a zahanbuje tím dlouhou řadu šlechty druhého tábora. Málem bych byl napsal: "šlechty českého národního vědomí", aby byl protějšek k německé její části, ale pero samo se mi zadrželo a příčilo se napsati takovou nepravdu; není' šlechty českého národního vě-

domí, šlechty české! Jsou jen nemnozí jednotlivci, kteří se k české národnosti hlásí, snad bys je na prstech jedné ruky spočítal.

Ta část šlechty, která není německo-národní, nikterak není česko-národní. Oni jsou "konservativní velkostatkáři" a dost! Žádní Češi podle národnosti, srdce, smýšlení a snažení! Co se českého uvědomění týče, konservativná šlechta se konservovala tak, že za dobu bezmála sta let ani o píď nepokročila, spíše šla nazpět ve přirovnání s hr. Kašparem Šternberkem, hr. Bohuslavem Chotkem, hr. Fr. Kinským. Všecky vrstvy národa své národní vědomí rozšířily, jen konservativná šlechta je zúžila.

Proč? Jak se to mohlo státi? Nejednou se v našich kruzích tato otázka přetřásala. Mnozí myslí, že jsou tím vinny šlechtické dámy; to jsou ti, kteří každou lidskou záhadu řeší podle pravidla "cherchez la femme". Urozené dámy prý muže své přímo odvlékají od české národní věci. Co české, jest jim sprosté, český jazyk tvrdý a barbarský; český lid považují za dav, který jest k tomu, aby jim sloužil a při slavnostech jim stál špalírem; česká země jest jim dobrá k tomu, aby jim ze své hroudy dávala dobrý důchod, jež ztravují v cizině. Urozené dámy mají jisté vyšší požadavky, jichž ukojení nemohou dojíti ve společnosti občanské, demokratické, jako jest naše. A konservativní šlechta sama ničeho českého, typicky českého nevytvořila. V té příčině stojí daleko za každou jinou a právě nedostatek českého národního vědomí, typu a rázu ji charakterisuje. Německou se nazvati nechce a českou nemůže.

Že urozeným dámám náleží valná část viny, — již ony snad za zásluhu si počítají, — že z jejich mužů se nevyvinuli řádní Češi, je pravda, o níž nikdo nepochybuje a proti ní neprotestuje. Pozoroval jsem hraběcí rodinu,

jak žije mezi českým lidem v české vsi, kde má své sídlo. Hraběcí rodina sama je česká, má české jméno a české předky. Když se jim narodí hrabátko, dají k němu služebníky Němce, aby němčina byla prvý jazyk, který hrabátko bude slýchati, až se mu počne rozvazovati jazýček. Německý jazyk tedy vlastně bude jeho mateřským. Česky se naučí také, zvlášť hoši, kteří se nedají upoutati do komnaty a najdou si styky s českým lidem, jehož jazyk pochytí. Taková znalost jazyka národa, v lůně kterého jejich kolébka stojí, úplně jim dostačí. Česká kniha do hraběcího zámku nikdy nezabloudí, ani časopis, ničeho českého tam neznají a nepoznají krom toho chudého lidu, který za časů feudálních bydlel v jejich podhradí a na který hledí ještě nyní jako na své služebníky, nebo na čekatele této hodnosti. Na lid nehledí s patra, o nikoli! K lidu jsou blahosklonní, milostivě děkují za jeho uctivé pozdravy, ačkoli dovedou býti i nemilostiví, když se jim uzdá, ale nejzvláštnější je, že členové hraběcí rodiny, hlavně dámy, ač umějí správně česky a mají českou výslovnost, jako každý rodilý Čech, v rozmluvách s lidem affektují, jako kdyby jim český jazyk byl v ústech nezvyklý, nenalézají českých slov a hlas jaksi podivně zakládají, jako Čechové nikdy nečiní.

A to urozené dámy, které se v Čechách a mezi českým lidem zrodily! Což pak možno očekávati od těch, které se do Čech přivdaly z ciziny, kde byly vychovány nejen v stavovské, nýbrž i v cizí národní hrdosti?

Jednou ve svém životě byl jsem panskými úřadníky, Čechy, uveden do zámku českého knížete známého jména. Panstvo právě nebylo přítomno a jeho úřadníci si více troufali, než by se opovážili v jeho přítomnosti. Uvedli mne také do bibliotéky, která je chloubou knížecího rodu. Nebylo času, abych si podrobněji prohlížel ty poklady

rozličných formátů, zavázané do dobré vepřoviny nebo teletiny. Jen jsem prosil své průvodčí, aby mi laskavě ukázali, kde je v té ohromné knihovně českého oddělení pro knihy české. Ta otázka je překvapila a do rozpaků uvedla. Nikdo jim dosud takové otázky v zámku českého knížete nedal, ani sami si jí nedali. I jali se mne poučovati o svém pánu a veliteli. On, víte, není vlastně pravý Čech, česká je druhá větev toho prastarého rodu, a ta je ryze česká; ale není ani pravý Němec, smýšlení jeho není německy národní, jen jazyk německý jest jeho jazykem rodinným. Kdyby byl přísný Němec, nepřijímal by do svých služeb Čechů, on však i Čechům u sebe místa dopřává, začež mu jsou vděčni a věrni. Jen počkat, počkat, postupem času všecko bude lépe, i to! Kníže otec už dává své syny také českému jazyku učit a oni jednou, až také budou míti syny, už jim dají snad úplně české vzdělání. Jen trpělivost! Všecko půjde, všeho dosáhneme.

"A co dcery?" tážu se. "Zdaž i ony si český jazyk osvojují aspoň na tolik, aby si mohly českou knihu přečísti? A vědí-li, že jsou také české knihy na světě?"

Moji průvodčí na sebe mrkli a jeden z nich odběhl. Druzí mi vysvětlovali:

"Kníže pán má pouze jedinou princeznu. Princezna česky umí a českou poesii ráda čítá, zvláště Jaroslava Vrchlického. Na její noční skříncе vždycky leží některý svazek jeho básní. Můžeme vás přesvědčit."

Dovedli mne do ložnice princezniny a tam na noční skříncе skutečně leže la kniha Vrchlického "Rok na jihu".

"Vidíte? Lhali jsme Vám?"

"Vidím, ale viděl jsem také, jak pan důchodní na vaše zamrknutí odskočil, a nebylo těžko dovtípiti se, že on sem tu knihu položil. Mohu vám vydati svědectví, pánové, že se poctivě přičiňujete o dobré jméno své

šlechty, jen by si bylo přáti, aby též ona byla svého dobrého jména u českého národa dbalá a vlastními činy mu dodávala lesku."

III.

ŠLECHTA POZBYLA JIŽ PRVENSTVÍ.

My po celé 19. stol., od počátku národního probuzení až do nynějška, šlechtě nadbíhali, uctivě před ní ustupovali, jí se obdivovali, úsměvy její lovili, obstanůvku jí dělali, a to vše nikoli ze vrozené pokory před její urozeností, nýbrž s poctivým úmyslem získati ji pro českou národní věc a zblížiti ji s demokratickými živly v národě. Česká šlechta měla tak výhodné postavení, jako v žádné jiné zemi. Šlechta již není pánem nad osudem i osobami poddaných, ale dosud se nevzdala domnění, že má zděděné právo na to, aby měla rozhodující vliv na politiku států, zvláště vnitřní a zahraničnou. Toto právo Čechové v minulém století plně uznávali a otěže své politiky takořka jí do rukou strkali, majíce k ní jedinou žádost a podmínku: aby se znala k české vlasti a k českému jazyku. I co do jazyka mnoho jí odpouštěli, dokud se přímočarně brali cestou státoprávní politiky. Jen když se jim zdálo, že šlechtic, mající české nebo moravské domorodství, není tuhým centralistou, rád aspoň po nějakou dobu roční pobývá na svých statcích mezi českým lidem a semtam prohodí nějaké české slovíčko, již ho považovali za svého. To

se dobře osvědčilo ještě u knížete Fr. Thuna v posledních několika letech jeho života, když byl po druhé místodržitelem království českého. Kníže Fr. Thun nikdy se nenaučil obstojně česky, byl Němec a Rakušan; ale miloval českou zemi a ze zkušeností, kterých nabyl v boji o punktace, kde byl i s Taafem a Plenerem od Mladočechů na hlavu poražen, nabyl poučení, že, není-li v Rakousku možno vládnouti proti Čechům, že je to ještě méně možno v Čechách. Ani za svého druhého místodržitelování ničeho zvláštního pro Čechy nevykonal, ale vědělo se, že přece jest jejich zastancem naproti Vídni a naproti den ze dne silnějšímu centralismu. Aby byl státoprávníkem, k tomu kníže Thun nedospěl, ale byl aspoň českým autonomistou; aby v Čechách přestalo odměřování práva dvojím loktem, na vyvrácení toho starého poměru síly kn. Thuna nestačily, nestačil ani jeho věk, a věci se v posledních letech před světovou válkou příliš kvapně a mocně obracely proti nám, aby jim kterýkoli jednotlivec dáti mohl jiný směr. Přece však jsme cítili, že máme v kn. Thunovi záštitu a že by více učinil v náš prospěch, kdyby mohl.

Kníže Thun nikterak se neztotožnil s českým národem. Zůstal politickým Čechem německé národnosti, jako se narodil. Jako Němec nemohl všecky tužby naše pochopiti a pro ně se rozehřáti. K tomu by bylo zapotřebí, aby měl české národní vědomí, aby český jazyk znal a miloval, aby byl v českém jazyku nabyl vzdělání, aby přijal české názory a postavil se cele na české stanovisko. Toho všeho při něm nebylo a přece si dobyl přízně a důvěry českého národa, jež ho doprovodila za hrob. Kníže Thun mlčky uznával, že dříve českému národu křivdil, neznaje ho. I bylo pak jeho snahou, aby mu sám nových křivd nepřičiňoval a staré aby mu aspoň zmírňoval, nemaje sil, aby je docela zastavil. Jeho těšilo, že získal českých

sympatií a vážil si jich. Poměr jeho k Čechům stal se normálním. Nikdy více neopakoval svého výroku, že Čech buď líbá ruku, anebo je hulvát. Bezpochyby porozuměl české skromnosti v požadavcích i osobních stycích a dovedl tuto vlastnost oceniti, zvláště když ji porovnal s křiklounskou nenasytností jejich národních protivníků, a když porozuměl jednomu, pochopil i druhé: že samy sebou přicházejí okamžiky, kdy jest i české skromnosti konec, kdy Čech musí pozdvihnouti hlavu a prohlásti svoje slovo zpříma a určitě. V takové pose Čechové se před lety nelíbívali ani Thunovi, ale posléze mu vysvitlo, že ani jinak býti nemůže a že Čech v době tiché skromnosti ničeho se nevzdal, což jeho jest anebo nač má dobré právo.

Němci knížete Thuna v poslední periodě jeho života na smrť nenáviděli, víc než Kramáře. O tom se podivných věcí dovíme, až se bude psáti historie těchto let v Čechách. Odkud ta nenávisť? Vždyť kn. Thun neodřekl se německé národnosti a Němcům v ničem neubližoval! Takový Němec naše protivníky neuspokojí. Oni nechtějí Němce k Čechům nestranného, spravedlivého, objektivního, nýbrž jen stranického nenávistníka, jako jsou všichni. Němec k Čechům spravedlivým jest jim odpornější, než Čech sám.

Připočte-li se tento morální terror ke všemu ostatnímu: k cizímu namnoze původu, k cizímu vychování a vzdělání, k zakořenělým předsudkům proti všemu českému a k otřesenému svědomí dědiců bělohorských, uvidíme, že celá řada náspů dělí českou šlechtu od národa. A nejhlavnější z těch náspů jest nedostatek právního citu české šlechty a vyšší veřejné mravnosti. Ona, vědoma sobě své hmotné síly a hrdá na svůj starobylý původ, má ctižádost a nárok, aby v zemi pořád hrála tu náčelnou

úlohu, jakou hrávala v minulosti, ale to již nedostačuje. Česká šlechta zapomněla, že společenské hradby, které v dobách feudalismu od sebe dělily jednotlivé stavy, jsou již skoro všude strhány, a kde se tak ještě úplně nestalo, stane se v době nedaleké. Stavovské privileje i stavovské předsudky, kterých česká šlechta nemá síly vzdáti se, přivedou ji k úplné bezvýznamnosti, protože prvé patří do šeré minulosti a druhé jsou pošetilost lidí omezených. Za dní našich šlechta, chce-li býti ne-li vůdcem, tož aspoň platným činitelem v národě, musí vystoupiti ze skalných hradů neoděna v nemotorné brnění, neozbrojena těžkopádným mečem, nýbrž opatřena těmi zbraněmi ducha a školy, které každému do ruky vtiskuje nová doba, byť nebyl šlechtic — a tak se musí pustiti v závody s ostatními společenskými činiteli obce národa, v závody o zásluhy o národ.

Šlechtě již nepatří prvenství proto pouze, že je šlechta, že má erby a mnohé statky. Proti erbům za dní našich mnozí mají stejně mocné předsudky, jako šlechta proti lidem bezerbným. Předsudek jako předsudek. Předsudek tu, předsudek tam, oba se navzájem ruší. Ale i po odečtení erbů zbývá šlechtě nejedna velká přednosť. Synové její, mající od narození hojnosť prostředků, zbaveni jsou v životě nutnosti dobývati si společenského postavení. Toť ohromná výhoda, která by šlechtě ne jako stavu, a ne proto jen, že je šlechta, nýbrž jednotlivým šlechticům, a snad většině jich, navždy zabezpečovala společenské prvenství, kdyby si byli vědomi, že osud jich ušetřuje boje o bytí, ale ničeho víc, a že o všecko ostatní, čeho v životě chtějí dosíci, musejí se týmiž způsoby zasazovati, přičiňovati, usilovati, bojovati, jako synové občanští.

Toho všeho česká šlechta zapomněla. Staletý vývoj evropských dějin a lidské myšlenky na ni neúčinkoval. Když se neodhodlala, aby šla s duchem času a skryla se před ním do krypet ku svým předkům, duch času ji v tom nezdravém útulku zavalil hrobovou deskou, za živa ji pochoval a přes ni bere se dál. A česká šlechta tam, kde jest, může se oddávati svým romantickým, středověkým snům, aniž ji kdo k životu povolá, když sama se k životu neměla.

Knížeti Thunovi se v posledním období jeho činnosti nedostávalo opory šlechty. Ujímaje se po druhé správy Českého království spoléhal, že šlechta česká i německá postaví se po jeho bok a bude podporovati jeho politiku spravedlnosti a zemského míru. Jako Němec počítal na spolupůsobení šlechty centralistické, jako syn české země doufal v spolupráci šlechty autonomické, ale zklamán byl jednou jako druhou. Šlechta se omezila na udržování svých osobních styků s ním, politiku jeho za svou nepřijala. Kdyby šlechtě centralistické či německé šlo o mír obou národností v Čechách, byla by poznala, že kníže Thun je nejzpůsobilejším mužem k provedení tohoto díla; nepřipojivši se ku kn. Thunovi ukázala, že myšlenka národního míru jest jí daleka a jen prospěch němectví na srdci ji leží. A kdyby šlechta autonomistická měla v sobě špetku českého citu, byla by ve chvíli velikého nebezpečí pro český národ, o kterém věděla, kdy my je pouze tušili, byla by kn. Thunovi účinně pomáhala v hájení právních posic českého národa.

Nestalo se tak. Proč? Česká šlechta pokládala český národ za ztracený a čím určitěji se jí zdálo, že jeho poslední hodinka se přiblížila, tím více se ho vzdalovala a stranila, aby nemohla býti podzírána, že s ním má něco společného, nebo že je dokonce šlechtou českou.

IV.

ČECHOVÉ ŠLECHTU MAZLÍ V POLITICE I LITERATUŘE.

Kdyby česká šlechta byla chtěla v době probuzenské provozovati na českou literaturu vliv a vésti ji ve svém duchu, nebyla by dokázala více, nežli se stalo bez jejího přičinění, samo sebou, z vlastního počinu českých spisovatelů. Jediné účastenství její při tom je nepřímé a projevilo se mocí, kterou měl historiograf českých stavů, F. Palacký, na mysli všech Čechů 19. století. Palacký jako dějepisec vytkl národu za cíl politického snažení obnovu samostatného českého státu, a v českém historickém státě šlechta hrála prvou a rozhodující úlohu právě tak, jako v Polsce a Uhřích. Státoprávní Češi nepředstavovali si obnovený svůj stát jinak, než jako pokračování starého, na Bílé hoře ochromeného. Z nadšení pro státoprávní ideál stále se rodila naivná oddanost a slepá víra, že šlechta ve šťastné chvíli se vzchopí a postaví se národu v čelo, aby jej dovedla ke staré slávě. Šlechtě se takový poměr národa k ní nemohl nelíbiti, ale v celku učinila velmi málo, aby šlechtický stát český byl obnoven. Všecky její kroky na této dráze byly zdržovány bázní, aby nebyla na vídenském dvoře a v kruzích aristokratické internacionály považována za národně českou. Kdyby byli Češi německého jazyka pojali myšlenku obnoviti český stát,

není pochyby, že všecka šlechta, mající statky na české půdě, nazývala by se historickou a že by v Čechách nebylo rozdílu mezi šlechtou historickou a ústavověrnou; dělila by se zajisté na stranu konservativní a liberální, ale nebylo by mezi ní přívrženců vídeňského centralismu. Ani státoprávní vyrovnání by ji českému národu nepřiblížilo a národních Čechů z ní nenadělalo.

To je nám úplně jasno dnes, ale nebylo před sto lety. Tehdy naši vedoucí národovci pevně doufali, že šlechtu k české věci strhnou a že česká šlechta půjde za příkladem polské a uherské a že jinak nemůže, než činiti, k čemu jest povolána svými tradicemi a vysokým společenským významem. Ale šlechta zůstávala ke všem českým ideálům, politickým, osvětovým i národním, chladně zdrželiva. Žár českého nadšení ji neuchvacoval, nýbrž ještě více ochlazoval. Urození páni rozkvětu české národnosti nikdy upřímně nepřáli. Českou národnost' sice nechtěli zničit, ale představovali si ji, jako by byla odsouzena k věčné nedospělosti a Němci jako kdyby dějinami byli určeni býti kurátory Čechů potud, pokud nedospějí, t. j. na věčné časy. Na oko zachovávali rovnoprávnost', ale za zástěnou rovnoprávnosti vládla němčina a podrobovala si češtinu. Dva takové podniky z doby před r. 1848 dokazují pravdivost tohoto tvrzení: Boehmische Sparkasse — Česká Spořitelna, a Kuenstler Verein fur Boehmen — Krasoumná jednota pro Čechy.

Palacký nebyl pouze historik, nýbrž také esthet a filosof a ve svých počátcích i básník. V něm byl živý smysl pro každou ušlechtilou a prospěšnou činnost' v národě a lásku ke krásnému písemnictví osvědčil ještě v letech šedesátých založením "Svatoboru". Dějiny Palackého daly vznik historicko národní beletrii, jež jest u Čechů dosud oblíbenější, než kterýkoli jiný druh literatury. Tato li-

teratura udržovala a vždy znova rozdmychovala plamen nadšené lásky k minulosti národa. Čechové dotud milovali celou historii svého národa. Teprve v posledních dvou desítiletích převládla láska k době husitské, ale je-li některá perioda v srdci jejich odsunuta na místo druhé, nikterak z něho není vytlačena. My z veliké lásky k souhrnu svých dějin mnoho vin odpouštíme mužům, kteří se v nich na svém národě prohřešili. A mezi těmi, kterým národ odpouští, na místě prvém je šlechta, jíž je toho obzvláště zapotřebí.

Historie dala ráz našemu národnímu vychování v 19. stol. Vychování takového z části bylo dbáno i ve škole, ale hlavně bylo pěstováno v rodinách pomocí literatury. I cizí spisovatelé byli českým obecenstvem adoptováni, jestliže podle jeho vkusu zpracovávali české historické látky. Tak Herlossohn a paní Dudevatová. Při Herlošovi českému čtenáři ani nenapadlo, že by byl Němcem. Historická beletrie česká je velmi bohatá, ale má jeden podstatný nedostatek: spokojuje se s líčením vnějšku událostí a politické jejich stránky, aniž ukazuje na mocné vzpružiny myšlenek a myšlenkových směrů, které jimi hýbaly. Ale tento nedostatek bude zajisté odstraněn dalším vývojem historické beletrie české, jíž náleží nemenší zásluha než historiografii, že český národ do posledního muže naskrze je prolnut historicko-politickým vědomím.

Všecky české lidi tento proud unesl, jen šlechtu ne. Jí se ani dost málo nedotklo, proč národ český po celý věk myslil a cítil, proč horoval, po čem dychtil. Nevšimla si ze všeho ani toho, co zřejmě, ano výlučně bylo v jejím prospěchu, co středověký význam její zachovávalo a privilegovaný stav její zabezpečovalo proti příboji novodobých myšlenek a snah. Jak je to možno? Kdo se nad tím faktem pozastaví, neodolá nesmírnému podivení. To že

jsou mužové, kteří mají, či míti se domnívají, ve svých stavovských privilejích také patent na řízení politiky? Ti lidé že jsou rození politikové, ti že by dobyli národu zadržovaných práv nebo žádoucích prospěchů, kteří nepoznávají vlastního velikého prospěchu v neodůvodněné a nezasloužené oddanosti, s kterou k nim lnul český národ a celé století trpělivě čekal, že vezmou ve své ruce otěže jeho osudu, které jim nabízel? Zneuznáním, lhostejností k faktu této oddanosti česká šlechta dopustila se ke své nenahraditelné škodě prohloupení, kterého bude litovati, dokudkoli bude. Nerozumějíc největšímu zájmu vlastnímu, ukázala, že nemá politických schopností, na které je domýšlivá a které jí přisuzovány také těmi stranami národními, které by se s ní mohly sejíti na půdě politiky všenárodní, ale zůstaly by od ní podál v politice sociální. Důkaz, že česká šlechta nemá v sobě politických talentů.

Beletrie nehistorická, pokud se šlechtou zabývala, šla ještě dále, než historická. Podléhala při tom nejen naznačeným už směrům české myšlenky politické, nýbrž také vedení metternichovskému, jež všechnu péči věnovalo tomu, aby národové, podvlastní žezlu rakouskému, byli vychováváni a vzděláni školou i církví na poddané, každým osudem spokojené, loyálné, zbožné, vrchnost milující, správně daně platící, dobromravné, i k políčku usměvavé, za dobré uznávající všecko, o čem to praví pan páter a pan c. k. úředník. Hodný metternichovský poddaný také vysoké šlechtě se kořil a jí robotoval a byl přesvědčen, že šlechta mu jest od samého boha zařízena, aby nad ním byla jako prostředník na cestě k výši trůnu. Šlechta již stála nad metternichovským poddaným na tak nedohledné výši, že se prostému jeho oku ztrácely všecky její vady a jevila se mu jen podoba krásných a ušlechtilých rytířů, pro všecko dobré zaujatých, velkomy-

slných, lidomilných atd. O národnosti při tom nikdy nebylo řeči, ale jakž by se pravý rytíř neujímal nespravedlivě utiskovaného českého národa? Český šlechtic v nehistorické beletrii, od povídek pro mládež a kalendářních až k slavné "Babičce" Boženy Němcové, vždycky byl souborem všech krásných vlastností a vždycky byl uváděn tak, jako by byl Čech. Dostával pěkná česká jména a přídomy a jména německá nebo původu německého zdála se metternichovským poddaným českými, když je nosila česká šlechta, tak Jindřich, Bedřich, Rudolf atd. Povídka nezřídka byla přeložena z němčiny, ale česká jména šlechticů zastírala čtenářům její původ a budila v nich zdání, že to jsou samí nejlepší Češi. Málo je asi čtenářů, kterým napadlo, že paní kněžna v "Babičce" nebyla Češka, ba vzor české šlechtičny, a málo kterým je známo, že ta paní kněžna byla v době vídeňského kongresu dvorskou kurtisánou. Všecko na české šlechtě bylo v očích dobromravných čtenářů bílé, světlé, zářivé, bezúhonné, a to nejen na té, která toho názvu větším nebo menším právem zasluhovala, nýbrž i té, která všeho českého daleko byla vzdálena.

Z naivně politicko-tendenční snahy, aby česká šlechta byla pro národ získána uctivostí a pokorou, vyvinula se uctivost a pokora k šlechtě vůbec bez ohledu na zem a národní původ. A v tom směru jsme šli ještě dále: my týmiž skvělými vlastnostmi odívali každého, mající moc a bohatství. Začínalo to literaturou pro mládež a šlo dál.

I nejnovější česká beletrie předvádí šlechtice všech stupňů, kteří se zdají rodilými, uvědomělými, česky vzdělanými Čechy. Mluví vybraně česky a nikdy neopomenou po záporu položiti genitiv. Jména jejich jsou ryze česká, někdy smíšená, což zasluhuje obzvláštní pozornosti. Znějí na př: hrabě Ladislav Horejšovský z Landecku a pod.

A když přehlédneme celé století české literatury, ustrneme před skutečností, že nepropracovala poměr českého národa ke šlechtě ani po stránce národní, ani po stránce sociální, a že zachovávala, v poslední periodě již tradičně, ten lživý a falešný poměr, ve který se k ní postavila hned na počátku.

V čemž je původ velikého zla.

IV.

ČESKÁ ŠLECHTA A STÁTOPRÁVNÍ POLITIKA.

Metternichovský výchovný systém měl pokračování za Alexandra Bacha, za něhož byl zesílen účinem konkordátu. Setrvačností se přenesl i do doby ústavné, protože lidé jeho neodešli s jeviště s ním a dále působili v duchu, který se v ně vžil a který schvalovali. Metternichovsko-bachovští vychovatelé české mládeže byli podivné stvůry, které každý volný myšlenkový ruch v české mládeži dusily, vychovávaly ji na podpory státu a církve, t. j. na byrokraty a kněze, a mladého člověka raději v zoufalství hnaly a zničily, než aby byly dost málo slevily se svých požadavků, jež pokládaly za spravedlivé. Při tom koketovali s dobou novou a rádi si dávali vzhled, jako by nebyli cizí jejímu ideálu a vůbec pokroku. Ale mládeži dodávali hned, že ještě nejsme zralí, abychom se k velkým proudům evropské myšlénky připojili, a že pro nás je nejpřiměřenější, abychom své myšlení rozumně udržovali v mezích, které mu načrtala moudrá vláda.

Tak jsme s duchem uměle omezeným vstupovali do politického života éry konstituční. Začala se vyvinovati žurnalistika, ale novináři měli tutéž průpravu jako spisovatelé, tytéž myšlénky, názory i zásady. I ji vyznačovalo uctívání šlechty, české šlechty. Někteří novináři byli prosáklí ideami francouzské revoluce a byli všeobecně odpůrci šlechtických privilejů i šlechty jako stavu. Ale to jen v evropské theorii; doma, v české praxi. i oni šlechtu uznávali za hlavního činitele v boji za státní právo koruny české. Jednoty v tom nebylo; jedni se šlechtě hluboce kořili, druzí pak se ani nekořili, ani proti ní nebrojili, stojíce stranou s rukama založenýma, vyčkávajíce a doufajíce, že šlechta se vzchopí k českému činu a dokáže něco velikého pro uznání státního práva. Přirozeno, že bylo tak. Mezi starým politickým životem Čechů, Poláků a Uhrů bylo mnoho podobného. Češi viděli, jak slavnou úlohu v současných dějinách svých národů hraje šlechta polská a uherská, a soudili, že česká šlechta nemůže, než následovati jich příkladu. Když se k tomu neměla hned, prodlužovali jí lhůtu, pořád vyčkávajíce a doufajíce. Hnul-li některý šlechtic po česku prstem, hned byl oblíbencem našeho národa. Pociťováno sic, že je nutno, aby aristokratismu váhu držel demokratism, ale všechen národ byl přesvědčen, že k udržení rovnováhy té postačí František Palacký, o jehož všemohoucím vlivu na šlechtu vypravovaly se báje. To však jen česká politická dobrotiska mohla věřit. Nedávno vyšlo na jevo, že hrabě Jindřich Clam-Martinic, slavený vůdce státoprávního boje, nepřestával na autoritativních radách Palackého v otázkách státoprávních, nýbrž obracel se také na Ant. Gindelya, jenž byl vědecky nestranný, ale neměl vřelého srdce českého jako Palacký; šlechta potřebovala služeb historika, který by chránil Němce od nejmenšího ukřivdění.

Rozumějme: šlechtě neběželo ani tehdy o to, aby odvalila s hrudi národa českého hory křivd, které na ni byly nahromaděny od Bílé hory, ale na tom jí záleželo hlavně a především, aby Čech, od Němce osedlaný, spokojil se tímto stavem a uznal jej za právní. V novinách nedocházelo náležitého výrazu stanovisko české šlechty v jazykové otázce, ale za to se o něm tím živěji rokovalo v kroužcích soukromých. Státoprávní šlechta myslila, že, co se tkne práva obou jazyků, nebude možno vrátiti se k základu, danému obnoveným zřízením zemským a že bude Čechům nutno, přizpůsobiti se pokud možno praxi, která se za 20 let vyvinula, praxi, které Němci žárlivě střehou a od níž každý malý úchylek je značným úspěchem českého jazyka. Nadpráví své, od roku 1620 dobyté, Němci vydávají za své dobré právo a každou snahu Čechův o rovnoprávnost považují za křivdu, která na nich obmýšlena. Týž názor na věc má česká šlechta. A že se tohoto názoru nedovedla zhostiti za boje o státní právo, je hlavní příčinou nezdaru toho boje.

Kdyby se byl státoprávní boj skončil naším vítězstvím, byla by nejprve vyhrála koruna, jež si byla vědoma, že by českou korunovací nabyla "nového lesku", jak se praví v reskriptě z r. 1871, potom stát, jenž by šťastným vyřízením české otázky byl upevněn, potom česká šlechta, na niž by padla valná část obnoveného lesku české koruny a jež by se stala držitelkou nejvyšších hodností a úřadů v království. Tím by fakticky nabyla té ohromné moci v zemi, kterou jí státoprávní Češi v zásadě přiznávali. Zkrátka, poměry v Čechách byly by utvrdily vliv šlechty, jako v Uhrách, s tím toliko rozdílem, že by český jazyk co do politického významu daleko zůstal za mad'arským, ba víc: on by významem ani nebyl srovnán s německým, ač by mu na papíře bylo dáno prvé místo.

Nesmíme hledět pouze k liteře zákona, nýbrž také k jeho praxi. Litera uherské ústavy zaručuje nemaďarským jazykům v zemi rovné právo, ale skutečnost v Uhrách se již dávno před státoprávním vyrovnáním vyvíjela proti nemaďarským jazykům a k výhradnému panství maďarštiny. Po státoprávním vyrovnání českém, kdyby k němu bylo došlo současně s uherským, nebo ještě r. 1871, byla by na oko prvým z obou jazyků v Čechách čeština, ale v praxi by prvé místo držela němčina. Dostatečnou zárukou, že by takový stav byl nastal, poskytuje zněmčilost české šlechty a její otročení německému jazyku i duchu. Kde by česká šlechta vládla a rozhodovala, všude by se čeština krčila na druhém místě vedle němčiny, ač by jí na papíře, opakuji, náleželo místo prvé. Osud takový nezřídka mají dědicové, kterým je dobré právo přiznáno, ale dědictvím jejich rozpořizují vykonavatelé testamentu.

Uvážíme-li po několika desítkách let všecko zrale a chladně, nepocítíme lítosti, že nedošlo k českému státoprávnímu vyrovnání a k vysokému povznesení moci i významu šlechty v Čechách. Uvažujíce o těchto věcech, vždycky mějme na zřeteli, že by státoprávní vyrovnání podle vzoru uherského povzneslo šlechtu v Čechách vůbec, tedy nejen šlechtu poločeskou, nýbrž také národně německou. Vyrovnavací zákon nemohl by činiti rozdílu mezi obojí šlechtou a vliv šlechty národně německé nebyl by jím zmenšen; tím pak, že by státoprávním vyrovnáním získala šlechta vůbec, získala by také německá národnost a německý jazyk v Čechách nové a širší půdy. České vyrovnání, ja se o něm jednalo v letech 1867 až 1871, bylo myšleno decentralisticky, s autonomií pro všecky tři země koruny české, působnost zemských sněmů byla by rozšířena a česká koruna byla by spojena i representována všeobecným sněmem, který by se shromažďoval v Praze,

což vesměs byly pro politické zisky ceny ohromné; ale jazyková otázka vyrovnání nebyla by Čechy uspokojila a my bychom se byli brzy po prvé radosti z vyrovnání ocitli před novými zápasy o svůj jazyk, národnost a podmínky kulturního rozvoje.

Jak si česká šlechta představovala upravení jazykové a národnostní otázky v Čechách, ukázala při punktacích. Duch punktací ji naplňoval už v letech šedesátých, a duch ten českou šlechtu přes časový prostor dvou desítiletí doprovodil od pokusu o vyrovnání státoprávní k pokusu o vyrovnání punktační. Punktace chtěly zřízením kuriového veta šlechtu povýšiti na rozhodčího ve všech sporných otázkách mezi oběma národnostmi, a ona rozhodovala vždycky tak, jak už výše dovedeno: aby německé nadpráví mělo v Čechách platnost práva. V sněmovních bojích o punktace Němcům svitlo, že Hohenwartovo vyrovnání bylo by jim dalo, co jim svědomití představitelé českého národa r. 1890 již nabídnout nemohli. Důkaz to, že český národ po pádu Hohenwartově se vyvíjel a politicky zrál i na vzdory všem nepříznivým, ano krutým podmínkám, kterými byl obstaven.

Dosud jsou mezi námi tajní punktátoři, kteří litují, že se punktace nestaly skutkem, myslíce, že jsme tehdy propásli poslední příležitost, kdy jsme mohli chopiti ruku, podávanou nám Štěstěnou a spasiti svou národnost. Tak může usuzovati pouze nevyléčitelná krátkozrakost. Kdyby se byl české šlechtě splnil sen o punktacích, národnost česká buď by se byla záhy vzchopiti musela k odboji proti nim a k nápravě zla, anebo by se nevzchopila a živořila by. Dnes, kdy se českému národu otevírá nová epocha, již by neměla síly k novému, dělnému životu.

Tak my hledíme na práci české šlechty od doby probuzení. V století, kdy všechny vrstvy národa šlechetně závodily na "národa roli dědičné", šlechta nekonala své povinnosti k národu jako jeho část, pokud mohla, pěstovala ho jen ke své službě, k svému prospěchu a lesku, ničeho mu za to nevracejíc. Měla ctižádost býti hlavou národa, ale hlava by musela po česku myslit, a toho nebyla schopna. I stala se ne hlavou, nýbrž pyšným chocholem — jak jsem už jinde ji přirovnal — na hlavě českého národa, a chochol může býti kdykoli ustřižen, aniž hlava škody pocítí, ano spíše se jí uleh'čí.

VI.

ČESKÁ ŠLECHTA A PUNKTACE.

Punktace byly největším nebezpečím pro český národ. Po jich přijetí byli bychom upadli v úplnou politickou bezvýznamnost, a jak by se ona zvětšovala, tak by upadal a mizel český jazyk i národnost. Český národ ještě včas toto nebezpečí postřehl a pod vedením Julia Grégra je odrazil. Punktace byly víc opovážlivým než chytrým úkladem o bytí českého národa, a tento úklad byl snem české šlechty. Tak si ona představovala rozřešení české otázky, upravení věcí v král. Českém, smír mezi Čechy a Němci. Koruna česká byla dle toho plánu rozervána, punktátorům moravským zůstaveno, aby se podobným způsobem "vyrovnali", a na Slezsko ani nepomýšleno, nebot' tam česká národnost živoří v stavu, který je přáním Němců a jejich nevěrných synů. Zřízením kuriového

veta na českém sněmu vyhrazeno rozhodování jazykových sporů mezi Čechy a Němci šlechtě, již možno rozděliti na německou a poloněmeckou. O šlechtě české, která by toho názvu právem zasluhovala, ani mluviti nelze. Na sněmu punktačním jediný kníže Karel Schwarzenberg st. pocit'oval rozpaky, které v něm budily mladočeské řeči proti vládním předlohám. On se soukromě vyjádřil k Juliu Grégrovi, jenž byl jeho užším krajanem, že jemu i jeho straně závidí volnost, s kterou mohou vystupovati na obranu spravedlivé věci české. Ale i starý kníže Orlický cítil se povinna kavalírsky hlasovati pro smrtelnou křivdu uchystanou českému národu; jeho pak syn, kníže Karel Schwarzenberg ml., rozhorlil se v obraně punktačních předloh na jejich odpůrce tak velice, že je nazval "potomky lupičů a žhářů". Mezi šlechtou německou a poloněmeckou nebylo tehdy rozdílu: všecka byla rozhodně německá a vládní, po českém národě se žádný její člen ani neohlédl. Šlechta viděla pouze, že jí punktace dávají nový, nesmírný privilej, jakého v žádné jiné zemi není, a získání toho privileje bylo jedinou její myšlenkou, jediným jejím cílem. Za dobytí toho privileje ráda nasadila podmínky bytí českého národa. Za punktace i česká šlechta bila se s nadšením lepší věci hodným, ano s fanatismem; ale v tom boji pozbyla práva nazývati se českou, a skutečně se sama již tím jménem nenazývá; odtud je pouze šlechtou někdy "konservativní," někdy "autonomní," jak čítáme v jejích prohlášeních. Mluvíme-li tedy ještě o "české šlechtě", činíme to neprávem, ale dá se to ospravedlniti starým zvykem a potřebou bližšího rozeznávání. A přiznejme se, že tak činíme i proto, aby stále v oči bila její felonie, na českém národě páchaná.

Z punktačního snu se česká šlechta ani potom nevzpamatovala. V dřímotě jeho dosud si sladce hoví, a když

na chvíli procitne, je mrzuta, že sen není skutečností. Po punktacích česká šlechta třikrát uzavřela s německou kompromis pro volby do českého sněmu a po každé postoupila německé několik mandátů. Dotazujeme-li se, nemajíce s ní přímých styků, v kruzích jí blízkých po příčině takové ústupnosti, dovídáme se, že šlechta tím způsobem trestá národ za to, že zmařil punktace. Ku vida! Kdyby byl nechal smyčku na své šíji a ještě ji zadrhl, byl by urozenému panstvu udělal něco pro radost, a věrný poddaný feudálů ani nic jiného na mysli míti nemá, než aby se jim na svou škodu zavděčoval!

Za tří válečných roků někteří členové české šlechty při rozličných příležitostech dali na jevo, že od českého stanoviska ještě dále ustupují a mezeru mezi sebou a českým národem rozšiřují. Tedy i punktace byly by jim příliš štědrým obdarováním Čechů, kdyby česká otázka korunou či vládou znova byla vzbuzena. A tu dlužno určitě a rozhodně prohlásiti, že půda punktací navždy je ztracena a že k nim návratu není. Víme, že ve Vídni opět pomýšlejí na vyřízení české otázky a že tam někteří představitelé české šlechty už byli povoláni, aby pověděli své mínění a návrhy. Z dat o jejím smýšlení a chování, která jsou nám známa, možno si s mathematickou jistotou vypočítati, že česká šlechta nezmůže se na návrhy českému národu o mnoho příznivější, než byly punktace, zejména že se nevzdá myšlenky na získání privileje kuriového veta. Ale tu bychom se střetli znova. Šlechta vůbec nemůže se oddávati naději, že by Čechové privileje její rozmnožovali a zvláště že by jí dali privilej tak dalekosažný, jako je kuriové veto, kterýžto privilej dával by jí do rukou právo rozhodovati nad osudem, ano nad životem a smrtí českého národa. Dnes je tím méně možno uskutečniti tento privilej s přivolením Čechů, čím dále se česká šlechta

od národa odchýlila po punktacích. Ve Vídni si mohou zváti na porady kohokoli, ale to jim musí býti vědomo, že šlechta nemá již nejmenšího práva představovati sebou český národ, za něj mluviti a navrhovati. Jsou-li mezi ní rádcové spolehliví, jinak se nevysloví než v tento rozum, neboť v něm jest pravda.

My šlechty od sebe neodpuzujeme, naopak, nám by bylo milo a draho, kdyby s námi stála a kdyby nám záslužbami o českou věc dala příčinu, abychom jí byli vděčni. Ale nemůžeme za to, že jest jinak, a musíme počítati se skutečností, s danými veličinami. A skutečností jest, že české šlechty nemáme. Abychom ji měli, k tomu by nedostačovalo naše přání a vůle, nýbrž ona sama by to musela chtít a skutky dokazovat. A toho je daleka. Němci mohou, když jim libo, nazývati hrabata Jindřicha Clam-Martinice a Czernina "fanatickými Čechy", jako činívají, ale my nemůžeme za svého muže vydávati ani knížete Ferdinanda Lobkovice, ač je nám známo, že se nás v posledním pololetí několikráte poctivě a spravedlivě zastal. Učinil to v soukromí i s tribuny panské sněmovny a zasloužil si tím naší vděčnosti jako zastánce pravdy. Nikdy mu toho nezapomeneme. Ale my rovněž nemůžeme bez povšimnutí zůstaviti fakt, že i kníže Ferdinand Lobkovic nazýval se pouze "autonomistou", v čemž tkvělo ohrazení proti všem, kdo by ho nazývali Čechem. My pak za Čechy můžeme považovati pouze ty, kdo se nehlásí pouze k české zemi, nýbrž také k české národnosti a k českému jazyku, kdo tak činí cele a upřímně, soukromě i veřejně, doma i v cizině. Jako mezi občanskými Čechy není místa pro lidi nerozhodné a obojetné, právě tak můžeme za Čecha přijímati jen takového šlechtice, který se k českému národu vždy a všude hlásí, má českou domácnost', děti vychovává v českém jazyku i duchu, aby též ony byly řádnými Čechy,

a od národa svého nejen požaduje, nýbrž také mu dává. Kolik je českých šlechticů, kteří těmto podmínkám úplně vyhovují? Myslil jsem, že kníže Bedřich Schwarzenberg a knížata Bedřich i Ferdinand Lobkovicové, ale jeden z mých korespondentů mne upozorňuje, že kníže Bedřich Schwarzenberg je bezdětek, pročež děti své po česku vychovávati nemůže a jazyk jeho domácnosti určuje lokaj, jenž je pouhý Němec. "A myslíte, když se Bedřich Schwarzenberg sejde s Ferdinandem nebo Bedřichem Lobkovicem že spolu rozmlouvají česky?" táže se můj korespondent a odpovídá: "Nikoli, mezi sebou čeští šlechticové vždycky mluví jen německy, český jazyk mají pouze pro vyslovené Čechy a české schůze."

VII.

KNÍŽATA SCHWARZENBERGOVÉ ORLICTÍ.

Starý kníže Orlický byl vždy považován za pravého českého šlechtice. Když v době tuhého zápasu s Vídní o státní právo zvolal v zemském sněmu: "Až do těch hrdel a statků!" dosáhl v národě neobyčejné popularity. Zvolání jeho stalo se heslem národu, jenž se domníval, že i šlechta bude se jím spravovati, a ona především. Věci se nevyvinuly tak, aby česká šlechta musela za právo národa obětovati životy a statky, a také při stavech občanských přestalo na pokutách a odnětí osobní svobody zavřením v žaláři. Ale opositčné heslo knížete Karla Schwarzenberga zapsalo se v dobrou paměť národa a bývalo často opakováno v novinách i na tribunách.

Po něm stal se pánem na Orlíce jeho starší syn, také Karel. Jemu jako jeho bratru Bedřichovi dostalo se z vůle otcovy českého vychování. Učitelem dějepisu byl jim výborný historik i národovec Karel Ninger, profesor písecského gymnasia, za persekuce vládou potrestaný složením s úřadu. Při Karlu Ningerovi rozumí se samo sebou, že princům Orlickým nevykládal české dějiny v jiném duchu, než v duchu historiografa českých stavů, Františka Palackého. Tím více překvapilo, když kn. Karel Schwarzenberg ml. v obraně punktačních návrhů roku 1890 na-

zval Čechy "potomky bandy lupičů a žhářů", čímž myslil husity a tábority. Výrok jeho vyvolal v národě zděšení a rozhořčení tak ohromné, že kn. Schwarzenberg ml. přestal od té doby býti veřejným politickým činitelem.

Takovému názoru na husitské hnutí zajisté ho neučil Karel Ninger. Jak ho tedy nabyl? Kde jinde, než vKalksburku na jezovitském gymnasiu, kde byl ještě dovychován v duchu vrahů českého národa. V Kalksburku jezovité vychovávají syny všech vysokých šlechtických rodů českých. Tím se stává, že česká šlechta má ucelený a jednotný názor na český národ, ten názor, který ukvapeně vvjádřil kn. Karel Schwarzenberg ml. Všichni tak smýšlejí, jenže všichni to tak nezakrytě neříkají.

Jestliže od vlivů českému národu nepřátelských zachráněna nebyla ani duše syna starého pána Orlického, co může národ očekávati od šlechticů, kteří vůbec nikdy nebyli k tomu vedeni, aby se obeznámili s českými dějinami, ani českému jazyku obstojně se nepřiučili, kteří byli od kolébky vychováváni jen po německu a svými vychovateli vedeni jen k opovrhování českým národem a jeho jazykem? A takových je mezi českou šlechtou veliká většina, takoví jsou bezmála všichni!

Co se stalo v jednotlivém případě, stalo se ve všech jiných, stalo se i s úhrnem české šlechty. Jako Karel Schwarzenberg ml. zpronevěřil se K. Ningerovi, tak se česká šlechta zpronevěřila svému historiografu Fr. Palackému a tím se oddálila od národa. Možno i stanoviti dobu, kdy se to stalo: tehdy, kdy se jí znelíbil název šlechty historické a kdy začala dávati přednost názvu šlechty konservativní, později autonomní. Když přijala za svůj program Taaffův, byl tento proces, podle všeho nikterak obtížný, už dokonán.

Bylo to zcela přirozeno a sami uznáváme, že nemohlo býti jinak, považíme-li, že česká šlechta se národně nevyvíjela rovnoměrně s probuzeným národem. V prvé periodě probuzení se zdálo, že šlechta je národně nejméně ubita, protože její historické vědomí bylo ještě jasné; ale když národem už hrály omlazené síly, šlechta česká zmírala. Toto rozdvojení mezi životem českého národa a šlechtické skupiny v něm pozoruje se v celých dějinách Českého království. Za dní našich česká šlechta nejeví se již v národě jako organická část, nýbrž jako nečetná sekta, jejíž moc a význam spočívá pouze v tom, že vládne velikými obšíry české země. Ale ten význam je pouze hospodářský, pouze materiální; mravného významu v národě česká šlechta úplně pozbyla. Snad do těch konců dojíti chtěla. A nechtěla-li toho myslíc, že při známém českém uspokojení každým málem, i nejmenším, postačí jí k udržení náčelného významu v národě bude-li si ho nevšímati a zájmů jeho nedbati, jen když si s češstvím občas nezávadně zakoketuje, pak se ukázala stejně naivnou jako český národ, sentimentálně dojímavý každým českým slovíčkem z úst šlechticových. Buď jak buď, ale dnes už věci dospěly tak daleko, že musíme prohlásiti, že šlechta v našem národním životě žádného významu nemá, protože se činně nezúčastnila národní práce v žádném oboru a daleko, předaleko zůstala za rozvojem národa. Šlechta jest snad uvedena v omyl pozorností, kterou jí prokazujeme vždy, kdykoli se mezi námi ráčí objeviti, ustupujíce jí a vyhrazujíce rozličné hodnosti, které se udílejí z vůle občanských společností. Dávajíce jí přednost, chtívali jsme ji získat a k sobě připoutat a dokonce jsme nemyslili, že nám tato dobrovolná ochota bude vykládána za věrnopoddanský atavism. Něžná methoda, s kterou jsme se šlechtou jednali, neosvědčila se. Je třeba

větší upřímnosti mezi námi. Je třeba se šlechtou zúčtovati a říci jí bez obalu, že se již neoddáváme žádné illusi o jejím poměru k národu a ceníme ji ne dle krásy jejích koní, starobylosti rodových znaků, rozsáhlosti statků a pozemského bohatství, nýbrž jen podle skutečných zásluh o národ, a ty zásluhy, postaví-li se do poměru k ohromným prostředkům, kterými šlechta vládne, rovnají se nule. Šlechta se již nesmí domnívati, že pro štěstí českého národa dosti se stalo, když její obšírné panství, její hrdé zámky stojí na půdě království Českého, když obrazy ruin jejích památných hradů ozdobujeme své knížky a časopisy a chodíme či nechodíme se jí obdivovat o koňských dostizích.

Zdá se, že podobné úvahy zavířily hlavou knížete K. Schwarzenberga ml. po nešťastném výkřiku ve sněmovně, jenž jej učinil nemožným. Uznal svou chybu a litoval svého přenáhlení. Nepodrobil se sice veřejnému pokání a vedl na Orlíce uzavřený život až do své předčasné smrti. Národ, když se po osudném výkřiku vzchopil a jednomyslně a rozhořčeně krvavou urážku mladého magnáta odmítl, otevřel mu oči a přiměl k přemýšlení o postavení šlechty a jeho knížecího rodu zvlášť v českém národě. Výkřik mladého Schwarzenberga vyvolal bolestný a hněvivý výkřik všeho národa. Byl to veliký a slavný okamžik, který byl s to, aby rozkřísl světlo veškeré šlechtě a ne pouze Karlu Schwarzenbergovi ml. Od toho okamžiku datoval se v duši jeho obrat. Opakoval si v mysli, čemu jej učil Karel Ninger, vzal do ruky Fr. Palackého Dějiny a Ideu státu rakouského. Studoval a dospěl k tomu výsledku, že český národ není dlužníkem šlechty, nýbrž ona dlužníkem jeho. Viděl potřebu, aby poměr šlechty k národu byl zlepšen skutky jejími, láskou k jeho jazyku, úctou k jeho národnosti; viděl potřebu, aby šlechta pronikla se duchem

českým, vědomím českým, ideami českými. Samému stydno bylo vystoupiti v nové podobě, ale dětem svým dal už vychování ryze české, národní a novodobé. Nejstaršího syna, Karla Schwarzenberga nejmladšího, připravoval k tomu, aby jednou napravil chybu otcovu a stal se ve svém národě tím, čím se státi měl jeho otec, ale nestal, protože v duši jeho byla neblahá dvojakost', zaviněná neurčitým ještě vychováním.

Milo bylo slýchati o princi Karlu Schwarzenbergovi nejml. a jeho druhu hr. Karlu Lažanském, synu hr. Jana Lažanského, jak vážně se připravují k tomu, aby mladé pokolení české šlechty postavili v pravidelný poměr k národu, jak rozhodně chtějí napraviti, co pokazili jejich otcové a předkové, a jak pevně se vžilo v ně přesvědčení, že ani česká šlechta nesmí zůstati bez národnosti a že musí se přiznati za člena toho národa, který jest dědičným hospodářem země, na které ona žije a z jejíhož bohatství tyje.

Bohužel osud tomu chtěl, že zůstalo při dobrém úmyslu šlechetných mladíků. Oba se skoro současně stali obětmi světové války již v prvních měsících jejího zuření. Ztrátu Karla Schwarzenberga krásnými verši oplakal Adolf Heyduk. Také o hr. Karlu Lažanském bylo známo v širších kruzích národních, jakého je ducha a smýšlení, a soustrastné projevy, kterých se dostalo jeho otci, byly toho důkazem.

Věru se zdá, že sám osud tomu chce, abychom české šlechty neměli.

VIII.

KNÍŽE JIŘÍ LOBKOVIC, HRABATA JAN HARRACH A VÁCLAV KOUNIC.

Zde nepřihlížíme k šlechtě nižší, úřadnické a k těm dobráčkům, kteří trpce pociťujíce, že český národ nemá šlechty, chtěli mu ji opatřiti ve vlastních osobách pomocí Krále z Dobré Vody a Vaška. Zabýváme se pouze šlechtou vyšší, rodovitou. Podívejme se, kteří její členové se rozhodně hlásili k české národnosti.

V letech šedesátých byl to kníže Rudolf Thurn Taxis, doktor práv. Na skupinách českých výtečníků, jež tehdy v obrazech vydával Ruprecht Přecechtěl, neschází kn. Rudolf Thurn Taxis v čamaře s širokými prými a s červenou bradou, jež pěkně slušela jeho otevřené, řekli bychom české tváři. V národních kruzích českých byl velmi oblíben, ne tak u aristokratů. Kmen statků knížat Thurn Taxisů jest v Bavořích. Německý rod se ho zřekl, protože se počeštil, a nechal ho na holičkách, když měl finanční nezdary. Po osvobození Bulharů JUDr. kn. Rudolf Thurn Taxis stal se nejvyšším prokurátorem v jižním Bulharsku pod guvernérem Aleko-pašou. Tam jeho stopa pro nás mizí.

Odjížděje do Plovdiva, zanechal svou rodinu, také českou, v Těšíně, kde vychovatelem jeho nejstaršího syna byl Jaromír Hrubý, jenž ho připravil k maturitě, načež se odebral za stejným povoláním do Ruska. Při Jaromíru Hrubém netřeba zvláště podotýkati, že dal svému vychovanci jadrné, české vychování a hlubší, než by se mu dostati mohlo na veřejném ústavě. Vychovatel odjel do Ruska a vychovanec do Prahy na universitu. Tehdy právě zřízena universita česká. Ale co jsme viděli? Mladý princ jakmile byl zůstaven sám sobě, v okamžení se proměnil v Němce. Naturam si expellas furca, usgue tamen recurret. Dal se zapsat na universitu německou a do některého buršenšaftu, rval se po ulicích a hospodách a býval vůdcem svých komilitonů při takových výpravách. Po Praze se hned rozkřiklo, že štíhlý mladík, který burše vodí, umí dokonale česky a podle všeho je renegát. Ale osobnost jeho zjistila teprve policie, když ho zatkla při praček v noční místnosti posledního řádu. Lítost Pražanů z toho původu byla všeobecná, neboť popularita knížete Rudolfa Thurn Taxisa ještě se udržovala v paměti. Vrátiv se k němectví, princ buršák byl přijat svým rodem na milost a ztratil se z Prahy.

Kolem r. 1870 objevil se na poli české literatury dramatický básník hrabě Zděněk Kolovrat. Vlastenecká kritika honem se ho chopila, aby ho chválemi k české literatuře pevně připoutala. Jeho drama "Libuše" vyhlašováno přímo za plod genia. Za několik let bylo zjištěno, že hr. Zděněk Kolovrat se ozdobil cizím, plebejským peřím, aby si mohl zahráti na spisovatele a sláva jeho se rozplynula v nic. V letech osmdesátých i jeho vlastenectví bylo bráno v pochybnost, když svůj palác na Příkopě prodal Němci.

Kníže Jiří Lobkovic, dlouholetý nejvyšší maršálek král. Českého, byl pýchou národa. Nikdo nebyl s to, aby obratněji řídil debaty v dvoujazyčném sněmu. Neúnavně, nikdy jazykem nekobrtaje, opakoval německy každou větičku, každé slůvko, které byl promluvil česky. Byl zosobněná jazyková rovnoprávnost a na české straně od něho nežádali více. Při tom byl vysoce vzdělaný a duchaplný. Jemu nebylo zapotřebí, aby mu placený občan vypracoval řeč nebo proslov, který měl veřejně přednésti. Proslov, kterým kdysi zahájil slavnostní schůzi v České Akademii, byl přímo klasickým kusem i formou, i obsahem. Vědělo se, že úřadování na jeho panstvích vede se česky, a konečně tisíce láhví mělničiny z jeho sklepů, jež mají pouze české vignety i důkaz pravosti na zátkách, skonsumované denně jejími vlasteneckými ctiteli, podávaly důkaz češství knížete Jiří. Ale ani Mělnický pán nikdy nedal se přistihnouti, aby promluvil na ulici po česku, šel-li s členy své rodiny. Aby i na ulici dragomanil česky a německy, to se nehodilo. Co bylo na místě v sněmovně jako důstojné, na ulici bylo by směšno. Proto mluvíval jen německy. Nikdo na něj nezvolal "Mluvte česky!" ani tehdy, když obecenstvo, němčící na pražských ulicích bylo mimojdoucími upozorňováno těmi slovy, že mateřský jazyk není jen pro rodinný kruh anebo pro spolek, kterého jednací řeč jest česká, nýbrž také pro ulici a vůbec veřejnost. Bylo-liž by možno, aby se na ulicích Pešti objevil se svou rodinou uherský magnát a aby spolu rozmlouvali německy? Bylo by to možno u Poláků? Ani pomyšlení!

Za věrného, a vždy osvědčeného Čecha platil také hr. Jan Harrach, dlouholetý předseda musejní společnosti král. Českého a Slovanské Besedy ve Vídni. Protože si v Petrohradě zřídil sklad a prodej svého skla a dal podnět k založení spolku pro podporování návštěvy cizinců v

Dalmacii, jež i tuto zemi slovanskou otevřela proudu vídeňské germanisace, připisovala se jeho národnímu uvědomění šířka, jaké u žádného jiného člena české šlechty nebylo. Že se hrabě Jan Harrach nerozpakoval podepsati punktace, nebylo mu osobně zazlíváno. Když je podepsal Rieger, proč by je podepsati neměl hr. Harrach? Hle, jak nestejné požadavky máme ke svým lidem! Nuž, a konec české slávy českého magnáta jest obyčejný. Umřel, českým národem byl oželen, české listy a kalendáře přinesly jeho podobiznu a životopis, Praha po něm pojmenovala jedno ze svých náměstí — a na harrachovských statcích vládne vlastní syn nebožtíkův a je Němec a dokonce urputný protivník Čechů.

Tak pěstují čeští magnáti českou národnost ve svých rodinách, tak zabezpečují svému českému přesvědčení trvání ve svých dědicích a potomcích.

Ale přece jsme měli ve vysoké aristokracii Čecha ryzího, upřímného a věrného, který byl jen Čechem a ničím jiným nechtěl ani být, ani se zdát. Čech každým coulem, každou myšlenkou, každým přáním! Byl potomkem starého rodu a jeden z jeho předků proslavil se v 18. století jako rakouský státník v mezinárodní politice. Žil po česku po celý život, domácnost jeho byla jen česká, jen v českých společnostech se pohyboval. Jen Češi tvořili kruh jeho přátel od mládí až do smrti. Všecka polovičatá národní nerozhodnost byla mu cizí, a když byl činným politikem jako člen mladočeského poselstva na říšské radě, vždycky stál mezi těmi, kdo neznali kompromisů a žádali, aby se každé právo dostalo Čechům celé a nezkráceně, vědouce ze zkušenosti, kdo bere za vděk kusem práva, i ten kus bude mu po chvíli odňat nebo vyrván. Se světem a milovaným českým národem se rozloučil jako štědrý jeho mecenáš.

Tím pravým českým šlechticem byl hrabě Václav Kounic.

Ovšem, hraběti Václavovi dostalo se českého vychování už v dětství a vštípeno mu také české národní uvědomnění péčí jeho matky hraběnky Eleonory, známé dobrodějné vlastenky, po níž zůstala v národě světlá památka. Hraběnka Eleonora Kounicová byla jediná česká šlechtična 19. století. A také syn její Václav byl jediný svého druhu. Za studií na vyšší hospodářské škole táborské (nynější akademii) a na universitě, z níž si odnesl diplom doktora práv, učinil si přátelské známosti s mnohými mladými muži, kteří později vynikli v literatuře, politice i v praktickém hospodaření. Sám tvůrčího ducha neměl, ale vládl velmi jemným a vzdělaným zušlechtěným smyslem pro všechno krásné, o čemž svědčí úryvky z jeho korespondence z prvých let sedmdesátých, pokud byly uveřejněny. Upozorňuji všechny, kdož dopisy hraběte Václava Kounice mají, aby je chovali jako důležitý dokument o osobnosti tohoto zvláštního a úctyhodného muže. Mnozí z nich už odešli na onen svět, ale korrespondence hr. Václava Kounice zajisté bude dobře chována rodinami jeho přátel z doby mládí. Přátelé jeho tehdy byli: J. V. Sládek, Ladislav Quis, Miroslav Krajník, Otakar Červinka, Alfred Bohutinský. V letech osmdesátých žil v důvěrném přátelství s Ladislavem Stroupežnickým. Památce hr. Václava Kounice za jeho upřímnou lásku k národu, za jeho nefalšovaný český demokratism a za jeho štědrý odkaz české technice brněnské jsme povinni, abychom krásnou, charakterní jeho osobnost úplně vyjasnili sobě i svým potomkům. Může-li se český národ právem pyšniti některým svým šlechticem z posledního století, je to hr. Václav Kounic. Ptáte-li se po jeho velkém skutku, kterým si trvalou úctu národa zasloužil, zdaž Vám nepo-

stačí, že on jediný z aristoracie úplně splynul s českým národem a s ním se ztotožnil, že, vytrhnuv se z prostředí, ve kterém se narodil, cele za své přijal naše snahy a ideály, s námi cítil každou radost i žal, s námi se rmoutil nad křivdami, kterými jsme zahrnováni, a s námi doufal v konečné vítězství našeho práva?

Řekl jsem, že se vytrhl z prostředí, ve kterém se narodil, aby mohl žíti plným českým životem. Tím zajisté nejprve zadost učinil své duši, ale nesmíme zneuznávati, že v tom odřeknutí byla veliká osobní obět, kterou přinesl svému národu, ale o které nikdy nemluvil a nechtěl, aby mluveno bylo. Té oběti nepřinesl žádný jiný z české šlechty. Všichni ostatní si výše cení své rodové tradice a stavovské předsudky i styky s hrdou vrstvou společenskou, která dosud věří, že postačí naroditi se s rodovými přednostmi a k nim že žádných osobních zásluh přičiniti netřeba, aby šlechtici zajištěna byla všecka světská čest a sláva, bez níž by mu byl život pouští.

Hrabě Václav Kounic dvakrát se oženil, pokaždé s Češkou demokratického původu. S aristokratkou se oženiti nemohl, protože při ní by ukojeno nebylo jeho vášnivé češství, od něhož by nebyl ustoupil ani za vlásek. A mezi aristokratkami nebylo jediné, která by se k němu do páru hodila jako celá a neúchylná Češka. Obě manželství jsou nejjasnějším důkazem národního a demokratického charakteru hraběte Václava Kounice.

Co následuje z případu hr. Václava Kounice? Že český šlechtic naší doby, chce-li žíti skutečně po česku, musí se vymknouti ze společnosti svého stavu, kde českého života naprosto není. České srdce ve společnostech české aristokracie nedochází úkoje. To třeba míti na paměti.

IX.

EGOISM ČESKÉ ŠLECHTY.

Rozhledněte se po vlastech českých. Uvidíte, že všude se prostírají šlechtické obšíry a že majetkem šlechtickým jest největší část české půdy, a nad to nejlepší, vybrané. Šlechtických statků jsou sta, selských statisíce. Velkostatků, majících 1000—2000 ha výměry, je v Čechách 148, a majících přes 2000 ha — 215; 33 šlechtických osob drží 846.000 ha čili 1 šestinu celých Čech.

V zemi, přírodou bohatě nadané, šlechtě se vždycky snadno a výborně hospodařilo. Za stara česká šlechta při vlastním svém stavu zpupnosti bývala milovná nádhery, v níž závodila s králi. Známo jest o Petru Vokovi z Rožmberka, že si vydržoval dvůr, který v ničem nezadal dvoru nějakého východního chána. Bohatství středověké šlechty ztenčovalo se častými válkami po boku králů nebo proti nim, do nichž se i s mužstvem vypravovala na vlastní náklad. Mnoho peněz pohltila jim stavba hradů a kostelů, mnoho půdy rozdali klášterům, mnoho pokladů vydali na zřizování rozličných zbožných fundací, aby si za ně vykoupili odpuštění mnohých hříchů, jimiž své svědomí hojně zatěžovali.

Pobělohorská šlechta stavěla na Menším městě Pražském krásné barokové paláce se zahradami a tím ozdobila královskou Prahu šperky ceny nehynoucí. Z osmnáctého století zůstavili po sobě dobrou pamět hrabata Spork, Canal, Paradis a Straka z Nedabylic svou štědrostí, lidomilstvím, péčí o veřejné blaho a vzdělání potomků.

Čím dále do století 19., tím více ubývá štědrosti české šlechty. Hrabě Kašpar ze Šternberka ještě měl hlavní zásluhu o založení Musejní Společnosti král. Českého, ale po něm si šlechta podporování české vědy a literatury zařídila lacineji: při ničem nedávala ani nepřijímala podnětu, ale když někomu z ní byl dedikován český spis, poslal spisovateli sto nebo dvě stě zlatých, nebo prsten, a měl za to slávu českého mecenáše. A při té slávě němčil a poněmčoval.

Věc tato vytýká oči zvláště od počátku let šedesátých, od počátku éry ústavné. Ústava Schmerlingova i Beustova byly zhotoveny se stálým zřením k tomu, aby zkrácena byla i naše země i naše národnost'. My se přes to z ústavy radovali doufajíce, že nám bude nástrojem, kterým si dobudeme všeho, co nám právem náleží a čeho je nám nezbytně zapotřebí ke všestrannému rozvoji kulturnímu. Že jsme mnoho, ba hlavně počítali na poctivou součinnost šlechty, bylo by zbytečno opakovati. Jen v tom spoléhání jsme jí tolik popouštěli při vedení zemské politiky: jen v tom spoléhání jedna z našich politických stran, dlouho nejsilněji, úplně se vydala v ruce šlechty a k vůli ní zapírala lepší svoje přesvědčení, jež bylo tehdy v národním ohledu pevné a jinak pokročilé i svobodomyslné a teprve tím se porušovalo, že Staročeši, sami na konservativní šlechtu vlivu nemajíce a myslíce, že česká politika jest na ni odkázána, k vůli ní dál a dále ustupovali se svého původního stanoviska, až se při punktacích

dostali do položení, které budilo pochybnosti, že jsou pořád tak dobří Češi, jako bývali.

Litera zákona byla na naši újmu a praxe jeho z újmy dělala škodu, jež se stala velice těžkou, ba nám osudnou, když jsme za passivní oposice, jež byla zvolenou taktikou hr. Jindřicha Jaroslava Clama Martinice a vůbec konservativní šlechty, dopouštěli, aby povstávaly nové zákony, naše národní i hospodářské poškození přímo obmýšlející. Ale radostnost mládí, jež námi hrála, tyto újmy a škody považovala za pouhé překážky, jež přemůžeme národními ctnostmi: nadšením, láskou, vytrvalostí a obětavostí. Troufali jsme si dobrovolnými národními daněmi sehnati všecky obrovské sumy, o které jsme bez náhrady připravováni machinacemi státníků a politiků vídeňských, a byli jsme plni naděje, že takový mimořádný stav dlouho nepotrvá a náš národní i politický život úsilím naším vpraven bude do normálných, zákonitých kolejí. Při těch bojích neměli jsme pochybností, že šlechta věrně bude s námi a uzná situaci naši, ve které mimořádnými prostředky musíme pořizovati, k čemu jest nám odpíráno řádných. Kníže Karel Schwarzenberg a hrabě J. J. Clam Martinic upsali na ně po 1000 zl., hrabě Jan Harrach 500 zl., čímž byla obětavost šlechty na Národní divadlo vyčerpána: po jeho požáru dali stejný příspěvek znova. Nad to platili roční příspěvky jako členové Sboru pro dostavění Národního divadla, jež snad za léta také dosáhly výše tisíce nebo dvou tisíc zlatých. Národ byl po prvé i po druhé ve vytržení nad štědrou obětavostí české šlechty. Který pak občan dal také tolik? Všecky dobré dušičky plesaly: máme šlechtu, to je šlechta!

Zatím se naše politické poměry nezměnily a kulturních nutností přibývalo. Vybírání dobrovolných příspěvků na účely národní proměnilo se v národní obyčej.

Všecky jiné vymizely, ten se nově vyvinul a stal se všeobecným. Za tři, čtyři desítky let účelů všenárodních, na které vybíráme mimořádné příspěvky, vyskytlo se několik, mezi nimi nejdůležitější Ústřední Matice Školská; ale účelů, omezených na jistá místa, je velká řada, a z nich většině nelze upříti národní důležitosti. Kdekoli se sejde kroužek několika Čechů, vybírají na nějaký národní účel; vybírají při hostinách v palácových hostincích i v hospodských úlech, o svatbách, o křtinách, o zábavách, o výletech, vybírají žáci ve školách, ba i malé děti vysýpají své pokladničky. Sbírá se u nás na školy všeho druhu, na pomníky a pamětné desky, na tak zv. národní a spolkové domy a nejrozmanitější dobročinné podniky. Do roka se tím způsobem scházejí miliony. Je třeba summy ty spočítat, abychom stále měli před očima škody, které národu způsobeny neplněním zákona i zákony, zdělanými na jeho škodu. Tu škodu nemějme za nenahraditelnou; vinníci její ještě nám za ni odpovědí, až dokážeme, že se nám jejich nedbalostí nebo zlomyslností stala újma na právu.

Máme již velké mecenáše s millionovými základy, jako byl Josef Hlávka, za nímž následuje dlouhá řada menších věnovatelů, kteří nezřídka obětují národu celé těžko nastřádané a perně dobyté jmění. Nezřídka vám nad tou obětavostí vytrysknou slzy. Všechny stavy, všechny vrstvy národa konají tu svou povinnost', jen šlechta nikoli. Odečteme-li hr. Václava Kounice, nenajdeme šlechtice, který by na český národní účet, byť' sebe důležitější, obětoval summu hodnou zmínky.

O obětavosti české šlechty zaznamenán případ ze zkušenosti.

Hr. Jan Harrach byl r. 1884 na Slovensku a v Turčanském sv. Martině byl přítomen výroční slavnosti "Živěny", na kteréžto slavnosti až do války shromažď'ovalo se

každoročně všechno uvědomělé Slovensko. Slováci hr. Harracha krásně přijali jako vynikajícího českého vůdce. Hr. Harrach byl nejmileji překvapen, a když přijel do Prahy, v Museu vypravoval o svých dojmech ze Slovenska a vyslovil se , že by rád pro Slováky něco učinil, kdyby věděl co. Poradili mu, aby se otázal Rudolfa Pokorného. Hrabě hned k němu poslal sluhu a prosil ho, aby k němu zítra přišel do Musea. Rudolf Pokorný přišel. Hrabě i jemu vypravoval o Slovensku a tázal se Pokorného, co by měl ve prospěch Slováků učiniti, aby se jim zavděčil a zůstal jim v trvalé paměti. Pokorný mu odpověděl, že jde o věc příliš vážnou a že o ní musí přemýšleti; ale zítra přijde k vysokorodému pánu zas a poví mu svůj návrh. Z musea běžel ke mně. Řekl jsem mu: Chce-li hr. Harrach Slováky podporovati, může to pouze hmotně; ať v jejich území vykoupí nějaký velkostatek, který je Slovákům národně na škodu, a dá na něj správu složenou z Čechů a Slováků; anebo ať tam založí průmyslový podnik, který by zpracovával jejich suroviny a zaměstnával jejich lidi, anebo podobně. Nazejtří Rudolf Pokorný chvátal do Musea a pověděl hr. Harrachovi, co by mohl ve prospěch Slováků učiniti. Hr. Harrach slyše, že by měl dáti peníze, ošíval se jako chalupník, stýskal si na špatnou úrodu, na vysoké daně, na nepoctivé úředníky, na veliká vydání, a nastýskal si tolik, až se ho Pokornému zželelo. "Zdálo se mi v tu chvíli," vypravoval potom, "že má hr. Harrach ještě větší finanční trampoty, než já. I konejšil jsem ho: "Osvícenosti, bude zase dobře, jen se osudu nedat! Ale k nějaké peněžité oběti se odhodlati musíte." Hrabě se opět kroutil a na špatné časy naříkal, a že nemůže; všechno na světě, ale peněz ne! I řekl jsem: "Osvícenosti třicet zlatých ve prospěch Živeny přece byste mohl dáti, to by Vás nezabilo;" — "A to milerád!" ochotně odpověděl

hrabě, "a ještě spolkovému domu v Turčanském sv. Martině přidám něco pěkného ze svých skláren." — Slibu svému hr. Harrach dostál. Živeně poslal 30 zlatých a "domu" svatomartinskému veliký pohár z barevného skla. Martinští dar českého magnáta očekávali,, vždyť jim to při loučení napověděl. Když dar došel, Hurban Vajanský zvolal: "Ej věru krásné plivátko, důstojný dar štědrého mecenáše!" A Harrachův pohár stal se plivátkem.

Ale jiní čeští kavalíři nedají na národní účely ani tolik, nedají vůbec ani na účele veřejné ničeho. Úplně zabředli do individuálního egoismu, jenž v nich přemohl egoism stavovský. Nezmohli se ani na to, aby si v Praze postavili spolkový palác, aby se přece ukázali. V Praze jich nevídat, ani o nich neslýchat. Chtěli-li tím vzdalováním dosíci, aby se v Praze zdálo, že žádné šlechty v Čechách není, podařilo se jim. Ale potom se musejí spokojiti s následkem takového jednání, že šlechta u české společnosti upadla v úplné zapomenutí a pozbyla všeho významu. Není bez komiky, že si šlechta své situace v Praze a v české společnosti vědoma není, jinak by jí nebylo tajno, že se míjí s dojmem, objeví-li se někdo z ní, pán či dáma, před obecenstvem při nějaké zvláštní příležitosti.

Egoism české (historické konservativní, autonomní) šlechty je tak velký, že si ani nemůže pořídíti novinový orgán, který by byl jen jejím. Jsou tomu již desítky let, co si vydržovala ve Vídni "Vaterland", jenž zašel na úbytě. V Čechách si navykla k svým účelům užívati některých listů občanských, jež jí ochotně sloužívaly, dokud myslely, že tím slouží věci národní. Fi, hráti si na kukačky, jak je to nedůstojné velmožných pánů! Oni však necítí, že by se dopouštěli něčeho, co se s jejich důstojností nesrovnává. Obyčejně mohou jen do listu,

který nemá daleko do posledního tažení. Tonoucí se i stébla chytá a zkomírající list i po šlechtické ruce chňapne, zdaž by se nezachránil. Česká šlechta nepřináší obětí, ale dává si je přinášeti. Poslední list, kterému pomáhá do hrobu, dostává od ní 2000 (slovy: dva tisíce) měsíční půjčky. Když tyto podpory dosáhly větší výše, mecenáši si je dali zapsati do knih na dva pražské domy, jichž majitelem je vydavatel listu, který si vyhlídli za oběť.

X.

ŠLECHTICKÉ PRIVILEJE.

Rozeznáváme přesně mezi šlechtou dobělohorskou a pobělohorskou. Dobělohorské věnujeme celé svoje srdce, ji pokládáme za představitelku samostatnosti království Českého a za jejího statečného obhájce od počátku až do tragického konce na staroměstském náměstí. Na šlechtě dobělohorské vidíme všechny ctnosti v náplni a kde se nám toho zdá potřeba, sesilujeme je a přimyšlujeme. Právě jeden z našich denníků podává na svých sloupcích seznam vynikajících českých šlechticů doby starší. Měřítka jejich vynikavosti užívá velmi širokého. Když český šlechtic zaujal jakýkoli vyšší úřad a důstojenství vojenské nebo církevní, už je vřaděn mezi vynikající. Při tom se zapomíná, že ty úřady a důstojenství samy byly vynikající, a že byly privilejem šlechty v Čechách, jako tehdy ve všech státech evropských bylo a ve většině dosud jest. Vynikající vlastnosti a nadání musí míti nešlechtic, aby byl připuštěn výš než na nejspodnější příčel společenského žebříku. Šlechtici postačí aby nebyl příliš omezený a líný a vrcholná místa ve společnosti, v úřadech a ve všech důstojenstvích jsou mu nejen přístupna, nýbrž otevřena, jako by na něj čekala a jen pro něj zřízena byla. Tak

bylo ve středověku a až do francouzské revoluce všude a vesměs. Teprve účinkem francouzské revoluce se tento stav měnil. Dálo se to v rozličných státech v rozličných dobách, podle toho, kdy v nich zavedena byla konstituce. Jen v Turecku a Rusku vždycky bylo jinak protože v obou těch státech šlechta nebyla privilegovaným stavem a panovníci jejich rádi k sobě povyšovali muže nadané a osvědčené třeba neurozené již proto, aby nedali šlechtě dosíci toho, čeho se domohla v zemích západních: privilegovaného postavení ve státě, z kterého potom, když se v něm upevnila, omezovala panovníky.

Sympatiím se u nás nikdy netěšila šlechta pobělohorská již sám Palacký nazval "dobrodruhy", kteří se do poražených Čech ze všech koutů světa sběhli za bohatou kořistí. Pobělohorská šlechta v českých očí tratí také proto, že se z libovůle vítězovy dostala v držení statků, zkonfiskovaných mučedníkům. Tato šlechta na české půdě za tři sta let nezdomácněla, aniž kdy zdomácní, českému národu a jeho jazyku nikdy příznivá nebude. Ne že by každý pohled na širé lány české země, kterými nyní rod jeho vládne, budil v pobělohorském šlechtici stud a výčitky svědomí: ještě něco jiného staví pobělohorského šlechtice ve zvláštní položení naproti české zemi i české národnosti, ano i naproti stínu české minulosti. Co to jest, vysvitlo z Konfiskací Tomáše Bílka. Studium této knihy přimělo Julia Grégra v době, která těsně předcházela před punktacemi, že na sněmu českém promluvil o potřebě, aby prozkoumány byly dokumenty, kterých silou pobělohorská šlechta drží své statky, neboť vzniklo podezření, že v mnohých případech nemá řádných dokumentů na to, že je drží právem, byť právem meče vítězova. Tato nejistota vlastně činí, že je nám pobělohorská šlechta věčným nepřítelem.

A tato pobělohorská šlechta, vždycky nám cizí a nepřátelská, má dosud veliký a může míti i rozhodující vliv na osudy našeho národa v království i v rámci monarchie. Ve sboru velkostatkářů může při nestatečnosti šlechty konservativní, kdykoli bude vládě na tom mnoho záležeti. Za Belcredia r. 1865 vláda pomohla k vítězství šlechtě konservativní, ale když po pádu Hohenwartově chtěla mít opačný výsledek, dosáhla ho zas, třebaže k tomu bylo zapotřebí prostředku tak málo čestného, jako byl chabrus. Šlechta pobělohorská slouží bez podmínky každé vládě a její ruka je při všem pomocna, co směřuje proti právům českého království a jazyka.

A šlechtě pobělohorské chtěly nedobitky šlechty dobělohorské spolu se svými dobrovolníky zabezpečiti punktacemi vítězství pro všechny časy, ji vlastně chtěli ti pánové učiniti rozhodčím nad bytím i nebytím našeho národa, jí nás byli ochotni vydati v šanc a ještě se hněvají, že jsme se tomu vzpečovali!

Kdo vysvětlí záhadu takové odvislosti jedněch od druhých?

Není tu žádné záhady. Šlechta vůbec, pobělohorská i dobělohorská, česká i německá, šlechta všech zemí a národů jde nejprve za tím, aby se zachovala jako privilegovaný stav, aby si zachránila zbytky privilejů a přednosti, které jí ještě zbyly, a na půdě zbylých privilejů aby společně bojovala za jich opětné rozšíření. To jest účelem šlechtické internacionály, internacionály tím nebezpečnější, čím větší jest její moc a vliv, čím hojnější prostředky, čím vyškolenější praktiky, čím více se v jiné směry od ní odvrací pozornost ostatní společnosti.

Bláhovo by se domnívati, že šlechta zrušením roboty a osvobozením sedláků dohrála svou úlohu. Ona v středověku sedláky porobovala, že potřebovala jejich

dělných rukou, a porobovala je tím tužeji, čím více od počátku XVI. stol. rostly její potřeby t. j. čím nákladnější byly její libůstky a přepych. Ale když století XIX. vynalezlo stroje, které činí lidskou práci zbytečnou, nebylo, proč by šlechta sedláků z poddanství nepropustila, když k obsluhování strojů postačuje nemnoho dělných rukou.

O obnovení poddanství arci se šlechta pokoušeti nebude, ale ona má cennější privilej, a tím privilejem jest její nezbytné účastenství ve správě států a v řízení jejich nejdůležitějších záležitostí. Privilej tento není písemně zaručenou výsadou; jest pouze zvykovou praxí, ale tak zakořeněnou, že je vším občanstvem pokládána za něco přirozeného, co se samo sebou rozumí, a takový privilej, zakotvený v tradici, je nejpevnější.

Uvedu příklad.

Nedávno noviny psaly o tom, že nadejde změna v osobě místodržitele král. Českého. Naše noviny uváděly jména několika kandidátů na tu vysokou hodnost. Ti kandidáti všichni byli z řad šlechty. Ani nejradikálnějšímu listu českému, ani orgánům sociální demokracie nenapadlo, že by na křeslo místodržitelské v českém království zasednouti mohl také nešlechtic. Pravda, noviny nemohly jmenovati kandidátů, o kterých nebylo řeči. Ale proč nebylo? Protože je v mínění českého národa vžito, že úřad jeho místodržitele náleží šlechtici. Ničeho nepravím o tom, jak by na straně nepřátelské byla přijata již pouhá kandidatura nešlechtice; ale je-li kandidatura šlechtice tak samozřejma, právem zde možno mluviti o privilegii.

Sněm český šlechta dovedla svou kuriovou politikou k mrtvému bodu, kdy se jednání na něm stalo nemožným, protože nedocházelo k žádnému usnesení potřebnou většinou. Po válce bude nutno zasaditi se o změnu voleb-

ního zákona do zemského sněmu podle vzoru volebního zákona do říšské rady z r. 1907. Rozdělení na kurie musí přestat, volební právo do sněmu král. Českého musí býti rovné a všeobecné. Ale sněmovna musí být i potom jedna, neboť příklad říšské rady a panské sněmovny nás poučuje, že není dosti, aby sněmovna poslanců byla zdemokratisována, když jest institucí nad ni povýšenou sněmovna panská, v níž je rozhodujícím živlem šlechta. Šlechta tím způsobem přese všechno rozčilování sněmovny poslanců klidně rozhoduje o zákonech jako v středověku a sněmovna poslanců, ač více pozornosti k sobě obrací, je vedle ní v podstatě věci pouhým orgánem, byť stohlavým a velmi hlučným. Však čím větší halas dole, tím větší klid nahoře u pánů, s jejichž stanoviskem, zvyky a názory dobře se srovnává, neupírají-li se na ně oči davů.

Rozhodující účastenství šlechty ve vládě, v administraci, v diplomacii, vojenství, zákonodárství je neocenitelným privilejem šlechty. Dříve užívala také privileje na vysoké důstojnosti ve správě katolické církve, ale v tomto oboru šlechta v posledních desítiletích nejvíce popustila, ovšem z dobré vůle, jen proto, že se méně věnovala kněžskému povolání, než v dobách starších; ale i tu při každém uprázdněném stolci arcibiskupském, ano i biskupském, nejprve je poptávka po kandidátu šlechtici a teprve v krajní nouzi berou nešlechtice.

Na půdě stavovských privilejů schází se všechna rodová šlechta bez rozdílu. Zde pracují rukou společnou pro společné zájmy. Zde je konservativný šlechtic bližší šlechtici liberálu, než konservativnímu nešlechtici. Zde se pramení lhostejnost těch, které jsme nazvali nedobitky šlechty dobělohorské, k osudu českého národa a jeho jazyku, k níž se pojí zjevné nepřátelství pobělohorců. Oba ty tábory, dobělohorci jako pobělohorci, se doplňují, kde

jde o postavení proti demokracii. Čím výše stoupá český národ vlastní silou, tím jest jim nemilejší. Není to nic nového: je to starý, odvěký poměr aristokracie k demokracii. Avšak jestliže kdy, tož v nynějším okamžiku jest na čase, aby si demokratický český národ poměr připomínal a dobře o něm uvažoval.

XI.

FIDEIKOMISY.

Privilejem šlechty jest i fideikomis, ačkoli ne dle ducha zákona, jenž dopouští i nešlechticům fideikomisy zřizovati; jen je pro každý jednotlivý případ zapotřebí zvláštního zákona. Fideikomisem je šlechtický majetek ohrazen jako nerozbornou hradbou, za níž po celá století se zachovává celý a dluhy neporušený. Šlechta si přeje, aby tak bylo věčně, neboť ku své hospodářské zdatnosti důvěry nemá a ví, že by ve volné soutěži se stavy nešlechtickými neobstála. Jsou-li šlechtici sami mezi sebou a hovoří-li se o fideikomisu, přiznávají si, kdyby byl zrušen, že by se statek jím chráněný rozpadl do tří let. Jen fideikomis jest jejich nadějí, jen on, jak si myslí, je zabezpečuje proti zchudnutí. Zchudnutí tedy pokládají za nevyhnutelný následek zrušení fideikomisu. Ale o chudobě svědčí už toto spoléhání, ne ještě o chudobě hmotné, ale jistě o chudobě ducha. Co pak jiného je fideikomis, než kuratela? A koho zákon dává pod kuratelu? Marnotratníky, blbce a blázny. Těm tedy zákon šlechtu přirovnává, když pro ni zřizuje fideikomis. Volné nakládání svým jměním náleží k právům volného, zralého a rozumného muže, a šlechtic, kterému toto právo odňato fidei-

komisem, je tím samým uznán za nevolného, nezralého a nerozumného. Za tu cenu by sebe bohatší fideikomis šlechtici nestál, kdyby se cítil více mužem, než šlechticem.

Šlechtu nazývají "modrou krví". Původ toho názvu je prý ve Španělích, kde kdysi utištění sedláci proti pánům povstali a lapené tak mrskali, že tělo jejich bylo jedna modrá podlitina. Když povstání bylo přemoženo a pánům se vrátil humor, dělali na sebe vtipy, říkajíce, že modrá barva jejich kůže pochází od modré krve, a odtud i šlechta jiných zemí začala se nazývati modrokrevnou. Podobně Číňané z copu jejž původně nuceni byli nositi na znamení poroby, udělali si známku pravého číňanství a vlasteneckou pýchu, když se z poroby vymanili. Fideikomis má také za účel chrániti čistotu šlechtické krve od smíšení s červenou krví občanskou, nebot' manželství s osobou občanského původu zbavuje šlechtice práva vládnouti fideikomisem. Ne vždy, ale ve většině případů mesaliance je závadou, aby se šlechtic mohl uvázati v držení fideikomisu. Takovými krutými, středověkými ustanoveními chtějí udržovati čistotu své modré krve. Ale možno-li o její čistotě v našem věku vážně mluviti? Čistota původní krve nedá se zachovati po mnohé věky, a v těch rodech, ve kterých si na ní nejvíce zakládali, poznali, když se počali obírati studiem zákonů přírodních, že přílišné konservování stavovské krve způsobuje hnilobu její a domnělá čistota modré krve je domýšlivý předsudek z dob, kdy lidé o zákonech přírody ničeho nevěděli a všechny věci říditi chtěli jen zákony svými, lidskými. Čím starší šlechtický rod, tím podobnější jsou si navzájem fysiognomie panstva, úřadnictva i služebnictva. Netřeba vykládati, co to znamená. Ba spíše by se u šlechty mluviti mohlo o smíšení krve než o čistotě její.

Tedy zákonem o zřízení fideikomisu často se vláda jeho dostává v ruce muže, který má ve svých žilách nejméně původní krve a nad to snad je nejméně nadaný.

Úpadek schopností tělesných i duševních je nevyhnutelným následkem, žení-li se a vdávají šlechtické osoby stále mezi sebou. Věru, ani nejbohatší fideikomis, ani nejvyšší titul, ani nejskvělejší erb nestojí za tuto obět, kterou rodový a stavovský předsudek ukládá šlechtici, majícímu naději že se stane pánem fideikomisu! Čím vyšší je šlechta, tím víc o ní platí, co tuto řečeno! Nejvyšší rodové každé země snažili se, aby se zmocnili oligarchie; za tím účelem se spřáhli pomocí sňatků a v konci konců dospěli k úpadku, kterého se sami děsí a pro který je tesknost' pojímá. Znám knížete v Čechách, který se v záchvatu takové tesknosti pozastavil nad nejkrásnějším volem ve své stáji a tak jej oslovil: "Ty vole, jak ti závidím! Tebe zabijou, stáhnou, snědí, ty každou svojí částečkou budeš užitečný, jen já jsem odsouzen, abych nebyl k ničemu!"

Fideikomisy jsou těžkou křivdou na těch členech rodu kteří jsou jím odstrčeni, a odsouzeni k poměrné chudobě. Aby se jim dostalo odškodnění, stát jim otevírá kariéru vysokých úřadů a hodností, v čemž mu jest i církev pomocna. Známy jsou i případy, že se církev neleká ani hříchu simonie, jde-li o zaopatření vysokorodého synka výnosným arcibiskupstvím. Jakmile přestane tento přívilej šlechty, nedá se držeti onen a členové rodu sami budou usilovati o zrušení fideikomisu.

Je tomu 25—30 let, co šlechtičtí dobrodějové sedláků vymyslili způsob, kterak by ztrouchnivělé zřízení fideikomisní zachránili a jaksi zmodernisovali. Navrhovali, aby se zřizovaly také fideikomisy selské, což kdyby se stalo, brali by za důkaz, že fideikomis má v sobě život-

nost' a že šlechta není tak stavovsky sobecká, jak se o ní praví, a dokonce se přičiňuje, aby selský stav byl postaven na touž hospodářskou základnu jak ona. Sedláci několik let uvažovali, zdaž by jim zřízení selských fideikomisů bylo na prospěch či na škodu, a posléze se jednomyslně prohlásili proti, načež myšlénka o selských fideikomisech upadla v zasloužené zapomenutí. Sedláci dobře postřehli, že by jim fideikomisy k prospěchu nebyly. Třebaže by zabezpečovaly jejich statečku nedotknutelnou celistvost', tato zdánlivá výhoda hned by zvážena byla nevýhodou plynoucí z toho, že by držitel fideikomisu nebyl volným pánem, když by jej nesměl ani zadlužit, byť úvěrem hospodářsky nejúčelnějším, ani rozdělit, ani prodat, ani darovat. Pravda, řádný sedlák má dbáti, aby se jeho pozemek nedostal z ruky jeho do cizí, a on toho silou tradice vždycky dbal, pokládaje svůj stateček za državu, kterou mu svěřil bůh, aby ji spravoval a svou rodinu z výnosu jejího poctivě živil. Ale když nastanou okolnosti takové, že je výhodno vzíti si na hypotéku úvěr, nebo odstoupením části pozemku vybaviti dceru, sedlák by jednal na škodu svou i svého dítěte, kdyby neučinil dluhu, přiměřeného potřebě. Ta volnost' musí býti zůstavena sedláku, dobrému hospodáři. Ale volnost', o které mluvíme, musí býti zůstavena také špatnému hospodáři. Pečujeme o vychování a vzdělání hospodářů dobrých, toho však se neuvarujeme, aby byli mimo dobré také hospodáři špatní, přivádějící se na mizinu. Připraví-li se špatný hospodář o majetek, je to zlé pro něj i jeho rodinu, ale se stanoviska sociálního je dobré, když majetek špatného hospodáře přejde v ruce lepšího.

Tu jsme u cíle této úvahy. Osudy šlechtických fideikomisů nemohou býti lhostejny sociálním politikům. A sociální politikové, přihlížející k obecnému, nikoli jen

odděleně stavovskému prospěchu, nemohou jinak, než zásadně se prohlásiti proti dalšímu trvání fideikomisů šlechtických i proti zřizování fideikomisů jiných. Ohrada fideikomisů brání volné hospodářské soutěži jejich držitelů a na volné soutěži záleží všechen hospodářský pokrok. Život je boj, i hospodářský život je boj. V boji možno zvítězit i padnout a držitelé fideikomisů pojišťujíce se proti možnosti pádu chtěli by věčně býti v položení šťastných vítězů. Dosud se domnívají, že je jim to zdrávo, ale ostatní společnosti to zdrávo není a zření k obecnému prospěchu musí rozhodovati. Podle mého soudu není ani čestno, ani radostno pro fideikomisní šlechtu, že na tomto privileji tak houževnatě lpí a nechce se pustiti do volné hospodářské soutěže. Není to čestno, protože netečností se cti nedobývá a v naší době jen nové úspěchy a zásluhy mohou muži přinésti čest, nikoli pak zásluhy cizí, vlastním umem a přičiněním nedobyté. A fideikomisy šlechtě nemohou být ani k radosti, protože ji vylučují ze všeobecného hospodářského závodění. I pád v takovém závodění je radostnější, nežli život, který muže od závodění vzdaluje, nedávaje mu ani síly své vyvinouti a osvědčiti, ani okusiti sladkosti, která jest ovocem vlastní silou, důptipem, uměním a nadáním dosaženého zdaru.

Sociální politikové ještě z jiného důvodu musejí býti pro zrušení fideikomisu. Podmínkou sociálního zdraví jest, aby náčelná místa ve společnosti byla obsazena lidmi, kteří mají všechnu způsobilost', aby je zastávali. Kdo má menší způsobilost', musí se spokojiti méně významným postavením ve společnosti; kdo pak jí vůbec nemá, musí ustoupiti s pole. Tak musí býti v životě veřejném, tak i v hospodářském. V neustálém společenském proudění je tajemství stálého ohrozování společnosti. Feudálný společenský názor byl jiný: on chtěl, by jedni silou privi-

lejů věčně měli bohatství, moc a slávu, druhé pak odsuzoval, aby navždy byli služebníky prvých a spatřovali v tom své určení od boha i štěstí. Feudálný názor je zatlačen názorem novodobým, vyplývajícím z občanské rovnosti a svobody. Pro občanské rovnosti všech musí býti zůstavena svoboda každému, aby se prací ducha svého nebo ruky své propracoval až k vrcholům společnosti. Z toho však následuje, že ti, kdo jsou méně zdatní, zůstávají pozadu, a ti, kteří nemají ani schopností, ani síly, že upadají. Volnosť upadání musí býti v nové době otevřena i vysoké šlechtě. Ona, až se smíří s dobou a dá výhost přeludným snům o nenávratné minulosti, pochopí, že i v tomto upadání, když je výsledkem mužného zápasu, jest větší půvab, než v její ztrnulosti a výlučnosti.

Jako staré železo vrhá se do výhně a v ní se obrozuje, kde od rzi se očisťuje a stává se jako novým, tak bude i se šlechtou, až vyjde z výhně života sociálního. Spadne s ní stavovská pýcha, zhostí se stavovských předsudků, sblíží se na zdravém základě s občanstvem a začne žíti novým, pevným životem.

Je tomu asi třicet let, co Alfons Šťastný z Padařova navrhoval v zemském sněmu král. Českého, aby fideikomisy a všechny šlechtické latifundie byly zrušeny a šlechtici ponecháno bylo z jeho statků jen tolik půdy, co by mu zabezpečovalo blahobyt, když by sám na své půdě hospodařil a všecky práce na ní sám řídil. To by bylo asi 1000 korců. Co nad to, rozprodalo by se malým zemědělcům.

Návrh Šťastného brzy zapadl. Já zrazuji od úchvatů v každé podobě. Jimi se otevírá brána anarchii. Chceme spořádaný český stát a ve státě takovém musí býti majetek tak nedotknutelný, jak osoba. Zákon jen odcizený jakýmkoli způsobem majetek odnímá a pravému majiteli

vrací. Proto nebudiž žádné řeči o rozdělení velkostatků. Zdravého hospodářského života je nám třeba, kterého by se účastnili všichni podle svých schopností. At' se zruší šlechtické privileje: fideikomis a přednost v úřadech, a další budiž ponecháno vývoji věcí. Zruší-li se fideikomisy, statky, tohoto privileje zbavené, budou muset být rozděleny mezi všecky dědice a tím už vznikne více statků a více majitelů. Dědičnému právu nesmí se dít újma, naopak, jemu musí býti dán průchod.

XII.

NEVLASTENECTVÍ ČESKÉ ŠLECHTY.

Šlechtu dobělohorskou bude nám možno správně posouditi teprve, až nám naši pilní historikové napíší dějiny české půdy a českého uvědomění. K vykonání prvého úkolu jsou již učiněny zdárné počátky a skupina učenců kolem "Agrárního Archivu" i Časopisy pro agrární dějiny" nepřestává snášeti a připravovati další materiál. Některé vážné pracovníky, od nichž se nadějeme, že v konání svého předůležitého díla neustanou, dokud nebude moci býti provedeno úplně, uvedu zejména. Jsou to: Fr. Vacek (Sociální dějiny doby starší, Vývoj society a práva slovanského v Čechách), Josef Pekař (Kniha o Kosti, České katastry, K českým agrárním dějinám ve středověku), Josef Šusta (Otroctví a velkostatek v Čechách), Josef Kaizl (Lid selský, jeho poroba a vymanění v zemích českých), Bohuš Rieger (O poměru českých stavů k reformám poddanským za Marie Terezie), Karel Kadlec (O poddanství a robotě v zemích českých a moravských), Kamil Krofta (Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě), Josef Gruber (Agrární zřízení) a j. Z německých dějepisců slušno jmenovati Julia Lipperta Social. Geschichte Boehmens. Avšak druhý veliký a pro pravi-

delný duchovní i politický život národa nade vše důležitý úkol, sepsání dějin národního uvědomění českého, dosud leží nepovšimnut.

Jakmile si národ založí vlast' a zorganisuje se ve stát, nastává mu zvláštní povinnost' k půdě, na které se trvale osadil a kterou chce nezmenšenou odkázati svým potomkům. Dokud národ kočoval, neměl vlasti, ačkoli nebyl bez jakéhosi řádu a vlády. Dosud vidíme, že kolonie nejsou vlastí národům, je zachvátivším, třeba že jim daly zákony a třeba se tam rodili někteří z jejich synů. Vlast' je nám země mateřská, v níž národ náš obývá s pokolení na pokolení po sta, po tisíce let, země, která je prosáknuta krví a potem našich předků, s kterou jsme nerozlučně srostli bytostí i srdcem svým, které jsme dali své jméno, která ze svých darův ukájí naše tělesné potřeby, dává směr našemu duchovnému životu, která, právě jako matka, je naší živitelkou i vychovatelkou. Bez vlasti byli bychom kočovníky po bílém světě, třeba v jiné podobě, než kočovníci někdejší. Kočovníkem je každý novodobý světoběžník, jenž po všech zemích a mořích roznáší neušlechtilejší city, které člověk míti může, city lásky k vlasti a ke svému národu. Kosmopolita je kočovník duchem, neboť jeho tělo obyčejně bývá "připoutáno ke hrudě" a jen duch se jí odcizuje a bloudí. Kosmopolitism je tedy duchovné kočovnictví a nikterak není vyšším vývojem ducha, nýbrž jeho strašnou reakcí, upadnutím do předhistorického prastavu. Cit lásky k vlasti, k půdě její a ke všemu, co se z ní rodí, na ní roste a se tvoří, je tak přirozený a mocný, že u vystěhovalců do dálných zemí, odkud není návratu, trvává po tři pokolení, než docela vyhasne a ustoupí lásce k jiné vlasti. Láska k rodné půdě nemá tedy základ materielní, nýbrž vysoce morální a člověka nic tak nešlechtí, jako ona.

Zvíře nemá vlasti, má jen jesle a žlab a je mu lhostejno, v které zemi postaveno bude, ale i ono, nemajíc toho vědomí, kotví podmínkami svého bytí v jistých oblastech a nedá se všude akklimatisovati. Ještě věrnějšími půdě bývají rostliny.

Vlast' je něco reálního a ideálního; proto zájem člověka o ni je dvojnásobný, ano zmocněný. Nic není přirozenějšího, než láska k vlasti. V ní, je-li zdravě vyvinuta, pojí se láska k rodné půdě s láskou ke svému národu. Logické by bylo, aby nejsilnější lásku k vlasti měli ti jednotlivci, kteří jsou držiteli největších dílů její půdy. Jich povinností je, aby dnem i nocí byli pohotovi statečně hájiti nejen své díly na vlasti, nýbrž i její celek, jenž jim musí být svatý a nedotknutelný; hájiti musejí nejen půdu, nýbrž i svůj národ na ní bez rozdílu stavu, postavení a zámožnosti. Mají-li velmožové půdy ve své hrudi cit rytířův, budou ochranou také méně zámožným nebo zcela nezámožným zemským spoluobčanům a bratřím v národě. Cit příslušnosti k společné vlasti a společenství se vší obcí národa bude je pronikati a plnění povinností, které jim z toho vzcházejí, bude jim radostí, nikoli břemenem. Budou to rytířové nejen rodem, nýbrž také duchem a srdcem. Ten z nich, který by si jen na svém původu, bohatství a moci zakládal, bude mezi pravými rytíři posledním. Středověcí rytíři měli za povinnost' ujímati se utištěných, vdov a sirotků. Kdo si je této povinnosti dobře vědom, jak by mohl zůstati lhostejný k ujařmení svého národa, ke křivdám a útiskům, na něm páchaným? A jakž by dopustil, aby se vdovou stala jeho vlast' a sirotky jeho národ? Kdyby je přece takové neštěstí postihlo, neodpřeje si klidu, dokud vlast' od záhuby nezachrání a národ od poroby a bídy. Úplné rovnosti statku není a lidem rozumným nemůže býti ideálem, neboť kdy

by dnes byla provedena rovnost', zítra již nová nerovnost' počne se tvořiti. Jsou-li ve vlasti poměry pravidelné a spořádané, nikdo v ní nebude druhému záviděti většího bohatství, ale ten, komu bohatství osudem dopřáno, nebude ho sobecky užívati jen pro sebe a svou rodinu, nýbrž bude se starati, aby v okrsku jeho moci každý člověk nacházel poctivou obživu. Všichni pak společně budou dbáti, aby tak bylo ve vší vlasti, aby si žádný ze synů jejich žalovati nemohl, že je vyděděn, prost majetku i práv. Nemajetní budou se velmožným ochotně propůjčovati nejen k práci, nýbrž i k obraně vlasti.

Kollárovy verše:

"Nenáleží svaté jméno vlasti
kraji tomu, v kterém bydlíme,
pravou vlast' jen v srdci nosíme,
jížto nelze loupit ani krásti"

dlužno jednou příkře odmítnout jako lež, která může v myslích mnoho zlých zmatků způsobiti, zvláště když se vštěpuje dětem ve školách. Pravou vlast' ovšem v srdci nosíme, t. j. milujeme, ale neplatí o ní, že ji nelze loupit ani krásti, nebot' historie dokazuje opak toho. Kolár chtěl říci, že pravá vlast' je něco nehmotného, ideálného, co jen v srdci se zavírá, ale to je pouze polovice pravdy. Pravou vlastí nám také není kraj, ve kterém bydlíme, nebot' přebývání naše v něm může býti tak nahodilé, ano i nedobrovolné, a kraji takovému ovšem nedáme "svaté jméno vlasti"; ale vznešený ten název přináleží zemi, ve které jsme se narodili atd., jak výše bylo vyloženo. Vidno z toho, že vlast' má reální i ideální význam, jež nesmějí být od sebe odtrženy.

Dějiny české půdy ukáží nám tedy, jak si český národ po řadu věků vedl, stoje na obraně její celistvosti,

nedotknutelnosti, nezcizitelnosti i zákonů, které za tímž účelem byly dány. Za dní našich, kdy máme rovnost občanskou, obrana vlasti je povinností všech občanů. Mravní povinnost' leží na všech stejná, ale rozdíl je v moci a hojnosti prostředků, jakými vládne. Kníže Jan Adolf Schwarzenberg, vévoda Krumlovský, prvý velmož českého království, musí podle vyloženého učení býti prvým českým vlastencem, nejstatečnějším obhájcem práv země svatováclavské i rozmnožovatel cti českého národa.

Není jím, nikdy mu ani ve snách nenapadlo, že by měl takovou povinnost'. Bohu budiž požalováno! Avšak my již odvrátíme svou pozornost od šlechty pobělohorské a nahlédneme do českých dějin, abychom se přesvědčili, jak tu povinnost' plnívala šlechta dobělohorská. Obava nás jímá, že ani šlechta dobělohorská příliš čestně neobstojí před soudem dějin české půdy.

Druhý, velký úkol, stojící před našimi historiky, sepsání dějin českého uvědomění, bude o to nesnadnější, že ten, kdo se ho podejme, bude muset být nejen znalcem historie, nýbrž i literatury a spolu filosofem a sociologem. Ale kdo tu práci zdarně vykoná, prokáže budoucnosti národa službu neocenitelnou. Nám v politickém vývoji i v denních politických zápasech náramně vadí, že nejsme jednotni v pochopování toho, co je českou myšlenkou a jaké je světodějné poslání českého národa. Přemnozí si ještě takových úvah nepřipustili. Oni slyší myšlenku německou, vyjádřenou slovy "Macht vor Recht" a "Blut und Eisen", a myslí, že je nutno také Čechům, aby si tato hesla osvojili, jinak že německému rozmachu hráze nepostaví. Já o poslání českého národa, v něž věřím, soudím jinak, jak jsem vyložil v článku "Česká myšlenka", uveřejněném v "Nár. Listech" 6. července 1917. Pozoruji z některých hlasů, ozývajících se v našich časopisech, že již nejsem

sám, ale vidím také, že ještě mnoho, přemnoho schází, aby všechen národ toto pochopení české myšlenky přijal za své. Nemohu jinak, než připočísti to na vrub bloudění české myšlenky. Ona však prostoupiti musí každou českou hrud', aby české uvědomění bylo úplné a stalo se nejvyšší morální silou národa. Když bude historik stopovati červenou nit' českého národa od doby kyrilo-methodějské, jak se ztrácí v 12. a 13. století a opět jaře vystupuje v století 14., 15. a 16. a navždy se zdá přetrženou na Bílé hoře, ale po dvou stech letech zas se ukazuje, nejprve matně a potom stále určitěji, pozná, že dobělohorská šlechta tu nit' obyčejně velmi nedbale v rukou držela, někdy zúmyslně vypouštěla a někdy dokonce sama ji zrádně přestřihovala a český národ zrazovala.

Dobělohorské šlechtě, jak si vedla v obraně české půdy i jako nositelka českého národního uvědomění, budou věnovány následující stati.

XIII.

PŮVOD FEUDALNÉ ŠLECHTY ČESKÉ.

V dobách nejstarších Čechové šlechty neměli. V čele jednotlivých rodů stáli náčelníci, kteří se k té hodnosti dostávali podle toho, jaký v rodě panoval obyčej, buď starešinstvím, nebo volbou; rodoví pak náčelníci volili si vojvodu, jenž později, už vlivem německým, přijal jméno knížete. Všichni Čechové byli svobodni, měli právo scházeti se na sněmy župní i zemské a hlasy svými rozhodovati o věcech vnitřních i zahraničních, o míru i válce. V boji byli chrabří, ale jen obranné vojny vodili, aby si jimi zabezpečili mír. (Srv. "mir" u Rusů a "miero" u Finů). Náčelníka po domácku nazývali "dědem", a na koho náčelnictví po něm mělo spadnouti, slul "dědicem". (Sv. Václav se nazývá dědicem České země.) Váleční zajatci museli jim práce konati, byli vyloučeni ze všeliké rady, mohli býti darováni i prodáni; ale že se s nimi nakládalo mírně, ano, že byli za členy domácnosti považováni, dokazuje název "otrok", jenž zároveň příslušel nedospělým synům rodu, kteří ještě nenabyli práva zasedati v radách. Tento význam slova "otrok" dosud se zachoval na Královehradecku. Zvolání: "Ty otroku!" znamená tam: Ty rabe! Rabem staří Čechové nazývali dnešního otroka.

Samo jmeno Čech znamenalo svobodného člověka. Zenáhla, jak se množili, Čechové se rozdělili na "větší" a "menší" Čechy. Ve staroslověnském životopise sv. Václava dostává se jim názvu "muži čeští" nebo prostě muži. (Podobně u Skandinavců.) Čechové obou kategorií pořád ještě byli svobodní, ale "Čechové větší" už se cítili něčím vyšším, mocnějším a možnějším a chtěli, aby se již názvem odlišovali od Čechů menších. Tak se začali nazývati "bojary", o nichž se šíří staroslověnské památky, že byli v Čechách za kněžny Drahomíry a sv. Václava. Seznámivši se s feudalismem, větší Čechové počali se pokládati za urozené, ale menší přisvojili si název ten též, a tak platilo: co Čech, to muž urozený. Přízní Čechů kníže dosedal na vojvodský trůn země. Kníže neměl svrchovanosti, nýbrž Čechové. Kníže nesoudil velezrádců sám, nýbrž v jeho přítomnosti soudili je Čechové. Podobný poměr byl na Černé Hoře ještě před 40 lety, kde také každý Černohorec pokládal se za urozeného, ačkoli žádného šlechtictví v zemi nebylo, a každý Černohorec viděl v sobě částečku knížete.

Čechové nebyli bez aristokracie, ale nebyla to aristokracie feudální, nýbrž národní, protože byla vynášena nikoli rodovým původem, nýbrž uznáním národa, jehož mínění se projevovalo a rozhodovalo o všech možných "věcích". Feudální řády razily si cestu na východ zvláště výboji Karla Velikého. Katolická církev horlivě podporovala meč dobyvatelův, neboť uspořádání společnosti dle soustavy feudální pokládala za nejvíce harmonické. Císař holdoval papeži, vzdával mu celou svoji říši a papež mu ji vracel jako léno; císař pak totéž činil králům a vévodám, králové a vévodové pánům a rytířům, páni a rytíři sedlákům, arci bez té slavné formy, kterou jim samým léno uděleno.

Karlu Velikému nepodařilo se dobýti České země, leda části její, a to na čas. Čechové, bráníce se mu, hájili nejen svou politickou neodvislost, nýbrž také svoje společenské řády a víru, t. j. kulturu. Kultura jejich různila se od římsko-feudální, ale při tom byla značně rozvinuta zvláště ve smyslu sociálním, pro kteroužto stránku organisační činnosti staří Čechové měli tak živý smysl, jako národové jim příbuzní, jakž dosud se to spatřuje. Tato samobytná kultura česká viděla se římsko-německým krvavým osvěcovatelům stavem barbarským, a nadešla doba, kdy se jím zdála i některým Čechům, kteří zatoužili po zrušení domácích řádů, aby přijali cizí, jež považovali za lepší a pokročilejší. Avšak ani cizí nepřátelství, ani mělké srdce a nesoudný um domácích novotářů nepodávají důkazu, že by domácí řády staročeské nebyly hodny aby byly zachovávány a chrabře hájeny. Není tomu ani deset roků, co jsem četl v jistém sofijském listě názor, že Bulhaři až do svého osvobození žili ve stavu barbarském a málo se lišili od afrických divochů a teprve nyní, co přilnuli ke kultuře západní, stali se lidmi a národem. Tací horlivci zajisté vyskytovali se i v Čechách.

Za Karla Velikého Čechové volili výbornou politiku k obraně své samobytnosti, pokud by ji ohrožovati mohli Němci a císař sám. Vykupovali si ji za nepatrné dary, jež nebyly poplatkem a neměly tudíž jiného významu, než zabezpečení sobě Karlovy dobré vůle. Tím ušli osudu polabských Slovanů. Ale za Karla Velikého i země jemu poplatné měli tolik svéprávnosti, že odvislost' jejich byla pouze zdánlivá, na ničem jiném se nezakládajíc, než na tom slabém poutě hmotném, jež tvořil poplatek. Úkolem Čechů bylo zachovati si tento poměr, dokud by možno bylo, neboť na soupeření s římsko-německou říší pomýšleti nemohli. V poměru tom právě tak jako jiné země

Čechové se spravovali úplně právy a obyčeji země. Každý národ měl tehdy zákonodárnou moc a všecky země a zemičky, ano i dvory, podobaly se malým republikám. Jsouce vně hranic římsko-německé říše, Čechové tím spíše měli možnost zachovati si svou samostatnosť a svézákonnost i v budoucnosti.

V posledním období panování Karla Velikého poměr říše k Čechům se zhoršil. Nejprve jeho syn Karel roku 806. vpadl do Čech, aby je přinutil odváděti větší dary a aby darům těm dal formu povinného poplatku. Čechové sice Němce zahnali, ale přes to se k vůli pokoji zavázali, že budou císaři osobně dávati jistý roční poplatek a odváděti jej přímo císařské komoře, aby nemohlo býti vyvozováno, že jej dávají říši. Poplatek tento byl odváděn i do důchodů císaře Ludvíka Pobožného (814—843).

Ludvík Pobožný a po něm Ludvík Němec (844—876) byli Čechům nebezpečnější, než Karel Veliký. Čechové nebyli předmětem jejich panovačných záluskú, nýbrž Velká Morava, již Mojmírovci zorganisovali ve velký stát, v němž Karolingové nikoli neprávem viděli vyvstávajícího soupeře. Rozbíti Velkou Moravu a vyhladiti Mojmírovce, bylo jejich cílem.

Čím větší nebezpečí hrozilo Moravě, tím opatrnější v poměru k říši římsko-německé býti měli všichni čeští mužové a tím věrněji a úzkostlivěji měli lnouti k Velké Moravě, zvláště když se Ludvík proti ní spojil s Bulhary, a již již se ukazovalo, že se Němci spojí i s kočovnými Maďary, aby Velkou Moravu povalili. Zdaří-li se plány proti Velké Moravě, Čechové zůstanou mezi ní a Němci nepatrným ostrůvkem, jenž se neudrží bez zázraku.

A co čeští velikáši v té osudné době? Jak pochopili svůj úkol a jak jej splnili?

R. 845 zdvihlo se čtrnáct českých lechů a vládyk a pod vedením Vitorada, župana vitoradského, vypravili se do Řezna ke dvoru císařskému, aby se tam dali pokřtíti. Křtu se jim dostalo a vrátili se domů nejen jako křesťané, nýbrž i jako řádně pasovaní rytíři.

Takový jest počátek české šlechty.

Oněch čtrnáct lechů nešlo do Řezna jen pro křest, pro světlo Kristovy nauky, nýbrž také pro tituly sv. Římské říše. Nebyli tam vysláni ani zemským sborem, ani zeměpánem.

XIV.

PRVÁ ZRADA ŠLECHTY.

Český národ si myslí, že slovo "šlechta" znamená třídu, vynikající nad jiné dobrými vlastnostmi srdce, vysokých a krásných úmyslů, třídu, která jest nejlepší částí národa a proto zasluhuje, aby také byla nejvyšší, nejvznešenější, — slovem, že šlechta je třídou "šlechetnou" a že se ušlechtí vše, čeho se ona jen prstem dotkne. V tomto vysvětlování slova "šlechta" vězí psychologická příčina, že český národ nikdy nemohl srdce své od šlechty odtrhnouti a všecky chyby a viny rád jí odpouštěl, stále se koje nadějí, že jsou přece mezi českou šlechtou aspoň jednotlivci, kteří vyhovují jeho ponětí o ní, a že tito jednotlivci časem se rozmnoží a českým duchem "zušlechtí" všechen svůj stav. Nevida pak takových jednotlivců v současné skutečnosti, národ se oddával illusi, že dávná šlechta česká byla taková, jak on si ji představuje a míti chce. Odtud houževnatý romantism v českém nazírání společenském a historickém, a odtud zase romantism politický.

Ale slovo šlechta je právě tak původu německého, jako její stav a řád. Čeští velikáši si prostě osvojili staro-německé slovo "slachta" — rod a jím se počali nazývati jako stav. Kmen toho slova tkví ve slově Ge-schlecht. Podobně jako česká nazvala se i polská šlechta, "szlachta". Původní náslovné s zachovalo se v českém slově "slečna", jež vzniklo stažením ze "slechtična", "šlechtična". Šlechta tedy znamená lid rodovitý, urozený, a nikoli šlechetný v dnešním slova toho smyslu. "Šlechetný muž" byl za stara šlechtic, jemuž lichotilo, když se význam slova toho měnil, tak že ani loupeživý rytíř ve svých očích nepřestal býti šlechetným, dokud mu erb zlomen nebyl na popravišti.

Ani Morava nezůstala nedotčena pronikajícím na východ feudalismem, čehož počátky dlužno viděti v názvu "knez", jejž sobě dávali rodoví náčelníci a jenž také je původu německého. V staroslověnském životopise sv. Kyrila děje se zmínka, kterak se Rostislav radil se svými knezi, má-li vypraviti posly na dvůr byzantský se žádostí o poslání křes'anských učitelů na Moravu. Etymologicky slovo knez pochází od německého slova Kunig, Koenig. Z Moravy se slovo knez ve významu rodového náčelníka rozšířilo k Srbům i Rusům, a ovšem nejprve také k Čechům, kde se tak nazývali také ti, kdož v úřadech zvláště vynikali.

O původním významu slova knez se přesvědčíme, popatříme-li k Srbům, v jejichž zemích se zachovalo až téměř do našich dní. Protože panství turecké konservovalo všechny poměry a řády a vůbec všechen stav, který zastihlo v zemích dobytých, lze za jisto položiti, že význam slova knez u Srbů se nepohnul od dob, kdy bylo do jejich jazyka pojato. Knez byl správcem jistého okrsku, "knežiny", a byl nejen náčelníkem svého rodu, nýbrž také zeměpanským úřadníkem. Úřadem jeho bylo v některých

nepatrných věcech souditi a vybírati daň. Všichni tací knezové, svědčí Vuk "byli sedláci a v domácím životě málo se lišili od ostatních sedláků." Knezství bylo dědičné. Tu tedy vidíme, kterak se šlechta vytvářela ze stavu selského.

Feudalism netáhl do vlastí našich sám, nýbrž spojen s římským křesťanstvím. Feudalism a klerikalism věčně byly spolu na štíru, ale šlo-li o výboj na východě, vždycky si ruku podávaly k věrnému spojenectví. Hierarchové římští dobývali sobě v zemích slovanských panství nejen církevního, nýbrž i světského o, čeho dobyl německý meč, tam hned pronikala římská církev. Zrada čtrnácti českých lechů prorazila Němcům cestu i na Moravu. Země jejich ve věcech církevních podřídily se biskupu pasovskému, a některé fary na Jindřichohradecku patřily k tomuto biskupství až do 16 století. Tudy Ludvík Němec podnikal své útoky na říši velkomoravskou.

Když se Rostislav rozhodl poslati do Cařihradu poselstvo pro křesťanské věrozvěsty, neučinil toho toliko z důvodů náboženských, nýbrž i politických. Málo je řečeno, že chtěl pouze, aby nauka Kristova byla jemu a jeho národu hlásána v jazyku mateřském a nikoli v latině církve římské a v němčině; jemu zajisté šlo o to, aby zbudoval pevnou hráz také proti feudálním řádům, ze západu do jeho říše se deroucím, proti celému souboru cizí a odnárodňovací vzdělanosti západní. Že již tehdy římské křesťanství, podporované mečem německým, Čechy poněmčovalo, toho důkazem jsou kromě Vitoraze i nejjižnější končiny Čech, od Krumlova (Boletice) k hranicím moravským, jež odtud počaly se odcizovati českému jazyku.

Co Rostislav od Cařihradu očekával, vyslovil ve svém poselství k císaři Michalovi. "Toť, dobrý vládyko — psal

— pošli takového muže, který by nám napravil všecku pravdu, neboť od vás na všechny strany dobrý zákon vychází." Tedy pravdu, spravedlnosť, zákonitosť odtud očekával, s nimiž do jeho říše nepřicházeli cizinci západní, neboť kdyby jinak bylo, byl by je vzal z bezprostřední blízkosti, odkud se mu samy nabízely.

Jedno zajisté Rostislavovi zvláště tanulo na mysli. Na západě vedl se nepřetržitý boj mezi mocí církevní a světskou, o němž snadno bylo předvídati, že v budoucnosti bude ještě mnohem prudčí. Toho nebylo v Cařihradě. Na západě viděl, kterak vznikající šlechta klade se mezi panovníka a lid, by je rozdvojila, načež panovníka omezí a lid sobě porobí. V Cařihradě bylo tak, jako v Praze i na Velehradě: panovník se přes hlavy velikášů opíral o lid; velikášům uštědřoval honosné tituly, ale i s těmi tituly byli hříčkou v jeho samoděržavných dlaních. Když tedy Rostislav obrátil se do Cařihradu, šlo mu také o upevnění vlastní panovnické moci, jež spočívala na týchž zásadách, jako moc císařů byzantských; šlo mu o to, aby získal křesťanství takové, které nemá politické moci a nesoupeří o ní s mocí církevní; křesťanství, které neodnárodňuje, nýbrž národní osvětu hlásá a zakládá; křesťanství, které bude ochranou i stolce panovnického i lidu a starobylých řádů jeho od rušivých řádů nových, jež se Rostislavovi zdáti musily krajně nebezpečnými a rozvratnými.

Jako Rostislav a císař Michal, tak i Němci pochopili, že tu jde o velký zápas dvou světodějných směrů a ohíželi se po spojencích, aby jimi sílu svou rozhojnili. Za spojence se jim zvláště dobře hodily národy, mající svá sídla za Velkou Moravou, odkudž ji mohli společně s Němci železným kruhem sevříti. Maďaři tehdy byli ještě nespolehlivi, ale za to se Němcům našel vydatný spojenec v

Bulharích a caru jejich Borisovi. Smlouva mezi císařem Ludvíkem a Borisem stala se v Dolině (Tullina, Tulln) na Dunaji r. 864, rok po pokřest'anění Rostislava. Bulhaři slaví tento čin jako prvý historický krok ke společné akci s Němci, od něhož si tehdy slibovali rozšíření hranic bulharského carství na západ až ke hranicím německého spojence. Ale toho se lekali Slované, položením mezi Bulhary a Němci, jak konstatuje Konstantin Jireček, "víra Kristova u Slovanů pannonských a moravských rychle se šířila právě v těch letech, když Boris v horním Podunají smlouval se s Němci." (Konst. Jireček prohlašuje za historickou nepravdu, co jest u nás všeobecně rozšířeno, jakoby si Boris byl vyžádal křest'anské učitele z Velehradu: "pokřtění Borisovo neudálo se vlivem z venku, ale stalo se z vlastního popudu.")

Pád Velké Moravy r. 907 znamenal porážku východních principů náboženských, politických i sociálních. Účinky porážky byly osudné nejen pro Moravu, nýbrž i pro Čechy, jež se bojů těch vzdalovaly, ale následky přesto byly zachváceny. Vítězství římské církve bylo rozhodné, třeba že východní prvky nebyly vyhlazeny. Feudálním změnám sociálním byly otevřeny dvéře dokořán, čtrnácti lechům množili se následovníci. Změny ony obrážejí se ve změnách, kterým byl podroben význam slova kněz. Římští duchovní ve vlastech českých zachvacovali moc správní, z níž vystrnadili kněze, a název jejich si osvojili. Právě tak činili po pádu říše římské v municipiích. Od těch dob opanovalo pro katolického kněze u Čechů i Poláků pojmenování kněz. Knězové rodoví přestali a snad byli svého významu i úřadu zbaveni z trestu za to, že drželi křest'anství kyrillo-methodějské, dokud se dalo. Na milost pak vzati jsou synové jejich, jimž dán titul

knížat. Kníže — syn kněžův. Srv. had a hádě, mlád a mládě a pod.

To byly prvé a nejbližší následky osudného kroku českých i moravských bojarů za feudálními řády. Osudnost jejich činu vleče se pak celými českými dějinami. Tak vždycky bývá. Je-li základ křivě položen, celá budova je křivá. U Poláků šlechta nikdy nepozbyla charakteru národního, protože se jim pokřestění dostalo od Čechů. My jsme na tom se šlechtou byli nejhůře ze všech národů.

XV.

ZRADA ŠLECHTY NA ČESKÉM LIDU.

Neodvracejme ještě pozornosti své od velezrady čtrnácti lechů, kteří si šli do Řezna pro římské křesťanství.

Jest otázka, z kterých končin české země byli. Na snadě jest odpověď, že byli z krajů jihočeských, Šumavou přilehlých k Bavorům, s nimiž se tudy seznámili. Ale to bude jen potud pravda, pokud některé kraje jižních Čech patřily k "říši" libických Slavníkovců, jež se prostírala od Krkonoš obloukem na východ prohnutým a zaujímala kromě Libicka Kouřimsko, Čáslavsko, Litomyšlsko, Bechyňsko a Doudlebsko, takže se někde pod Prachaticí dotýkala Bavor. Slavníkovci soupeřili s Přemyslovci, Labský stát český s Vltavským, Libice s Prahou. Přemyslovci se bránili vlivu německému, ač byli při poměrné slabosti své nuceni udržovati s nimi dobrou vůli dary, ale Slavníkovci za jejich zády k Němcům běhali, až v stol 10. se i spříznili s císařem Jindřichem II. Tato cestička do Němec musela býti delší dobu prošlapáána a proto se zdá důvodným, že již v stol. 9. byly mezi Slavníkovci a panovníky i biskupy německými těsné styky, jimiž Němci dosahovali, aby se všechny české kmeny nedaly státně sjednotit od Přemyslovců, dále pak, aby se Čechové

nesjednotili s Moravany a nepřijali odtud všichni křesťanství kyrillo-methodějské. K území "říše" slavníkovské přiléhala župa vitorazská a snad k ní přináležela. Radslav Zlický, proti němuž kníže Václav nucen byl vojensky vytáhnouti jako proti vnitřnímu nepříteli a buřiči a jejž, podle legendy, odzbrojil svým zjevem, byl Slavníkovec a císař Arnulf byl jeho pokrevným příbuzným. Slavníkovec Vojtěch, druhý český biskup, byl už v Němcích, v Magdeburku, vychován a vzdělán na "kulturtregera", jak nyní takovým činitelům říkáme. Úkolem jeho bylo Čechy a jiné východní národy katolickým křesťanstvím přikláněti k říši německé politicky. On byl pro tento svůj úkol takovým nadšencem, že prahnul po koruně mučenické při jeho plnění. Za biskupa byl Čechům povolen proto, že císař i církev mohli se od jeho působení doma větších výsledků nadíti, než s jakými se potkal jeho předchůdce, prvý český biskup Dětmar. Češi jej dvakrát vyhnali ze země. Důvody k tomu měli náboženské i národně politické. Odpor mu dávali ti, kdož nechtěli se vzdáti odkazu kyrillo-methodějského, i ti, kdož nechtěli býti k Němcům připoutáni těsnějším svazkem. Vojtěch Slavníkovec osvědčil se ve službách latinismu a germanismu tak výbornou silou, že měl býti jmenován slovanským arcibiskupem "in partibus", aby je svou apoštolskou činností přiváděl do lůna církve latinské i matky Germanie. Když ho zapudili Rusové, šel k Prusům, tehdy ještě neponěmčeným, u nichž došel vytouženého věnce mučenického.

Za daných okolností: besprostředně po pádu Velké Moravy, v kleštích mezi Němci a Slavníkovci, při neporozumění zemských velikášů nutnosti, aby se kmenové čeští zorganisovali v pevný stát, kníže Václav se přidržoval politiky hodné obdivu. Na sílu spoléhati nemohl, nýbrž

pouze na zdraví české státotvorné myšlenky. Myšlence té pomáhal, aby se ujala a rostla, vzácným u mladého muže taktem, dobrotou a smířlivostí, ale jež, bylo-li nutno, ustupovaly důrazu meče nábožnou věrou ve vítězství křesťanských ideálů a posléz i kouzlem své osobnosti, jíž bylo se jen ukázati, aby nepřítel byl odzbrojen. Potomci mu často zazlívají, že povolil říši, jež už dávno se domáhala, aby se jí Čechy zavázaly místo libovolných darů dávati pravidelný roční poplatek, jenž stanoven na 120 vybraných volů a 500 hřiven stříbra. Radikální opposice proti tomuto závazku Václavovu soustředila se v jeho zavražděném Boleslavem, jenž dosednuv na trůn, poplatek platiti odepřel a za to podstoupiti musel s císařem válku, jež se skončila tím, že i Boleslav se stálému poplatku podrobil a potom jej nejen správně odváděl, nýbrž i v dobrém přátelství žil s císařem až do své smrti, čímž potvrdil správnost politiky Václavovy. Národ pak nejvýmluvněji schválil politiku Václavovu, že hned po zavraždění začal mu vzdávati úctu svatého, jíž mu také církev přiznala. Hodným českým dětičkám ve škole říkají, že si Václav svaté úcty zasloužil příkladnou zbožností: pekával hostie, chudým nosíval klestí na otop, panu páterovi při mši ministrovával. Dospělým Čechům se již může říci, že politika Václavova národ uchvacovala, politika, která si nevytýkala cílů nedosažitelných, a metodou, jíž možno nazvati pevnotou v mírnosti, při nejmenším risiku nabývala největšího možného zisku; politika nikoli osobní nebo rodová, jako u jiných náčelníků, nýbrž všenárodní.

Slavníkovci se své velezrádné politiky nikdy nevzdali a přítrž jí učiněna teprve úplným vyhlazením toho rodu r. 996. Ale po Slavníkovcích se jí uchopili jiní rodové a provozovali ji týmiž prostředky. Českému státu nedali se skonsolidovat, do Němec dobíhali, znemravňovali panující

knížecí rod, svádějíce na bludné cesty některé jeho poddajné syny a zavádějíce je do říše německé, v níž jim bylo nejpohodlněji. V tom, že statky jejich sahaly za hranice země české na půdu říše německé, nacházeli záminku, aby sloužili podle své potřeby a prospěchu dvěma zeměpánům a dvojí státní myšlénce, a protože státní myšlenka německá české vždycky byla nepřátelská, stavěli se sami nepřátelsky naproti české vlasti i národu, o jehož starou svobodu ukládali. Stydíce se za svůj původ z rodu selského, styděli se i za jeho český jazyk, za jeho staré zvyky i za vše kmenově české. Staré řády české byly jim trnem v oku, stále jim připomínajíce jejich původ. Za to jim řády německé byly ideálem. Od jich vítězství v Čechách slibovali si rozmnožení svého bohatství i své moci na úkor moci zeměpánovy. Sídla si po německém způsobu zřizovali v hradech na horách a skalách, v nich panovaly zábavy německé, písně německé, mravy německé a znenáhla i řeč německá opanovávala. Pro nová sídla svá vymýšleli jména německá a po nich pak se sami nazývali. I jména osobní si brali z německého kalendáře a některá jimi tak zobecněla, že dosud průměrný Čech je má za česká, jako Bedřich, Jindřich, Hynek, Dětřich, Hanuš, Oldřich atd.

Všemu německému se pokořovali, ale panovníkům českým vzdorujíce, nedovolili, aby upevnili ústřední státní moc. Někteří z Přemyslovců se poddali proudu, jiní se pokoušeli přes hlavy šlechty udržovati spojení s lidem. Tou snahou se vysvětluje manželství knížete Oldřicha se selskou dívkou Boženou, a zvláště silně se projevila za Soběslava II., jenž obdržel přímí "selské kníže". Ale tyto jednotlivé reakce nezabránily velkému německému proudu do Čech, jemuž šlechta otevřela všecky zemské brány. Moc panovníků naproti němu byla slabá, a posléze sami se mu poddali a jím se unášeti dali. Šlechta i králové o

závod uvozovali do země německé mnichy, jimž darem dávali veliká prostranství půdy, německé měšťany i sedláky, kolonisty s německým právem. Germanisace Čech dála se takovým překotným způsobem, že to v cizině pohoršení vzbuzovalo. Palacký zaznamenává, že Čechům v západní Evropě přezdívali v 13. stol. opic pro jejich vášnivé napodobení německých mravů a kroje. Cizina ovšem znala jen českou šlechtu.

Staré pravidlo, latinskými kronikami zachované: "Omnes Bohaemi sunt nobiles", co Čech to urozený, vcházelo v zapomenutí. Urozenými dle feudálního řádu nebyli už příslušníci dobrých českých rodů, vážených po všem národě pro věhlas v radě a statečnost na bojišti, nýbrž rytíři "pasovaní". Co bylo nepasováno, všecko padlo mezi plebs. Ze společenského smetiště vybíráni jednotliví zbrojnoši, kteří se ve službě svých pánů zvláště vyznamenávali, a pasováním povýšeni jsou mezi šlechtu; ale nesmírná většina svobodného lidu všemi způsoby a prostředky zatlačována do nemajetnosti a nesvobody a nucena k služebným výkonům, jež znenáhla nabývaly povahy roboty.

Ještě v dobách pohanských bylo zvykem, že slabší silnějšímu dával dobrovolné dary, kterými si vykupoval mír s jeho strany a jeho zastání naproti stranám třetím. Takové dary čeští panovníci dávali Karlu Velikému i jeho nástupcům, kteříž se jimi spokojovali až do Spytihněva a Vratislava, otce Václava Svatého; tehdy teprve zatoužili po stálém a pravidelném poplatku. Dary za mír byly obvyklé ve všech společenských poměrech, a měli-li sedláci do nedávna ve zvyku nikdy k "pánu" nevcházeti s prázdnými rukama, byl to zajisté pozůstatek starodávného poměru, o kterém je řeč. Od šlechticů se svobodní sedláci chránili dary, které dávali klášterům, do nichž tedy i

oni snášeli. Během stol. 12. se tyto dary svobodných sedláků zmenšily na desátou část; tím poměrem ubylo svobodných sedláků, na jejichž místo nastoupili "pauperes" t. j. chudí, ožebračení, šlechtou na mizinu přivedení.

Ale pojem chudoby je relativní, dnes jest jiný než byl v Čechách ve stol. 12. a 13. Kronikář Jarloch znamenal, že "pauperes populi" doprovázeli Soběslava II. koňmo podle toho, jak to "připouštělo bohatství jednoho každého z nich." Při chudých tedy mohlo se mluviti o jistém bohatství, jež záleželo v tom, co jim přineslo jejich hospodářství. Chudými šlechta a duchovenstvo nazývali sedláky, "chlapy". Nazývali je tak proto, že sedláci neměli bohatství zlata a stříbra, jež jim bylo jediným měřítkem zámožnosti. Jarloch sedlákům nenadržoval. Praví' o jejich rukou s opovržením, že se hodí k pluhu, nikoli však k meči. Jeho "chudí" sluli by za našich časů zámožnými, a název jejich ukazuje na to, že zámožnost jejich byla větší v minulosti a že jí postupně ubývalo. Snili o starých zlatých časech, kdy všichni Čechové v hojnosti měli darů svých polí, luk, lesů a stád, a toužili po jejich návratu. Páni naproti tomu dychtili po bohatství kovovém, jež si opatřovali mečem, odnášejíce i z válečných tažení, co ukořistili, a kromě války viděli pro sebe jediný zdroj bohatství v práci rolníků, již chtěli pro sebe vykořistiti a ovoce její zpeněžit. Odtud nastaly boje mezi šlechtou a sedláky, boje, které dlouho trvaly a byly zajisté velmi zlé, ačkoli málo zpráv se o nich zachovalo. Na ně ukazuje, co praví arabský geograf 12. stol. Benjamin z Tudely: Židovští otrokáři zovou Čechy svým Kanaanem, protože odtud mohou stejně volně vyvážeti zboží jako ze zemí ruských, a téměř každý v zemi té jest ochoten za vzácné cizí tovary prodávati svou čeleď do ciziny.

Tato zpráva srozumitelně naznačuje, oč tehdy šlo v české společnosti. Hlavy rodů, chtějíce upraviti své feudální panství, snažily se setřásti se sebe vzdálené svoje pokrevence, kteří se podle starého zvyku počítali za jejich příbuzné a trvali na tom, že jim náleží díl rodné země a že jsou té země svobodnými držiteli. Novopečení feudálové neuznávali ani těchto příbuzenských svazků, ani těchto nároků. Z toho vznikaly třenice, snad i boje, jež končívaly porážkou slabších, poražení pak bývali jímáni a prodáváni do otroctví jako zajatci váleční a rebelové. Že nebyla prodávána čeleď pánům věrná, jest na bíledni. Panské pronásledování nutilo sedláky, aby se kočovně potulovali po zemi málo zalidněné a živili se v nedostupných lesích lovem a brtnictvím. Toho potřebovati nemohli feudálové, chtějící, aby sedláci byli pevně osazeni a žili i pracovali pod jejich očima, neboť jen od osedlých mohli dobývati dávek, jež sedláci v každé podobě pokládali za "ohavné".

Ani prodávání nepokojných sedláků v otroctví nepřivádělo feudály k cíli, pročež volali do své země německé kolonisty. Němci si ovšem nedělali nároků na vlastnictví půdy a vstupovali k českým feudálům v poměr pouhých nájemců. Zdánlivě byl to poměr zcela skromný; ale výhodou německým kolonistům byl zemský zákon, jenž jim zaručoval, že nebudou utištěny zemskými břemeny, kterým nižší lid domácí podléhal, nýbrž se budou požívati "ve všem podle toho, jak se kdo s nimi smluví, bezpečné svobody i práva neproměnného, jaké Němci mívají." Němci tedy zákonem byli postaveni nad zákon, v kterémžto položení tak si zalíbili, že toto nadpráví pokládají za svůj věčný a nezrušitelný privilej v Čechách.

Český sedlák nepostřehl hned svého nebezpečí a domníval se ještě že stojí ve svých právech nad německým

kolonistou, jenž neměl dědičného práva a hospodařiti mohl na statcích najatých jen potud, pokud smlouva nevypršela, sedláci pak seděli na svých zemích dědičně. Asi v polovině stol. 13. šlechta měla znamenitý nápad, jak tento poměr vyvrátiti a dosíci, aby i svobodní čeští sedláci proměnili se v nájemce. Byla to věc velmi prostá. Dědiční čeští sedláci neměli s pány žádných smluv, a němečtí kolonisté měli. "Kde máte kontrakty?" tázali se páni sedláků. "Kontrakty? My od nepamětna tuto zem držíme. Naše jest a vždycky byla.. — "Čím to dokážete?" — "Naši nejstarší pamětníci nám to dosvědčí." — "To nic neplatí, nemáte nic písemného. Honem si pospěšte, abyste byli vzati pod kontrakt, jinak vás vypudíme jako vetřelce."

Až dotud "české právo" bylo cennější "práva německého." V sedlácích se zachovávala paměť na stejný rodový původ s pány a udržovala se naděje, že se časem všecko vsune do starých kolejí. Najednou viděli, že se mýlili, že bez písemné smlouvy budou země zbaveni a prohlášeni za bezzemky, dušníky, čeleď. Aby i zachránili skývu chleba, přicházeli a pány prosili, aby je přijali pod německé právo, t. j. za pouhé nájemce. V tom jim vyhověno a svobodníci se obratem ruky změnili v nesvobodné.

Jak to nazvati? Podvodem, beze všeho! A tak vidíme českou šlechtu v dvojí úloze: v úloze velezrádců naproti zemi a panovníkům, a v úloze lstivých podvodníků naproti lidu.

Uvedení německých kolonistů do Čech někteří historikové vychvalují jako hospodářský pokrok, jenž se důstojně řadil k zakládání měst pro německé řemeslníky a obchodníky. Tito historikové dovozují, že Čechové brzy poznali, že z hospodářského pokroku i oni budou míti pro-

spěch, pročež jej přijímali a přizpůsobovali se i novým řádům, které s ním do jejich vlasti přišly. Se stanoviska hospodářského pokroku, kultury, Drangu nach Osten a evropeisace je to správně řečeno, ale nikoli se stanoviska české národní samobytnosti, jíž 13 stol. zadalo rány nejosudnější, rány, z kterých se nikdy nevylíže. Arci, zlo se zmírňovalo zdravou přírodou českého lidu, jenž dovedl i z nového stavu věcí těžiti pro svou svobodu. Sedláci, stavše se nájemci jak Němci, začali se ozývati, aby jim byla dána také práva jako Němcům, a někde se toho domohli. Tu pak se objevily prvé počátky vesnické samosprávy konšelské. Přemysl II. r. 1226 dovolil mniškám doksanským, aby vesnici svou "opevnily právem německým" a tím se chránily od vydírání pánů, vládnoucích soudem provinciálním. K stejné ochraně se zajisté na mnoha místech utíkali i sedláci. Avšak to vše nesmazává vinu, spáchanou šlechtou na svobodě selského lidu, a zločin na české národnosti i vší budoucnosti českého národa, blízké jako daleké.

Avšak hluboké krise, potkavší české království, nedaly tomu processu se dokonati.

XVI.

POROVNÁNÍ STARÉ ŠLECHTY ČESKÉ S UHERSKOU.

Politické chyby, které se staly v počátcích organisace českého státu a byly následkem vlastizrádného odskoku čtrnácti lechů do Řezna, aby tam na dvoře německého císaře obdrželi latinský křest, ještě hruběji nám vysvitnou, ohlédneme-li se na Uhry, na jaké základy oni současně svůj stát postavili.

V těch dobách Uhři byli ještě polodivokými nájezdníky, kteří na všecky trany podnikali loupežná tažení. Němcům pomáhali uštvati a rozbíti Velkou Moravu, ale sami přijali její civilisaci, její křesťanství, její politické zřízení. Houževnaté lpění na národní samobytnosti, jež Uhři u Čechoslovanů našli právě tak, jako lásku ke svobodě, výborně se Uhrům hodily k vyvíjení kulturních začátků, které v sobě tento kočovný národ měl. Němcům pomáhali pokořiti Mojmírovce, ale sami se jim pokořiti nedali a křestu nepřijali od Němců, nýbrž od poražených Moravanů. Tím nastalo mezi nimi sblížení takové, že z paměti jedněch se vytratilo, že byli vítězi, a z paměti druhých, že byli poraženi, a bylo to, jako by nebylo ani poražených ani vítězů. Mezi Uhry pak vznikla pověst, kterou zaznamenal Anonymus, že jim Svatopluk svou říši

prodal za bílého koně s červenou čabrakou, o čemž prý se zachovala píseň slovensko-uherská:

odavam az ország,*) bože môj!
Červený kantár, biely kôň,

Sarolta, matka Štěpána Svatého, jakož i její švagři Gejza, Blažej, a Ladislav, byli vyznání kyrilo-metodějského. Svatý Štěpán slul původně dle uherských kronik Vajk, kteréžto jméno František Sasinek vysvětluje z českého Václav. (Václav z Viaceslav, z toho Viac, Vaic, po latinsku čteno Vajk. Město Vácov založil poustevník Váca.) Uherský Václav poznav, že z politických důvodů je nutno připojiti se k církvi latinské, obrátil se přímo k papeži Sylvestru II., jenž toho se nenadáv, odměnil uherského panovníka královskou korunou, již připravenou pro knížete polského. Papež Sylvestr II. nemile nesl, že katolická církev se proměňuje v služku císařů německých, proto mu vítáno bylo, že může na východě založit království, o které se papežové budou moci opírati proti císařům. Václav se v církvi latinské změnil v Štěpána. (Václav — Venceslaus — Věnceslav; věnec —ř. stephanos.) Tím skutkem se Štěpán obratně vymkl násilným apoštolům německým, kteří ze Solnohradu, Řezna a Pasova přímo již doráželi na jeho zemi, nechráněnou valem Velké Moravy. Větší moc papežova byla Štěpánovi zaštitou i proti německým císařům. Tento výborný politický tah nestal se bez účastenství Čechů. Poradili k němu Štěpánovi Češi Astrik, soudruh sv. Vojtěcha, a bratr Vojtěchův Radim. Astrik vykonal poselství k papeži a byl za to jmenován prvním arcibiskupem uherským. Tak Čechové dobré rady dávali jiným, sami sobě poradit neumějíce.

*) tatam je říše.

Také slavné naučení, které sv. Štěpán dal závětí svému synu: Pamatuj, že království jednoho jazyka slabé jest a křehké! — ukazuje na původ český: Němci vždycky si za tím, aby utvořili veliký stát jednoho jazyka, ovšem německého, který by za svůj přijali všichni národové jazyka jiného, kteří by do rámce říše německé mocí byli pojati. Českou pak zásadou, skvěle v život uvedenou kyrilomethodějstvím, byla svoboda jazyků a volná jim cesta k osvětě. A jiná naučení téhož znamenitého panovníka: Pokládej starší svého národa za otce a mladší za bratry své; žádného z nich neuvaluj v porobu, žádného z nich nenazývej svým nevolníkem; buďtež oni tvými bojovníky a nikoli otroky; naduje-li tebe hněv, pýcha a závist, odvrátí se od tebe a moc tvoji na jiného vznesou — také jsou ve shodě s duchem českým. (Decreta S. Stephani.)

Papež Sylvestr II., jenž přijal Štěpána do církve latinské, byl rodem Francouz. Skrze něho se uherský král přes hlavy Němců spojil se státem za jejich zády a přirozeným jich soupeřem. Tím ukázal, že pochopil zlaté pravidlo zahraniční politiky: za spojence si volil nikoli bezprostředního souseda, nýbrž jeho souseda na druhé straně, čímž sousedbude jako kleštěmi sevřen, a ty jeho náporné síly plně nepocítíš; tohoto pravidla šetři zvláště jsi-li slabší svého souseda, neboť spojíš-li se se sousedem silnějším, brzy tě přestane považovati za svého spojence a zachce se mu ukládati tobě povinnost mana; ale jsi-li silnější svého souseda, vždycky se mu nabídni za ochránce a spojence, neboť tak si ho po dobrém podrobíš.

Tomuto pravidlu nerozuměli Čechové ve svých státotvorných počátcích.

Němci ovšem se namáhali všemi způsoby, aby Uhry uvedli v podobný poměr k sobě jako Čechy. U národů již pokřtěných užívali dvou osvědčených kulturních

prostředků: šíření mravů rytířských a zakládání měst. Ale prvý prostředek v Uhřích selhával: Uhři, díky svému nájezdnictví, pevněji než Čechové zůstali věrni pravidlu "omnes Hungari sunt nobiles" (všichni Uhři jsou urození), a třeba že neodolali a přední z nich obírali si baronské tituly, jakými se povyšovala šlechta německá, přece ve věci nejdůležitější nepovolili: bohatá šlechta uherská nezatoužila po porobě šlechty drobné, zemanstva, nýbrž se považovala za jeden celek, za jeden stav s ní, čímž znamenitě posilovala politickou váhu uherského státu na venek, doma pak rozmnožovala jí svoje síly v bojích o moc královskou. Nejdůležitější je, že Uhři ve všem zřízení a společenském životě zachovávali si sborovitost, jež u nich byla zajímavou kopulací sborovosti jejich se slovanskou, již zdědili po Velké Moravě. Sborovost byla instrument svobody a jakože jim svoboda byla svatá, nenechali si vzít ani sborovost'. Králové oné doby se vesměs měli za nástroje a zmocněnce boží a z toho odvozovali svůj nárok na neobmezenou moc. Králové z rodu Arpádova nebyli jiní, ale šlechta uherská, když se jim nepoddávala, činila to větším morálním právem nežli česká: uherská mohla ukázati na zemanstvo a prohlásiti: za mnou stojí národ, čehož nemohla šlechta česká, jež bojovala proti králům, proti národu, chtíc rozhodovati oligarchicky sama. Samobytné společenské principy uherské, kulturně zesíleny společenskými principy staročeskými (moravskými), trvaly a rozvíjely se a my na životě uherském v prvých stoletích po utvoření jejich státu vidíme určitě, jak by se byl i život Slovanů českých vyvinoval, kdyby nebyla padla Velká Morava a kdyby jejich šlechta nebyla se slepě poddala vlivu německému a ze všeho německého neučinila si modu.

Také zakládání měst od Němců a dle německého způ-

sobu Uhry poznaly a králové jejich hledali v městech oporu proti mocné a na svá práva žárlivé šlechtě, ale i tu poškození uherské samostatnosti bylo menší než v Čechách, protože města německá byla značně zparalysována městy, založenými po pádu Velké Moravy v Uhrách vzdělavateli původu československého. Města německá po založení byla hrazená, města slovenského založení nehrazená. Taková města jsou: Debrecín (Dobrotín, Dobrocín, zakladatel Dobrota), Segedín, Miškovec, Vesprým (zakl. Bezprem) a jiná.

Nejprudší boje mezi šlechtou a mocí královskou v Uhrách skončily se v Uhrách r. 1222 vítězstvím šlechty a přinucením krále Ondřeje II., aby dal národu zlatou bullu, která moc královskou navždy omezovala, ano národu dávala "jus rebellandi" (právo se bouřiti), kdyby se králové proti ustanovením charty prohřešovali a národu svobodu brali. "Jus rebellandi" bylo Uhrům odňato teprve r. 1687, ale že dosud mají v krvi a že přešlo v jejich přirozenost, vidíme na politických událostech uherských podnes.

V Čechách bylo jinak a hůř. Zde šlechta byla srdce úzkého a hrubě sobeckého. Když nechala padnouti sborovost', poklesla i její pospolitost', jež se udržovala jen u těch, kteří tvořili na dvoře královském 'kurii", a drželi ve svých rukou nejvyšší zemské úřady, z nichž pro svou kapsu kořistili. Pospolitosti mezi šlechtou celého státu nebylo, a že smysl pro pospolitost je člověku vrozen, stávalo se, že šlechta krajů při hranicích ráda se hromadila kolem mocných a bohatých jednotlivců ze svého středu a podporovala jejich odstředivé, ano i vlastizrádné snahy. Při tom česká šlechta soustavně pracovala k tomu, aby si veškeren hospodářsky slabý národ podrobila. Ale umělým uvržením zemanstva v selský proletariát česká šlechta

jen hmotně získala. Tělesně nedostatečný, ale výborný diplomat Václav II. hrál si s bohatými zrádci svého otce, Přemysla II., jako kočka s myší. Majíce naproti králi hříšné svědomí, ani nepozorovali, že zadávají své svobodě. Jako jiné o svobodu olupovali, tak nedovedli obhájiti svého vlivu u krále.

Zdravý smysl uherské šlechty pro pospolitost a svobodu účinkoval v tom duchu i na krále. Zachovalo se slovo krále Gejzy II. z r. 1141: "Království nenáleží mně, nýbrž já království, a bůh mne na trůn povýšil, abych bděl nad zachováním zákonů." V Čechách myslila šlechta, že jí náleží i království, i král. Svobodný duch, který panoval v Uhrách, nedal se vypudit, ani ohrozit, nýbrž naopak se šířil i prohluboval. Roku 1298 bylo v Uhrách zákonem zapovězeno nevolnictví. Takové zákony šlechta z vlastního počinu dávala. Ona představovala všechen národ a za všechen národ myslila.

Porovnání šlechty uherské se šlechtou českou vyznívá v rozhodný neprospěch šlechty české a ku chvále šlechty uherské.

XVII.

ČESKÝ FEUDALISM ROVNÁ SE GERMANISMU.

Hrabě F. J. Silva Tarouca, jehož rod k nám přišel z Portugal, uveřejnil v časopise "Das neue Oesterreich" článek o rakouské šlechtě, v němž vykládá, jaký jest původ, historický i sociální význam šlechty. Mluví pouze o šlechtě feudální a neohlédá se na to, že šlechta v jiném smyslu bývala u všech národů, i pastýřských, i rolnických. O tuto skutečnost jen mimochodem zavazuje a praví, že také jiní národové než Němci měli "pány", "optimáty", "magnáty", kteří se více nebo méně podobali šlechtě německé. Podle toho názoru pravou šlechtou jest toliko šlechta feudální a o pravé šlechtě nelze mluviti u národů a v zemích, kam feudalism nepronikl; zde pak nebylo šlechty, nýbrž aristokracie, soubor aristokratů, mužů nejlepších a nejvybranějších v národě, at' již by za takové považováni byli buď pro svou přednost rodovou, buď pro své vynikající a v mínění národa osvědčené vlastnosti osobní. Podle toho názoru, jenž jest pro nás něčím novým, sluší se rozeznávati mezi šlechtou i aristokracií; šlechtic je členem svého stavu, ale při tom nemusí být aristokratem, ponechávaje jiným, aby se ve svém národě a zemi osvědčili nejlepšími. Zapamatujeme si to a nebu-

deme názvu "česká šlechta" dávati smysl "česká aristokracie".

Hr. F. J. Silva Taroucca uznává a výslovně praví, že původ feudální šlechty je v násilí, ale církev se dlouho nerozpakovala dáti tomuto skutku schválení, a to jí vyneslo, že šlechta celému středověku vtiskla ráz křesťanský (katolický). Odtud je šlechta stavem specificky křesťanským a germánským — "germánským ovšem v nejširším slova smyslu". K tomu pisatel připojuje poučení, že s tohoto feudálního hlediska považuje také románskou šlechtu za germánskou, neboť "Španělé, Italové a Francouzi mají šlechtu v témž smyslu, jako potomci Gotů, Longobardů a Franků." A dodává, že ovšem i česká šlechta je v tom smyslu germánskou a že feudalism v stejných formách i v stejném obsahu vžil se v Čechách tak, jako v Německu. Ale uherskou šlechtu pisatel nezahrnuje do pojmu šlechty germánské. Uhry, praví, měly "panující stav, jenž vážností a nádherou se vyrovnával šlechtě německé, ale zůstával za ní co do rytířských ctností."

Myslím, že toto nejširší rozpětí německého vlivu a mravu již v prvých dobách středověku je novinkou i mým čtenářům, a proto je třeba výrok pana hraběte F. J. Silva Tarouccy prozkoumati, je-li správný.

Feudalism vznikl, jak známo, po rozpadnutí říše římské, když všecky poměry politické, sociální i hospodářské byly rozvráceny. Lidé utíkali z majetků svých, jichž obhájiti neměli sil, a nechtěli se k nim hlásiti. Majetků opuštěných ujímala se církev a osvojovala si je. Karel Martell, aby zastaviti mohl Araby, deroucí se přes Pyreneje do Gallie až k Loiře připadl na myšlenku, že si utvoří armádu z potulných dobrodruhů. I dal jim koně a zbraň a vycvičil si z nich těžko oděnou jízdu, jíž r. 732 Araby porazil u Potiersu. Za odměnu své vítěze podělil

benefii či feudy, vzatými klášterům a biskupům, nebo i kusy statků svých. Takový jest původ feudální šlechty, jíž se zalíbily jak nabyté výhody, tak nevázané povolání vojenské a moc meče. I začala se záhy organisovati ve stav a dotírati na každého, kdo jí stál v cestě, buď on král nebo kněz, a hned zas dávala se v jeho služby podle toho, jak toho potřeba nebo choutka její vyžadovala.

V prvých počátcích svých feudalism prokázal vzdělanosti dobrou službu, učiniv přítrž všeobecnému rozvratu státnímu, společenskému i hospodářskému; ale brzy počaly se ukazovati stinné stránky feudalismu, jež postupem času byly silnější a silnější, až posléze v době naší není při něm už žádné stránky dobré, což jest přirozeným následkem toho, že feudalism chtěl uniknouti osudu všeho lidského, zkáze a rozpadu, a proto se ohradil všemi způsoby, které jsou mu po ruce, aby si zabezpečil trvání věčné. Způsoby tyto jsou: bohatství a moc, vliv politický a zákonodárství i násilí. Jako je zestárnout a umřít osudem člověka jednotlivého, tak instituce, člověkem utvořené a všecko, co jest dílo umu a ruky lidské, jde jisté smrti vstříc a lidský úmysl tomu nezabrání, a tak i feudalism už dávno, celé věky dozrál k pádu, jenž před sta lety se začal a nedá se uměle zadržeti.

V článku hraběte F. J. Silva Tarouccy vidíme takový marný pokus. On chce nejprve veškeru šlechtu tohoto mocnářství postaviti na společnou, jedinou základnu šlechty rakouské, "aby se jí Rakousko obrodilo a stalo se novým Rakouskem". Protože pak Rakousko r. 1914 se provolalo za stát německý, hrabě vnuká šlechtě jako obrodnou myšlenku, že původ její jakožto stavu je německý. Až se šlechta česká touto myšlenkou prodchne, bude její duše otevřena již také myšlénce německé. Smýšlení toto, pokud do veřejného života proniklo, sdílí s hr.

F. J. Silvou Tarouccou také hr. Jindřich Clam-Martinic. Důvodně se možno domnívati, že nevzniklo teprve za světové války, a že bylo připravováno vychováváním šlechtických jinochů. Krátce řečeno, myslím, že myšlenka pangermánská se naznačenou cestičkou vplížila do vědomí české šlechty, jež cele zachvátila, ubivši v duši její poslední zbytky vědomí českého, kde ještě nějaké pozůstaly. Šlechta se ještě hradí myšlenkou rakouskou, což se zdá nasvědčovati, že se v ní jisté rozpaky ozývaly; ale pangermanismu postačí, když i s tou jistou zdrženlivostí bude mu sloužiti, neboť jiné německé strany v Rakousku té zdrželivosti sobě neukládají.

Ano, duch pangermanismu čiší z věty hr. F. J. Silvy Tarouccy, že feudální šlechta je stavem germánským v nejširším slova smyslu. Je to ten duch pangermánský, jenž v posledních třech desítiletích na výsost se vyvinul, ve všem se spatřuje a po všem sahá, všecko si osobuje, všecko prohlašuje za svou zásluhu a držbu — také feudalism. Historicky se věc tak nemá, jak tvrdí vážený hrabě. Feudalism není germánkého, nýbrž románského původu. Vznik jeho byl v jižní Francii a původce jeho, Karel Martel, nebyl germán, jako jimi nebyli Karolingové až do Ludvíka Němce. Ani Karel Veliký — Charlemagne — nebyl germán a náleží jako jiní Karolingové Němcům i Francouzům stejným právem a měrou. Slovo "Ritter" nedokazuje německý původ feudální šlechty, neboť neznamená nic jiného, než francouzské chevalier a italské caballero. Že rytíři konali vojenskou službu koňmo, není žádnou zvláštní známkou německosti tohoto stavu. Uhři, jimž hrabě přiznává, že mají šlechtu původu neněmeckého, že jako jezdci takořka se rodili, i na koních jezdili nejen do boje, nýbrž i do sborů, ano i volby králů

vykonávali na koních na poli Rákoši*) u Budína, a přece hr. Silva Tarouca šlechtu uherskou neuznává za rovnocennou se šlechtou dle něho germánskou. Konečně již před německým Ritterem byl římský egues. Tolik co do původu rytířstva. A co do rytířských mravů a poesie, i jejich původ je v zemích na západ od Němců, kde bylo Artušovo kolo, odkud se rozcházeli po dvorech blízkých i dalekých, po stolicích královských i hradech venkovských rytířů trubadoři a jokulatoři. Dějiny německé literatury nás poučují, že Němci již v době Karla Velikého měli epické básnictví, ale po pravdě dodávají, že se z něho nic nezachovalo. Počátky německého básnictví o něco později se ukázaly působením příkladu francouzského, jež se jevilo i v Anglii.

To-li vše uvážíme, nemůžeme při nejlepší vůli uvěřiti panu hr. Sylva-Tarouccovi, že feudální šlechta vděčí Němcům za svůj vznik. Spíše možno říci, že feudalism je dílem kultury evropské. Co je pouze německé, vždycky tíhne k uniformě a jednotvárnosti; co však jest evropské, tíhne k rozmanitosti. Také feudalism evropský je rozmanitý, a z rozmanitosti té není vyloučen ani feudalism český, o němž praví J. Šusta ve Dvou knihách českých dějin I., že přes veškerou svou snahu, s kterou v 13 stol. stíral na sebe všecko samobytné a na místě toho zaváděl všecky formy feudalismu německého, přece nedosáhl svého cíle a zůstaly na něm některé črty osobitě české.

---

*) I toto slovo a obyčej prozrazuje český původ. Králové čeští sjížděli se s many svými na "rokoš", což latinští kronikáři překládali colloquium. Rokoš bylo tedy místo, kde se rokovalo, sněmovalo. Tak se dosud nazývá rozsáhlé návrší poblíž hradu Modly u Buchlova, Holého Vrchu u Velehradského hradiska.

Ostatně nelze diviti se šlechtě české, že ještě v 20. století zaléta ve snech svých k feudalismu, jenž by v naší pokročilé době zasluhoval, aby se urození proti němu spojili s neurozenými k vyvrácení ostatků řádů feudálních. Co dobrého feudalism přivedl do vzdělanosti evropské, nemělo dlouhého trvání. Fr. Guizot praví v dějinách vzdělanosti v Evropě (Překlad Jana Palackého): "S jakéhokoli stanoviska posoudíte pokrok společnosti, najdete, že zřízení lenní vždy mu bylo na závadu. Povaha sama společnosti feudální přičítá se pořádku a zákonitosti. Mezi pánem a obyvateli statku jeho není žádných práv, žádné pro ně rukojemství, žádné společnosti. Odtud, tuším, pochází ta neukojitelná nenávisť, kterou lid vesnický vždy choval ke zřízení lennímu, k památce a jménu jeho. Despotism feudální vždy byl opovržený, nenáviděný; despotism feudální je téměř ta jediná tyranie, kteréž člověk k věčné ctí své nikdy nechtěl snášeti".

To jest řečeno o feudalismu, když se v minulých stoletích plně projevoval; ale úsudek naší doby nezněl by přívětivěji. A šlechtu českou možno ujistiti, že ideami feudalismu ani Rakousko se neobrodí, ani pangermanismu k větší ctě nedopomůže.

XVIII.

NEJHANEBNĚJŠÍ ZRADA ČESKÉ ŠLECHTY.

Ptáme-li se, proč se tak záhy zvrhaly rytířské ctnosti šlechty, bude nám pravdivou odpovědí, že přílišné bažení po hrubé moci a hmotných statcích bylo toho příčinou, a právě šlechta nám podává nejjasnější příklad, že osení cnosti nedaří se na stříbrném poli, zdělaném ocelovým mečem a zmrveném rudou krví. Vzali si za heslo brániti právo a zastávati se slabých a utištěných, vdov a sirotků. Ale co z toho vycházelo v praxi? Protože násilí dalo jim vznik, slovo "právo" mělo u nich vždycky smysl jen práva pěstního, a obrněná pěst nehodí se, aby utírala slzy nešťastným. Vdov se zastávali, byly-li hodně bohaté, a byla-li tato podmínka tu, kvetoucí jinoch nikdy se nerozpakoval nabídnouti svou ruku rozrachocené stařence, bylo-li u ní břemeno let vyváženo větší váhou bohatství. Sirotků se ujímali, aby se ujímali také statků jejich. Pěstovali osobní statečnost, ale zřídka ji nasazovali za dobrou věc a častěji z bujnosti křivdu páchali, než aby ji odvraceli. Pohádky vypravují, jak rytíř pomohl krkavci, kterému křídlo přeraženo, myši, která se do pasti chytila, jak svou statečností devítihlavého draka potřel, princeznu vysvobodil z jeho zajetí a za věrnou manželku po-

jal; ale o tom pohádka ničeho vypravovati neví, že by rytíř osvobodil nevolníka, anebo že by, zabiv draka, otázal se princezny, zdaliž koho miluje, aby ji k němu dovedl, v ruce jeho odevzdal a štěstí jejich nezištně založil. Rytíři v prvých dobách byli k ženám nesmírně surovi. Církev, aby jejich sveřepý mrav zjemnila, vymyslila pro ně kult mariánský, z něhož se vyvinulo rytířské uctívání ženy. Následek toho byl, že i dvory králů a vévod, i hrady panstva hemžily se nemanželskými dětmi, k nimž se ostatně jejich otcové, budiž jim to ku chvále řečeno, veřejně znali a o jejich zaopatření se starali. Rytířské romány, skládané pro potěchu dam, v hradech o samotě se nudících, nejsou věrnými obrazy skutečného života, nýbrž výmysly často báchorkovité. Ony ukazovaly rytíře vždycky v podobách čarodějným zrcadlem zvětšených i zbarvených, nikdy v životní velikosti a pravé podobě. Don Quijote byl jediný rytíř, který to s plněním rytířských cností vážně myslil, a vyšel z toho nejslavnější humoristický román všech literatur. Julius Zeyer marně se namáhal odčiniti Cervantesa a vzkřísiti zájem obecenstva pro rytířskou romantiku, již veliký španělský humorista nesmrtelně zesměšnil a tím nemožnou učinil.

Za hlavní rytířskou povinnost platila věrnost. Rytíř choval věrnost k dámě svého srdce, ale nikoli ke své ženě. Výše nad věrnost manželskou kladena byla věrnost k zeměpánu, od něhož bylo rytířovo léno. Učinivše si věrnost mravným zákonem, požadovali jí také od sedláků, kterým svobodným nejprve půdu vzali a potom jim ji v dědičné užívání propůjčili, pokud jim věrnost zachovají. Opak věrnosti byla nevěrnost, zpronevěřilost, zrada, felonie. "Felonie", praví hr. F. J. Sylva Tarouca ve své vzpomenuté stati, "měla nejen velmi povážlivé následky

materiální, ona také zneuctívala, provinilec pozbýval rytířské cti."

Rytíři však dávali svou čest do sázky bez rozpaků, vidělo-li se jim, že by z toho vzrostla jejich moc a bohatství. Králům byli věrni potud, pokud je ovládali a pokud nerušeně drželi vysoké zemské úřady, jež jim byly prameny nevysychajících důchodů. Protože tyto úřady se vykonávaly při dvoře, šlechtičtí hodnostové se odtud nehýbali, bojíce se kdyby se hnuli, že by někdo místo jejich zasedl. Slabý král byl vždycky hračkou šlechty a byl od ní držen jako v zajetí. Šlechta jen slabého krále chtěla a snesla. Král silný budil v ní obavy, že ji ze dvora vypudí a oddanějšími nahradí. Vypuzení ode dvora znamenalo ztrátu významu i ucpání zdrojů, ze kterých jim pramenilo bohatství. Proto bylo snahou dvorské šlechty krále si zajistiti a svému vlivu podrobit. Sláva a síla státu byla šlechtě věcí vedlejší, blaho národa jí nebylo ničím. Národy ani nebyly nazývány národy, nýbrž jazyky, podle nichž se různily. Jsouc tak uzpůsobena, šlechta zachovávala věrnost jen potud, pokud jí z toho plynuly výhody. I když konala služby na pohled nejvěrnější, vždycky měla pouze na skok k nevěře a zradě. Okamžik mohl změniti její smýšlení i jednání. Felonie jí tedy nikdy nebyla cizí. Tolik o šlechtě dob rytířských všeobecně.

Sotva která šlechta byla tak nevěrná, jako česká. Podali jsme již historické důkazy toho tvrzení, ale nikdy se nedopustila zrady hanebnější nad tu, kterou spáchala na nejmohutnějším králi z rodu Přemyslova, na králi "železném" dle chrabrosti, na králi "zlatém" dle nádhery, na Přemyslu II. Nebyla to zrada pouze na jeho osobě, nýbrž i na velikých jeho záměrech, jdoucích za zbudo-

váním české velmoci v středu Evropy, která by se prostírala od moře k moři, od Baltu k Adrii a měla Čechy s Prahou za střed.

Velikost a krása postavy Přemysla II. není všem Čechům zjevna, protože officiální dějepisci zamlčují, v čem záležela. Nám jej obyčejně vydávají za poněmčovatele Čech, který by byl českou národnost navždy zahubil, kdyby byl na Moravském poli zvítězil a kdyby se mu bylo zdařilo uskutečniti všecky plány své. Naproti tomu jeho zrádce vydávají za povstalce proti jeho germanisátorství, tedy za bojovníky za věc národní, spravedlivou. On arci vyšel z takových počátků, ty však byly dány už jeho předchůdci. Přemysl II., pravda, zakládal německá města, jež osazoval německými kupci a řemeslníky. Ale nemohl jednati jinak, poněvadž měšťanů potřeboval, aby se o ně opíral proti šlechtě, a z českého lidu, jenž se po pádu starých zemských řádů cítil ohrožena a v roztrpčení upadal v netečnost, dělati jich nemohl. Český lid snil o starých, lepších řádech, po dávném způsobu života svobodných zemědělců. Ale brzy se v Přemyslu II. probudilo národní vědomí a vznikla v něm myšlenka o vzbudování velkého českého státu, myšlenka, za niž bojoval a jako tragický hrdina padl.

Otec Přemysla II., král Václav I., byl němcomil a matka jeho, Kunhuta Štaufská, Němkyně. Nevsál tedy Přemysl lásku k českému jazyku s mlékem mateřským a k ní, jakož k pojetí české státní myšlenky musil se sám propracovávati. Když byl v mladých letech správcem Moravy, poznal zblízka Uhry, jakož i důležitost, aby Češi byli zajedno s Poláky. Ve Štyrsku pak seznámil se se Slovinci. Sňatek jeho s Kunhutou, vnučkou uherského krále Bely IV., měl zajisté hluboké politické důvody, a nešlo mu jen o to, aby pro lože své získal bujnou, snědou

krasavici. Bylať Kunhuta zpola Kumánka, zpola uherská Ruska pravoslavného vyznání, jako její otec, jenž byl nějaký čas uherským guvernérem v srbské Mačvě, kterážto hodnost mu svěřena pro jeho náboženskou jednotu se Srby. Kumáni teprve nedávno přitáhli do Uher z území mezi Dněprem a Dněstrem, kde na své kočovné dráze zdrželi 200 let. Tam si Rusy obrali za náčelníky a byli by se již s Rusy slili, kdyby jich z Ruska nebyli tiskli Tataři. Aby jim unikli, zdvihli se do Uher, kamž je Tataři pronásledovali. Na této pak výpravě Tataři se dostali až do Slezska.

Obyčejně se vykládá, že příliv Kumánů do Uher posiloval maďarský živel a nedal mu zaniknouti v moři slovanském. To jest jen potud pravda, pokud se myslí na massu kumánskou, v níž byla ještě čistá krev urálo-čudská; ale co do národnosti Kumáni byli lhostejní a v politice nepřekáželi svým ruskopravoslavným knížatům. Může se tedy za jisté položiti, že Přemysl s touto okolností počítal a myslil, že manželstvím s kumánskou kněžnou se spojí za zády uherských králů se živly slovanskými.

Velkolepé záměry měl Přemysl s Poláky. "Polsko tehdejší nebylo státem," praví J. Šusta; "tvořilo vlastně jen velkou provincii církevní, podléhající lenní svrchovanosti vzdálených papežů a metropolitní správě arcibiskupů hnězdenských." Přemysl považoval zemi českou a polskou za "dvě stěny téže budovy". I chtěl, jak napsal v listu svém r. 1255, "poutem nerozlučné smlouvy k sobě připoutati všechna knížata polská." Výpravou do Prus r. 1267 chtěl kraje ty nejen získati pro křesťanství, nýbrž dáti novým biskupům jejich metropolitní sídlo v Olomouci a sevříti tak se severu i jihu do pevných hrází poručenskou mocí česko-litevsko.

Organisuje takto východ na jeho přirozené půdě neněmecké, Přemysl současně chtěl opanovati mocí svou Říši, jež měla tehdy dva krále zvolené, ale žádného skutečného a nečinila budování státu Přemyslova žádných překážek. Říši se vyskytl záchrance v osobě Rudolfa Habsburského, mezi nímž a Přemyslem muselo dojíti k rozhodujícímu boji.

Pro tuto politiku svého krále, hodnou, aby se pro ni nadšením rozpálilo všechno neněmecké, panstvo české nemělo nejmenšího porozumění. Vyšších starostí nemělo, než jak by se z úřadů, cel, zemí a bání obohacovalo, aby se vyrovnalo "zlatému králi". Pod Krkonoši mu překáželi Hrabišovci (Rýzmburkové), na východě Hronovci (Lichtenburkové), na jihu Vítkovci (Rožmberkové). Tito byli zvláště mocní. Země jejich sahaly do Bavor, kde měl hrad svůj Záviš z Falkenštejna, po němž se přezval. Přemysl vrazil jim dva oštěpy do těla: jeden založením Budějovic, druhý založením Zlaté Koruny. Toho Vítkovci nesnesli, aby král v jejich zemi měl dvě věrné bašty, s kterých by se dalo pozorovati vše, co Vítkovci tropí doma i za hranicí a hlavně v nedostupných, tajemných hvozdech šumavských, jak významně podotýká Julius Lippert. Budějovice a Zlatá Koruna pozdvihly Vítkovice proti Přemyslovi a dovedly je k Rudolfu Habsburskému, s nímž se spojili proti svému králi.

Chystaje se k rozhodnému zápasu s Rudolfem, král Přemysl II. vydal manifest ku knížatům polským, ve kterém je svolával na pomoc proti nepřátelům "slovanského jazyka:" vyzýval Čechy a Poláky k boji proti "nenasytnému jícnu německému"; připomínal, že mezi všemi národy světa nelze najíti těsnějšího příbuzenství než mezi Poláky a Čechy, jež sjednocuje nejen bezprostřední sousedství, nýbrž i společný jazyk, společný původ i krev,

jež jako by tekla z jedné téže žíly; proto by mezi nimi panovati měla láska, a úspěch a štěstí jedněch měly by býti potěšením druhých. On se vždy radoval z úspěchů Poláků a proto doufá v jich účast a pomoc v nadcházejícím boji s německým králem Rudolfem. A pomoci je nutno, neboť bude-li český král poražen, česká bašta zbořena a Češi podmaněni, nenasytný jícen německý rozzívne se i na Polsko a drzá lačnost německá vrhne se na nenáviděný národ polský, jejž porobí, oloupí a zahubí. Proto — končí český král — nevyhnutelno jest Polákům již pro svou vlastní bezpečnost' ozbrojiti se a vytrhnouti na pomoc soukmenným Čechům. (Perwolf.)

A mluva tohoto manifestu, při níž srdce i vzdálených potomků se zachvěje, neúčinkovala na českou šlechtu. Vítkovci povstali proti Přemyslu II., spojili se s Rudolfem Habsburským a Milota z Dědic zradil jej na Moravském poli r. 1278.

Když je řeč o felonii (zradě), nuž, nemůže být felonie hanebnější nad tuto! Zrada zůstala by hanebností i za polehčujících okolností, ale zde jich není, zde jsou jen přitěžující.

Památka Přemysla II. byla v očích potomstva zlehčena hlavně vinou Dalimilovou a Neplachovou (zemř. 1370). Dalimil je době Přemysla II. nejblíž, ale v ní, tuším, nežil, leda dětským věkem svým. Vlastenecká reakce, která se v něm tak náruživě ozývá, nastala v Čechách teprve po pádu Přemysla II. Za života největšího Přemyslovce všecka šlechta byla němcomilská a nemohlo v ní býti nikoho, kdo by králi vytýkal, čeho sám byl pln. Není pravda, co Dalimil praví, že Přemysl II. pro své němcomilství šlechtě byl odporným a že pro ně od něho odpadla. Palacký o tom soudí: "Přemysl II. hlavně proto upadl byl v nenávist u šlechty svého věku,

poněvadž proti ní, ana ráda loupežení a násilí oddávala se, toutéž přísnou spravedlivostí zakročoval, jako proti zločincům vůbec a že tedy šetřil rovnoprávnosti všech lidí co do zákonův a práva."

Dále Palacký cituje na obranu Přemysla II. dějepisce rodu Habsburského, svého současníka, knížete Lichnovského: "Nelze neseznati o tehdejším stavu šlechtickém, že nechtěje pořádku, po mnohá léta v nepokojích, rotách a spiknutích nacházel výnosné prameny v hojných požitkův; zdivočelost' a bezuzdnost' dostoupily byly takové výše, že i nejpotřebnější opravdovost ve přihlédání pokládána za příkoří, a trestání sebe zasloužilejších za pych, nebot' loupeživost a s ní spojená nebezpečnost' na cestách i v obchodu byly všude až náramné."

Dalimila pro křivdu na Přemyslu II. Palacký potepal takto: "Kronikář Dalimil nedá se omluviti, že po příkladě mnohých šlechticů českých zanevřev také proti králi svému, a nemoha z jiných příčin ostouzeti jeho, vinil ho z toho, co tuším u čtenářů nejspíše docházeti mohlo víry a soucitu, totiž ze přílišné k Němcům přízně a k Čechům nepřízně. Neumělt ani on, ani větší část jeho vrstevníků povznésti se k vyššímu a nestrannému právu a spravedlnosti ve věcech věku svého uvažování a šetření."

K vyššímu a nestrannému právu a spravedlivosti musíme se povznésti my po mnohých stoletích a očistiti Přemysla II., aby jeho velikost' plným leskem naším očím zazářila. Ale čím spravedlivější budeme k Přemyslu II., tím černěji bude se nám jeviti zrada šlechty, na něm vykonaná.

XIX.

ŠLECHTA ZNIČILA HUSITSKOU DEMOKRACII NA LIPANECH.

Zradou na Moravském Poli nezamýšleli Vítkovci vyrovnati jen jakési osobní účty s králem Přemyslem II., nýbrž usilovali o zničení Českého království s králem, o uvedení Rudolfa Habsburského na český trůn i o to, aby česká země navždy zapadla do propasti říše německé. V dějinách jsou případy, byl-li jeden národ rozdělen na státy dva, nebo sousedily-li spolu dva státy národů blízko příbuzných, že velikášové státu jednoho, obyčejně slabšího, odpadli od své dynastie a vzdali se pod žezlo dynastie druhé, aby se oba státy sjednotily ve stát silnější, jednotnější, prostý škodného oběma soupeření dvou panovníků a panovnických rodů. Za našich dní vedl se před válkou takový boj mezi Srbskem a Černou Horou. Ale toho snad nebylo v dějinách světových, aby velikáši zahubili panovníka své země, slavného, silného, šťastného, panovníka, před velikostí kterého by se v jiném národě pokořil i zásadní jeho protivník a stal by se jeho věrným spolupracovníkem. Ten skutek právě tak nepřirozený jako ničemný vykonala na svém králi a na své vlasti česká šlechta na den sv. Rufa 1278 a na věčné časy se

hanbou jeho poskvrnila. Ano, na vrub české šlechty padá zrada Miloty z Dědic!

Názor tento potvrzuje J. Šusta v "Dvou Knihách", kdež praví: "Nejčastěji se mluvívá o tomto povstání jako o vzpouře Vítkovců, ale šlo o hnutí větších rysů. Mocný pan Boreš z Rizmburka byl již před rokem pro zrádné pikle a spojení s Rudolfem stíhán a odporu otevřeného proti králi súčastnili se po boku Vítkovců i páni z tak vzdálených končin země, jako Albrecht ze Žeberka nebo Jindřich z Lichtenburka. Byla to revolta mocné skupiny panské, neváhající se družiti k cizím nepřátelům Přemyslovým."

Teprve, když pozdě bylo, litovali svého činu a možná, že by ani toho nebylo, kdyby Rudolf Habsburský nebyl býval politik velmi rozmyslný. On nevykořistil svého vítězství nad Přemyslem II. ku zničení Českého království, nýbrž k volnému připoutání jeho k sobě a k říši. Malému Václavu II. dal dceru svou Gutu za manželku, české zrádce od sebe odpudil a přinutil, aby loyálně sloužili Václavu II., když byl zbaven poručnictví zlopověstného Otty Braniborského, aby se sám ujal panování nad královstvím Českým. Václav II. z mírné povahy vlastní i z návodů svého tchána uměl nevšedním diplomatickým taktem dělati si z protivníků přívržence, aneb aspoň je odzbrojovati. Odstředivé snahy Vítkovců za něho rychle padaly v zapomenutí. Vinníci se styděli, a ti z pánů, kteří zachovali věrnost i králi, i českému jazyku, nabývali za Václava II. rychle vlivu. Mezi nimi na prvním místě byl "Veliký Dobeš" z rodu Benešovicův, pán na Bechyni, a jeho strýc Tobiáš z Bechyně, pražský biskup, Hynek z Dubé a Jindřich z Lipé.

Odtud se český duch opět vzmáhá a dobývá z nížin, do kterých byl sražen neuvědomilou, odrodilou a zrádnou

šlechtou stol. XIII. Aby se mravně vzpamatovala, nemohla se obejíti bez tragedie na Moravském Poli, bez ohrožení českého státu v samých základech, bez hanby před sebou i před světem, a snad hlavně bez ohromných materiálních škod, které Čechám způsobila loupežná zeměspráva Otty Braniborského, za něhož po mnohých desítkách let blahobytu, bohatství, jímž Čechy slynuly v celé Evropě a pro něž Východ dal Praze příjmí "Zlatá", náhle přivalila se léta všelikého zpuštění, nouze a hladu takového, že lidé oběšence s čakanů uřezávali a jedli, ano i pro maso vraždili.

Obrat už se nezastavil a pokračoval v stol. XIV., na jehož počátku vyskytl se ohnivý národní buditel v Dalimilovi. Za panovníků z rodu Lucemburského národní vědomí české šlechty pořád se povznášelo, až do posledního z nich, císaře Zikmunda, zvrhlého syna svého otce, smrtelného nenávistníka všeho českého. Bojovnému králi Janu líbily se v Čechách hlavně české groše, jež nestačil dobrodružně promrhávati, ale známé jeho zvolání v bitvě u Kreščaku: "Toho bohdá nebude, aby král český z bitvy utíkal!" podává svědectví o hrdosti jeho, že byl králem Čechů, a příklad jeho působil na šlechtu i měšťanstvo. Karel IV. roznítil lásku k českému jazyku, nazvav jej "lingua dulcis et amabilis". V stol. XIV. česká šlechta se konečně stala českou a mohla se jako stav, představující český stát a národ, postaviti každé šlechtě jiné. Tu povahu si zachovala až do druhé poloviny stol. XVI., kdy se část její začala národně porušovat a chystala se k opětnému úpadku. Vytkneme několik hlavních momentů toho období, charakterisujících českou šlechtu.

Po tragedii na Moravském Poli vzpružil se duch i českého lidu. Po ohromení, jež bylo následkem ošulení od pánův, o kterém už byla řeč, následovalo rozhořčení

nad pronevěrou šlechty. Lid se neponěmčoval, protože příklad šlechty jej nevábil, nýbrž odpuzoval. Jako jazyk, i národní jeho vědomí živé bylo zachováno. Ústní podání, na němž se zakládala jeho práva na zemi, na osobní svobodu i na účastenství ve sborech, kde se rokovalo o věcech obecných, nestačilo na udržení těchto práv a svobod, jakmile vešlo v obyčej uzavírati smlouvy písemné.

Svobodník se stal obratem ruky nájemcem. Zanevřel na vinníka toho, na pána, a zanevřel ještě víc, když viděl, an pán zrazuje svého krále i svou vlast. Tento negativní prostředek podnítil sedláka, aby český jazyk a vědomí chránil na vzdory šlechtě. Ale tradice jinak ukázala svou sílu. S pokolení na pokolení přecházela paměť o někdejší svobodě českého lidu, o zlatém věku, kdy si všichni Čechové byli rovni majetkem i právem, kdy nebylo chudého ani bohatého.

Takového zlatého věku ve skutečnosti nikdy nebývalo a doba, do které jej česká mysl kladla, také měla své veliké a těžké problémy; avšak tradice, jako vůbec vzpomínka, má do sebe to kouzlo, že svým dotknutím všecko vyzlacuje, i stíny. Tak se postupně vytvářel v mysli české překrásný obraz minulosti národa a ideál jeho byl tam, v domnělém zlatém věku staročeském. A takové poměry, takový zlatý věk v Čechách obnoviti, bylo luzným snem českého lidu, který ho nikdy neopouštěl a nesl se s ním do budoucnosti.

Jakmile bývalý svobodník, proměněný v nájemce, zaplatil prvý "obrok", uznal věčně svou závislost na pánu. Bylo pak už jen otázkou času, kdy se od obroku dostane k robotě a kdy potom bude připoután ke hrudě. Avšak český sedlák ještě nebyl tvorem bezprávným. Placení smluveného nájemného zabezpečovalo jej od libovolného ukládání povinností. Sedlák sice neměl práva půdu, kte-

rou vzdělával, prodati, ale ani pánu nepříslušelo právo sedláka z půdy vypověděti, pokud platil nájemné. Ani nájemné libovolně zvýšiti pán práva neměl. Mohl zemi prodat nebo darovat, ale bez újmy dědičného práva sedlákova. Umřel-li sedlák bez dědice, půda, od úmrtí přecházela nazpět na pána. Kromě toho v Čechách páni neměli práva ani obyvatelstvo souditi, ani politicky spravovati, jako to bylo jinde, na př. v sousedním Německu. Soudy v Čechách pořád ještě byly pro všecko obyvatelstvo tytéž, před soudem si všichni byli rovni.

A tak vidíme, že v XIV. stol. stoupá národní vědomí u šlechty i lidu, ale zároveň roste sociální různost' a šíří se propast' mezi šlechtou a selským lidem. Ze šlechty zas, jako v století předešlém, vytyčují se zvláště bohatí a mocní jednotlivci, kteří se přidržují staré tendence utvořiti oligarchii a ovládati položení v zemi.

Čím více bohatnou jednotlivci, tím více chudnou mnozí; tak vždycky bývalo a bude. Naproti magnátům tvořila se četná šlechta nižší, erbová sic, ale kromě toho původu podstatně se nelišící od někdejších svobodníků. Z takové šlechty byl, jak se podobá, i Dalimil, i Toma ze Štítného. I sedláci klesli o stupeň níže. Ve stol. XIV. skoro všichni sedláci jsou již nájemci na cizí půdě, ale ještě jim zbývá právo stěhovati se svobodně k pánu druhému, když se jim zdálo, že si polepší. Když se takové přebíhání často dálo, vydán r. 1380 zákon, který statkářům zapovídal přijímati na své zemi sedláky, nemohoucí se vykázati propouštěcím listem, "výhostem".

Ale český sedlák pořád ještě pokládal se za svobodného a Toma ze Štítného napsal, že v Čechách jen půda je majetkem pánů, člověku pak jediným pánem jest bůh. Takový poměr pánům nedostačoval a snili o úplnějším potlačení sedláka. Vítaná k tomu příležitost na-

skytla se až na Lipanech, kde panská jednota s pomocí měst porazila a zničila českou demokracii, Tábory.

K této metě tedy směřovala česká šlechta v dobách, kdy se jí české národní vědomí nedalo upříti!

Zoufalí, dlouholetými boji vyčerpaní a zchudlí vraceli se do svých domovů sedláci i drobní zemané, kteří se jich věrně drželi a z kterých pocházel také slavný vojevůdce Tábora. Mnohý přišel domů po letech a viděl, že zatím soused pán přisvojil si jeho stateček, aby jím zaokrouhlil zemi svoji. Ze zemana byl sedlák a sedláku bylo vzdáti se snů o svobodě a smířiti se s postavením robotníka.

Šlechta zničila demokracii u Lipan, demokracie opustila šlechtu na Bílé hoře.

XX.

ČESKÁ ŠLECHTA SE CO DO JAZYKA NAPRAVUJE, ALE DUCH FEUDALISMU JI PUDÍ KU ZNIČENÍ DEMOKRACIE.

Jan Žižka z Trocnova byl jeden z nesčetných zemanů, kteří neměli v sousedství mocného magnáta obstání, pročež s nimi neustále byli na štíru.

Naši mládež ve školách učívali, že Žižka od malička byl zbojník s loupežnickými choutkami; vpadal se svou bandou do panství rožmberského a odnášel si odtud kořist'; při jedné srážce s rožmberským lidem vyraženo mu oko. Ve skutečnosti rožmberští usilovali o jeho stateček a nutili ho k branné obraně, jež byla jeho prvou vojenskou školou. Rožmberští mu stateček vyrvali a Žižkovi nezbývalo, než odejíti jinam a hledati, kterak by živ byl. V bitkách s rožmberskými vycvičil se v řemesle vojenském, jemu se tedy věnoval. Rožmberským může býti přičteno za největší zásluhu o vlast', že jí vzbudili velikého "božího bojovníka" a věhlasem nadaného vůdce Táborů.

Také vznik Petra Chelčického vysvětluji si sousedstvím s nepříjemnými Rožmberky, kteří ho na jeho zeman-

ském nebo svobodnickém statečku v Chelčicích tísnili, aby jej uchvátili a ku svému libějickému panství připojili. Jako se Jan Žižka proti pánům pozdvihl palcátem, tak Petr Chelčický horlil proti nim plamenným slovem. Mocný sousedství stateček jeho zabral a rozdělil mezi čtyři svoje lidi nesvobodné, kteří se zavázali, že mu ze svých dílů budou odváděti obrok.

Na jezovitském gymnasiu v Karlsburku učili se mladí čeští šlechtici, že Husité a zvláště Táboři byli odbojníci svých zákonitých feudálních pánů, že byli jejich "lupiči a žháři". Naše mládež pak učila se ve školách, že povaha husitského hnutí byla pouze náboženská a že naši tehdejší předkové bili se a válčili za cíle, které jsou nám dnes lhostejny. Za důkaz, jak nevysoké byly tyto cíle, uváděli učitelé naší občanské mládeže kompaktáta. I vnucuje se mladému občanskému Čechu myšlenka, že by jeho předkové v prvé třetině 15. stol. byli lépe učinili, sedíce pokojně a chleba si pokojnou prací dobývajíce.

U šlechtické mládeže vychovatelé způsobují, že opovrhují Husity a vším českým národem, který stál v jejich táboře; u občanské mládeže oslabují porozumění veliké české revoluce a vzbuzují jisté politování, že v ní národ vyplýtval tolik drahocenných sil, jež měl obrátiti k užitečnějšímu účelu.

V pravdě však naše veliká revoluce snažila se o všeobecnou nápravu života. Nejprve o nápravu církevní, protože život církevní měl tehdy vrch nad každým jiným a v sebe obracel každý myšlenkový ruch. Potom šlo o očistu národní, což bylo přirozeným následkem snahy prvé, protože s církví, která k nám přicházela od západu, vždycky se do naší vlasti dralo porušování německým jazykem a mravem.

A ve veliké české revoluci vyniká také její rys sociální, jejž bychom vlastně považovati mohli za hlavní, kdybychom za jisté uznali, že v životě národů otázky sociální hrály vždycky prvou úlohu, ale bývaly všelijak maskovány, takže pod škraboškou dlouho nesnadno bylo poznati pravou jejich tvářnost'. Teprve naší době zcela jest jasno, že každé veliké hnutí musí míti kořeny v duši lidu a příčiny v hlubokých jeho potřebách.

Po Lipanech poražení sedláci smutně se vraceli domů ku svým rozvaleným příbytkům a ladem ležícím rolím. Vraceli se také zemané a svobodníci, kteří bojovali s nimi v jednom šiku a ztotožnili se s nimi. Vzdali se svých šlechtických přídomků a sbratřili se svými sedláky, jež byli přivedli do tábora Žižkova. Nyní s nimi sdíleli stejný osud. Pán prohlásil zemi jejich za svou a žádal od nich obrok. Dostal jej, neboť nebylo možno vzepříti se a znova se odebrati k Táboritům. Ale těmito živly zemanskými byl selský stav posílen hospodářsky i mravně. Šlechta byla o ně seslabena, ale česká šlechta nepozorovala své z toho újmy, neboť mysl její jen vzhůru se upínala a jako před válkami husitskými volila býti nečetnou, jen když mocnou a bohatou.

Tu vzniká nesmírný rozdíl mezi společenským seskupením národa českého na jedné a mezi společenským seskupením v Polsku a v Uhrách na druhé straně. Uhry a Polsko nezbavily se zemanstva a ono po dnešní den tvoří jádro jejich národů a zdroj politického uvědomění i síly. V Uhrách i v Polsku zemanstvo dosud považováno za stav střední, za demokracii, sedlák pak i po osvobození je tam sociálním robem a hospodářskou nulou, neboť příliš málo půdy nazývá svým majetkem. Ze složení české společnosti tento střední článek, zemanstvo, vyražen. Mezi sedlákem a pánem rozevřela se propast' která se nezmen-

šila tím, že hospodářsky slabí rytíři, kterým se nechtělo klesnouti mezi sedláky, dávali se jako ve stol. 12. a 13. pod ochranu mocných pánů a konali jim služby úřadníků, spravujíce při tom i svůj stateček.

Na sedláky, propadlým zemanstvem zesílené, na sedláky, kteří ještě nezapomněli, kterak se cepy rozbíjejí lebky nepřátel, třeba že jich zas užívali jen ku mlácení obilí, páni hned si netroufali uvrhnouti jařmo nevolnictví, uznávajíce za účelné jíti k tomu cíli krok za krokem. Tak se stalo, že stav selského lidu v Čechách byl i po husitských válkách o něco snesitelnější než jinde v Evropě, v jejíchž mnohých zemích sedlák i po osvobození hospodářsky jest ujařmen. Tak jest v Uhrách i v Polsku, v Rumunsku, v baltických provinciích, kde německá šlechta je nájemcem půdy, kterou zdělávají nájemci z Estů a Lotyšů, ve Finsku, kde je týž poměr mezi Švédy, držiteli půdy, a Finy, jejími nájemci, v Irsku, a bylo by tak i v Anglii, kdyby tam v 19. stol. ohromným rozmachem průmyslu a obchodu nebylo přeneseno těžisko zemského blahobytu v tato odvětví hospodářské činnosti, čímž středověká povaha agrárních poměrů v těch zemích zastřena ony však nenapraveny.

Čeští sedláci nehledali útěchy v tom, že v jiných zemích je ještě hůř, než jim, když po tolika obětech, po tolika divech statečnosti a vytrvalosti vzdáleni zůstali toho upravení společenských poměrů, které bylo jejich ideálem.

Jaký to byl ideál a jak si jej vytvořili?

Uvážíme-li, že tehdy selskému lidu byla paměť tím, čím lidem vzdělaným jsou knihovny a archivy, že v paměti chovali dějinné události, týkající se celé země i význačné příhody rodinné, jakož i písně a zkazky; uvážíme-li také, že v starých dobách paměť víc obsáhla, než nyní, kdy se bez pomůcek neobejde, a déle držela, co jednou v

sebe pojala, přijmeme za nepochybné, že husitští sedláci nejen dobře věděli, že do změny zemských řádů v stol. 13. byli svobodni, nýbrž i to že jim bylo jasno, že jim bylo tím lépe, čím dále do minulosti, a naopak pustupně tím hůře, čím dále do přítomnosti. I je přirozeno, že toužili po návratu těch časů, které se jim zdály blahé a zlaté.

Lidská mysl je už taková, že všecko dávno minulé si vykrašluje. Tak zajisté bylo i zde. Sedláci v dávné minulosti české země viděli jen ráj, jen idyllu, a nemyslili na to, že ráje na zemi nikdy nebylo a že by člověk podle vrtkavé přirozenosti své, vždycky za změnami se honící, ani nestrpěl dlouhého trvání ráje.

I v dávné minulosti české, svoboda všech "Čechů prvého řádu", t. j. Čechů kmenových, rozdílných od "Čechů druhého řádu", jimiž byli kolonisté, váleční otroci a synové zplození násilím nepřátelskými vojíny, zvláště Avary, za jejich vpádu do Čech, — i v dávné minulosti česká svoboda měla své nepřátele vnější i vnitřní, kteří usilovali ji podkopati podrobením méně zámožných a početně slabších možnějším a početně silnějším. Avšak stínů dávné české svobody paměť husitských sedláků již nevzpomínala, zvláště když obraz staročeského ráje byl v jejich myslích vyzlacen i představou o rovnosti lidí dle stavu i majetku v dobách prvotního křesťanství.

Tak se v myslích husitských sedláků proplítaly skutečnost i sen: skutečnost jedva snesitelná s vyhlídkou, že stále bude hůře, a sen o obnovení ideálního společenského řádu na zemi, a když ne všude na zemi, tož aspoň v Čechách a na Moravě.

Vrátiv se po Lipanech ku svému opuštěnému pluhu český sedlák žil jednak tvrdé, neutěšené skutečnosti, jež ho nezůstavovala v pochybnostech, že osud jeho bude nyní

stále smutnější a poroba jeho úplnější, jednak svému snu o starých zlatých časech.

Katoličtí kněží znenáhla z mysli jeho vymítili představu o ráji staročeském, ale v zájmu jejich bylo, aby ne zcela vyhladili i sen o ráji křesťanském, do něhož jednou uvedeni budou ti, kdož pevně věří všemu, co jim katoličtí kněží k věření předkládají.

A když nadešla Bílá Hora, český sedlák ukázal se lhostejným k osudu české šlechty. Nevěřil, že by šlechta, jež se mu jevila vždy jen sobecká a hrabivá, představovala v té dějinné chvíli český národ.

PIKLE ŠLECHTY PROTI ČESKÉMU STÁTU ZA KRÁLE JIŘÍKA Z PODĚBRAD.

Co do jazyka, během husitských válek a již v předchozích letech přípravných všecky třídy českého národa se očistily a národní vědomí dostoupilo normální míry. Na dvoře Karla IV. čeština ještě byla řečí málo slýchanou, třeba že on sám ve zvučnosti její měl zálibu; ale při té zálibě Karel, jemuž čeština nebyla jazykem prvého dětství, obyčejně mluvil se svými dvořany a posly cizích dvorů latinsky; český jazyk byl obvyklým v důvěrných kroužcích. To se za husitských válek změnilo k lepšímu tak, že by česká šlechta z prostředka 13. stol. sotva byla poznala své potomky v stol. 15.

Officiální vykladači českých dějin nepovídají pravdu, učíce mládež, že tento obrat byl by po smrti Karla IV. sám sebou pokračoval a že mu nebylo zapotřebí tak silných popudů, jaké dávalo husitské hnutí. Skutečnost mluví za sebe a křivé výklady jí nedají jiného smyslu. Husitské hnutí bylo všenárodním otřesem; protože však v národní společnosti selský lid byl živlem nejryzejším, nutno uznati, že národní obrod dál se již tehdy zdola nahoru, jako jsme viděli opět ve stol. devatenáctém. Zásluha tedy, že se česká šlechta v době husitské národně obrodila a dokonale počeštila, náleží sedlákům, kteří taktéž účinkovali

i na města. Češství její pak v stejné míře trvalo až do druhé poloviny stol. šestnáctého, kdy je opět porušovati počaly vlivy cizí.

Jiří z Poděbrad uměl pouze česky; latinsky ani německy se nenaučil. Rožmberkové byli německého jazyka neznalí a Jošt z Rožmberka, jenž byl za krále Jiřího arcibiskupem vratislavským, mluvil německy velmi nedokonale. Zbaven přítěže němčiny, český jazyk šířil se do zemí okolních: do Slezska, jehož stavy a města byly už valně poněmčeny, do Polska i do Uher, kde se za krále Matyáše, jenž sám česky uměl, s Čechy neúřadovalo jinak než po česku.

České národní vědomí povzneslo se husitskými válkami na výši, na jaké bylo leda v dobách nejstarších, kdy ještě nebylo podlamováno feudalismem. Český jazyk sám sobě dostačoval. I Němci učili se česky a pořídili sobě i několikerý překlad Dalimilovy kroniky, kde naneseny všecky české ožaloby proti nim.

Avšak tu jsme u skutečnosti, pro nás, nová pokolení česká, nejpoučnější. Rozkvět českého jazyka v stol. 15. (a 16.) nebyl dostižen politickým vývojem českého národa. Z toho vidíme, že rozkvět jazyka, praktické rozšíření jeho platnosti, jeho vzdělávání slovesné ani jeho modnosť mimo jeho vlasť nesmí býti maten a považován za úspěch politický, a není jím ani vyspělé uvědomění národní, nýbrž obé teprve půdu dává, na které úspěchy politické mají býti budovány a dobývány.

Ale nastojte! v politice české 14. věku opakovalo se, co se dálo již ve stol. devátém až třináctém. Týž pych šlechty, sobectví a oslabování královské moci nerozumným s ní soupeřením, jaké rozžíralo českou zemi za prvých Přemyslovců, objevilo se jako nesňatelná klatba

zas, když se měl český stát po husitských válkách znova pořádati.

Šlechtě zachutnalo pokoření sedláků na Lipanech a zemského bezvládí užívala k rozšíření svých privilejí. Myslila na to, kterak by sedláky pevně ujařmila, při čemž ukládala již také o zbohatlá města, kam již od stol. 13. utíkali se jako do asylu sedláci, od šlechticů příliš krutě pronásledovaní: v městech byli bezpečni, a když, vyučivše se tam řemeslu, byli přijati do cechu a do svazu měšťanského, stávali se posilou stavu městského, jenž byl šlechtě právě tak nepohodlný, jako stav selský. Šlechtě chtělo se sedláky, vrátivší se po Lipanech domů, trestati, pokutovati a ke hrudě připoutávati. Mnozí nemohli přivyknouti porobě a utíkali buď do měst', nebo na statky pánů, kteří slynuli větší lidskostí. Šlechticové živnůstky uprchlých zabírali a statky své jimi rozmnožovali.

Rožmberkové byli prví, ve kterých se probudila dědičná choutka hráti si na samostatné panovníky. Oldřich z Rožmberka vedl si již jako sám mocnář; v zemi podporoval bezvládí, ale sám si na sousedních dvorech německých vydržoval vyslance, kteří tam šířili báje o jeho moci a bohatství. Německá knížata ovšem ho nenabádala k věrnosti české vlasti a jejímu králi zvolenému.

V polovici 15. stol. měly Čechy magnátů, pánů, asi padesát a z nich nejmocnějších bylo šestnáct. Ti směřovali k tomu, aby utvořili oligarchii, která by strhla všecku rozhodující moc na sebe, aby král byl jejich loutkou a lid aby jim byl dán ve psí. Pouze dva z nich se lekali této politické slepoty a propasti nevlastenectví. Byli to Hynek Ptáček z Pirkštejna a Jiří z Poděbrad; když pak pan Ptáček předčasně zemřel, zbyl Jiří z Poděbrad jako jediný, kdo měl dost i vlastenectví, i politického génia, aby pracoval k zastavení anarchie a k dobrému uspo-

řádání poměrů v zemi. Jestliže si jich uspořádání nedovedl představiti jinak, než na zásadách feudalismu, nemůže nás naplniti podivením. Jiří, jenž na Lipanech bojoval proti Táboritům, nebyl demokrat. Uznával za nutno dáti pánům větší vládu nad sedláky, šlechta tedy nemohla v něm spatřovati nepříznivce svých hospodářských zájmů. Ale ačkoli jí hospodářské prospěchy byly velmi drahé, zvůle jí byla ještě dražší, a pro to dvojí přání nemohla se dlouho odhodlati, aby si zvolila za krále muže, o kterém by předem věděla, že od ní požádá obětí pro zjednání a upevnění dobrého řádu v zemi. Obětí? Kdež pak by se katolické panstvo zmohlo na oběti! Ono se lekalo i pomyšlení, že Jiří, bude-li králem, požádá od něho, aby navrátilo půdu, kterou za bezvládí uchvátilo, a bylo v tom mnoho půdy uchvácené katolické církvi i statků korunních.

Pořádku, řádné vlády vůbec magnáti se báli. Nechtěli, aby se kalné vody zčistily a jim odňata byla možnost v nich loviti. Jiří byl smýšlením mírný utrakvista. Lid, ačkoli byl smýšlení jiného, přece hned, jakmile se Jiřík stal zemským správcem, pochopil, že v něm se našel české zemi muž, který je s to obnoviti vládu práva a spravedlnosti, a byl mu vděčen. Páni však neosvědčili tolik smyslu pro zákonnost', ani tolik lásky k zubožené vlasti, co lid. Nechtěli bezpečnosti majetku osoby, neboť by jim odňata byla možnost nových úchvatů. Chtěli rozbíti moc královskou a na jejích troskách vybudovati osobní panství své.

"Od panovníků nežádáme," praví A. Denis, "aby měli velkolepé koncepce, ale aby dobře konali své poslání, zachovávajíce pořádek uvnitř a bezpečnost od ciziny. Tuto povinnost panovnickou cele plnil Jiří. Nebyl smělým a

vášnivým náčelníkem strany, ale, co více váží, velikým králem."

Čechy získaly v osobě Jiříka z Poděbrad zase velikého krále, jednoho z největších. Vážnost českého krále v Evropě byla obnovena nejen statečností Jiříkovou, nýbrž ještě více moudrostí jeho. Moudrá vláda jeho brzy nesla ovoce. Do měst, ochuzených dlouhým přerušením obchodních styků, vrátil se blahobyt. On prvý pojal myšlenku utvořiti konfederaci evropských států k odstranění válek a k vyřizování sporů mezinárodních smírným dohovorem, při kterém by strany nezúčastněné hrály úlohu prostředníků. Po něm jen dva panovníci zabývali se stejnou myšlenkou: francouzský král Jindřich IV. a ruský car Mikuláš II.

Ale výtečné panování Jiříkovo nezměnilo mysli vysoké šlechty, již katolická církev nepřestávala popuzovati proti "králi kacířů". Katolické duchovenstvo české stálo naproti tomu na stanovisku, jež vyjádřil Hilarius Litoměřický: "Kacíř ve společnosti křesťanské nemá a nemůže míti žádného práva a papež jakožto nejvyšší soudce má povinnost a právo baviti ho vší moci a všeho důstojenství. Nejvyšší autorita přísluší moci duchovní, její rozkazy musí vykonávati moc světská. Odepře-li to král, pánům přísluší povinnost, aby ho k tomu přinutili, třebas odbojem, nebot' "dnes jest král a zítra druhý, ale rody na věky". Kdyby Jiří stokráte byl zvolen, nemá žádného práva na zemi českou, neuzná-li ho za krále svatý otec."

Feudalism a klerikalism se spojily proti Jiříkovi a páni utvořili proti němu Jednotu Zelenohorskou. V programu jejím pravili, že "chtějí brániti svobody zemské proti úchvatům královským."

Cizí statky bráti slulo jim zemskou svobodou a král, navracející oloupenému to, oč byl oloupen, slul jim u-

chvatitelem! Tak velice se zapomněli nad svou vlastí a nad svým důstojenstvím osobním i stavovským, že Zděněk ze Šternberka žádal, aby privileje Českého království byly stvrzeny od císaře, poněvadž prý král český jest man císaře Římského.

Pro protivenství šlechty král Jiří nemohl založiti dynastii. Aspoň na dobu jednoho panování dokázal, že se Čechům za krále nedostal Němec, nýbrž kníže z rodu slovanského, polský král Vladislav. Tím jak obratně, tak nezištně zkřižoval vlastizrádné úklady pánů.

V těchto dějích je skvělé ospravedlnění českých sedláků pro jejich husitské povstání proti šlechtě, a zpupné slovo, že husité byli "banda lupičů a žhářů" padá nazpět na ty, kdo chovají takový názor. Ale zároveň nabyli jsme důkazu, že ani dobrá znalost' českého jazyka a neznalost' jiného nemůže při české šlechtě přijata býti za záruku, že také skutky její budou poctivě české a vlastenecké. Ovšem tím méně možno to očekávati od šlechty, která jest i jazykem českému národu cizí a která s cizím jazykem vsákla do sebe nepřízeň i předsudky proti českému národu.

XXII.

ŠLECHTA POLITICKY ZVRHLÁ A NESCHOPNÁ KRÁČÍ PŘES TĚLA POROBENÝCH SEDLÁKŮ K BÍLÉ HOŘE.

Myšlenka krále Jiřího, aby Čechové a Poláci měli jednoho krále, a to polského, nebyla u Čechů novou, a také u Poláků se objevovala, nejmohutněji skrze Boleslava Chrabrého.

Ještě za husitských válek bylo ideálem povstalých Čechů dostati Poláka za krále. Nejsilněji si toho přáli Táboři a později i Sirotci, nejpříkřeji se tomu stavěla na odpor katolická šlechta, jež stála při Zikmundovi a vůbec byla toho mínění, že český trůn nepatří ani Čechovi, ani Polákovi, byť na něj právního nároku neměl.

Myšlenka česká byla by se všem Polákům líbila, kdyby Čechové byli tak věrnými služebníky papežovými, jako oni; ale s kacíři Čechy většina Poláků, z nich na prvém místě fanatický biskup Zbyhněv Olešnický, nechtěla míti společného nic, neřku krále. Ovšem i přívrženců jednoty s Čechy mezi Poláky bylo dosti a nejznamenitější a nejnadšenější z nich byli pánové Šafránci; ale tito Poláci byli v očích polského kněžstva také polovičními kacíři. Kněžstvo, prosáklé duchem Zbyňka Olešnického, upadlo za

krátkou dobu tak velice, že se již kálo za to, že Poláci r. 1410 porazili řád německých rytířů. Poláci této barvy zazlívali Čechům Husitům i to, že se nedali od křižackých vojsk poraziti, když proti nim vytáhla s papežským požehnáním.

Bezmála proti vůli krále Vladislava slíbil býti "králem českým požádaným" litevsko-pruský princ Zikmund Korybutovič.

Baltičtí Němci na Vladislava zanevřeli i za to, že Korybutovi nezabránil přijmouti českou nabídku, a za to nazývali jej, nejoddanějšího papežence, Husitou a "Bémákem". Pobouření všech Němců proti Polsku i Litvě bylo tak veliké, že Vitold, panující veliké poctivé kníže litevské, zastrašen, viděl se nucena prohlásiti, že svého synovce Zikmunda Korybutoviče jen proto Čechům posílá, aby jim domluvil a vrátil je do lůna samospasitelné církve římské. S Korybutem přibyli do Čech Litevci, Rusové hlavně z Červené Rusi, i někteří Poláci, kteří rozuměli politickému významu tohoto sblížení s Čechy. Korybut i Rusové hned, jak vstoupili na půdu moravskou, přijímali pod obojí způsobou.

Dobře známo je, jaké naděje do povolání Korybuta kladl Žižka a jak se k němu choval jako otec k synovi. Pro odpor katolické šlechty české nebylo možno Zikmunda Korybutoviče prohlásiti za českého krále, ale on i tak zůstal věren Čechům a Husitům a nepřestával působiti k tomu, aby Čechové a Poláci co nejúžeji se spojili. To se mu podařilo přes všecky překážky znamenitě, a král Zikmund, když mu radili, aby si vzal na pomoc proti Čechům Poláky, zvolal hořce: "Tot' věc nemožná, nebudou Poláci bojovati proti Polákům!"

Spolku Čechů s Poláky Němci se hrozně báli. R. 1431 rozšířila se v Prusku pověst' že Zikmund Korybutovič

a Puhala, "strašní a skuteční kacíři", stojí s vojskem na pruské hranici; pověst ukázala se klamnou, ale sám její vznik naznačuje, čeho by Čechové byli dosáhli, kdyby se jim byly zdařily plány, které měli s Poláky.

R. 1432 Táboři a Sirotci vypravili posly ke králi Vladislavovi, aby s ním vyjednávali o spojení obou národů. Mezi Čechy a Poláky uzavřen spolek proti všem, hlavně proti Němcům. Z toho byl poplach všude mezi Němci: v Němcích, Prusích i v Livonsku.

Král Zikmund psal o tom koncilu bazilejskému: Poláci a Češi spojili se proti každému, hlavně proti německému národu; oni vyhladí a zničí pruské křižáky i německé země v sousedství Čech a ještě dál; Poláci, jako dříve na křižáky vodili Tatary, nevěřící pohany, tak nyní vedou proti nim kacíře, věc to úžasná, protože ti, kdo se považují za pravověrné, spojují se s křivověrnými kacíři na záhubu katolíků, pomáhající kacířům pořád zjevněji, jako jim pomáhali už dříve od samého počátku českého kacířství; ale jest vůbem známo, že by se čeští kacíři dávno byli obrátili, kdyby jich Poláci nepodporovali."

Ale nejen Poláci Čechům, také Češi Polákům dodávali moci a váhy. Dne 8. září 1432 husitští vojevůdcové poslali křižáckému velmistru písemné vyzvání, aby bez odkladu zastavil všeliké nepřátelství naproti Polákům; neučiní-li tak, že pomáhati budou králi Vladislavovi jakožto svému spojenci a pomocníku proti všem jeho nepřátelům.

Toto psaní bylo v bazilejském koncilu veřejně čteno na důkaz, že čeští kacíři a Poláci se spikli proti svaté Římské církvi i císaři Zikmundovi.

R. 1433 Sirotci vytáhli na pomoc Polákům ve válce s řádem německých křižáků; porazivše je, zjímali i něco Čechů, kteří se od křižáků najmouti dali, a spálili je na

hranici za trest, že "pomáhali Němcům proti svému vlastnímu národu a proti polskému králi i království jednoho s Čechy jazyka."

Zikmund Korybutovič po lipanské bitvě vrátil se na Litvu, kde po smrti jeho strýce Vitolda závodili o dosažení trůnu dva nápadníci: Zikmund Kejstutovič a Švitrigajlo. Korybut přidal se k tomuto, onomu pak pomáhali Poláci. Korybut, vyučiv se válečnému řemeslu od Čechů, byl na Litvě proto vážen a Švitrigajlo mu svěřil vedení svých vojsk. S Korybutem přišli Čechové a Rusové. Tu se již sympatie Čechů jaksi počínaly děliti. V bitvě na řece Svaté Korybut byl poražen a zajat, zajatý zahuben.

Po smrti Zikmunda Lucemburského r. 1337 český trůn byl uprázdněn. Strana šlechticko-katolická byla pro to, aby česká koruna byla dána Němci Albrechtovi Rakouskému, jenž měl za manželku Elišku, dceru císaře Zikmunda. Ale páni strany podobojí, mezi nimi Hynek Ptáček z Pirkštejna, Jiří z Poděbrad, Aleš Holický ze Šternberka, Vilém Kostka z Postupic a města, zvláště Tábor, Písek, Žatec, Klatovy a Králové Hradec, obrátili opět zraky svoje do Polska, kde koruna přešla s otce na syna, mladého Vladislava.

Tato národní strana ukázala se býti v menšině na sněmě, k volbě krále svolaném. I poslala opět do Krakova posly, aby nabídli českou korunu polskému králi. Polský sněm prohlásil se pro to, aby se Polák ujal osiřelého trůnu českého, poněvadž "s prospěchy Polska se nesrovnává, aby tři koruny: římsko-německá, uherská a česká spojeny byly na hlavě jednoho, Polsku nebezpečného Němce."

Ale že zemský zákon polský králi nedovoloval meškati mimo zemi, a Čechové zase trvali na svém právu, aby český král sídlil v Praze, stalo se mezi Čechy a Poláky do-

hodou to, že nabízenou českou korunu přijme králevic Kazimír "z lítosti nad těžkostmi českého království, jednoho s polským jazyka."

Na sněmě kutnohorském přívrženci Kazimírovy kandidatury opět zůstali v menšině. Strana šlechticko-katolická setrvala při německé kandidatuře, aby zůstala věrna pravidlu, že katolicism a feudalism u nás vždycky podporovaly němectví, aby mělo vládu v Čechách, zůstavujíce Čechům smutný úděl ovládaných a podřízených. Mezi oběma pretendenty hrozila vypuknouti válka.

Jako někdy Přemysl II. svolával Slovany, aby zachránili Čechy od "nenasytného jícna německého", tak nyní král Albrecht manifestem ukazoval všemu německému národu na nebezpečí, hrozící "dem heiligen Reich und allem deutschen Gezunge" od spojených Poláků a Čechů. Ale k válce nedošlo. Do věci se vložil papež; Němce a Čechy jim věrné povzbuzoval a Poláky káral, že pro nezřízenou ctižádost zapomínají na svou povinnost býti a státi proti kacířským Čechům. Poláci ustoupili, zvláště když nebyli podporováni Litvou a litevskou Rusí. Králevic Kazimír nazýval se ještě nějakou dobu "electus rex regni Bohemiae", zvolený král království Českého. A navzájem města Tábor, Písek, Klatovy a Žatec ještě roku 1443 nazývají se "přívrženci našeho zeměpána krále Vladislava Polského a Uherského."

V těch bojích o královskou korunu českou rozhodovaly pouze důvody národnostní a jazyka, jež důvody náboženské pouze provázely a zesilovaly.

Josef Perwolf kárá českou šlechtu, že jevila málo uvědomění národního a politické zdatnosti, v čemž se nikterak nerovnala Táborům. Česká šlechta — opakujeme: německy již neumějící — chtěla mermomocí míti krále Němce, když ne Albrechta Rakouského, tož Bavorského.

Eliška, matka Ladislava Pohrobka, také se do věci vkládala jako bojovná Němkyně.

Na sněmu ve Vídni v červnu roku 1441 Eliška v přítomnosti mnohých pánů českých i moravských pronesla se o polském králi Vladislavu, že pochází z rodu pohanského a nevěřícího a vždy s pomocí pohanů a nevěřících bojoval proti křesťanům, t. j. proti řádu německých rytířů. Ještě příkřeji se vyslovila Eliška o polsko-ruských Jagajllovcích v listu k Albrechtu Bavorskému, v němž se pustila do hlubokomyslných výkladů o větší ušlechtilosti německé krve nad slovanskou: její syn Ladislav pochází z císařského a královského rodu německého a křesťanského, kdežto polský král Vladislav je z rodu pohanského, zuřivě nepřátelského všem "křesťanům" i německému národu, zvláště váženému řádu německému v Prusích, dále v Čechách pod Táborem a nyní v Uhřích. Jestliže král Vladislav nadobro se zahnízdí v Uhřích, utrpí tím křesťanství i němectví. Její syn Ladislav je Němec, ale polský král vždycky byl i jest zpupným nepřítelem svaté římské říše a "křesťanství" náramně na škodu; její pak syn bude prospěšen všemu křesťanstvu, svaté Říši i německému národu.

R. 1444 král Vladislav zahynul pod Varnou, kamž jej věrní Táboři doprovázeli. Na tyto svazky mezi Tábory a Polskem stěžoval si Eneáš Sylvius v listu biskupu Zbyhněvu Olešnickému (1445): "Táboři, Poláky chránění, zůstávají ve svém vzdoru, a bez jejich pomoci dávno již byli by buď obráceni nebo vyhlazeni."

Když po smrti Ladislava Pohrobka Čechové si za krále zvolili Jiříka z Poděbrad, zdálo se jako divem, že se tak přemohli; však v zápětí počali čeští pánové postavení královo podrývati klevetami, úklady a úmluvami s jeho nepřáteli. Postavení Jiříkovo bylo za to utvrzováno pří-

telstvím polského krále Kazimíra, jenž Čechům přál i proto, že si ho, mladého, byli za krále obírali, i proto, že uznával za nutné, aby se Čechové a Poláci navzájem podporovali, chtějí-li obstáti proti Němcům. Ale českým feudálům a klerikálům nebyla vhod ani tato platonická přízeň polského krále a štvali proti němu katolíky nejen doma, nýbrž i v Polsku a Uhřích, že se druží s "kacíři".

Král Jiří záhy poznal, že ani jeho autorita a talent neodvrátí šlechtu od zrádných úmyslů, a jasněji než kdy jindy viděl, že jen v těsném spojení království Českého a Polského pod jedním králem je záruka lepší budoucnosti Čech. I vypravil už r. 1459 posly ke Kazimírovi, aby mu nabídli českou korunu po jeho, Jiříkově, smrti, a přijme-li, slíbil mu pomoc proti německému řádu i Prusům. Roku 1460 v Bytoni a r. 1462 v Hlohově oba panovníci obnovili své přátelské úmluvy a slíbili si, že budou žíti v upřímném bratrství, přízni a přátelství; oba pečovati budou o dobré a slávu svých zemí a hleděti, aby se z Polska nedály nájezdy do Čech a z Čech do Polska.

Zelenohorská jednota českých pánů se zrádným Zdeňkem ze Šternberka v čele pokusila se rozervati svazek, vážící oba krále, a nabídla českou korunu Kazimírovi, protože "Češi i Poláci mají skoro týž jazyk". Původem tohoto kroku byla politika papežova a nikoli národní přesvědčení českých pánů. Papež chtěl povaliti Jiřího stůj co stůj a myslil, že toho cíle nejsnáze dosáhne jeho vlastní zbraní. Ale Němci ani autority papežovy nedbali, kde šlo o Čechy. Na sněmu v Norimberce r. 1467 prohlásili, že českým králem smí býti pouze Němec.

Král Kazimír odpověděl úlisným zrádcům Jiříkovým, že vždycky přál a přeje Českému království a národu blaha, míru a záštity, ale že Jiří sám myslí na to, aby se jeho nástupcem stal jeden ze synů Kazimírových. Na tomto

rozhodnutí trval, i když mu papežský legát Rudolf Levantský domlouval slovy tak krasořečnými, "že by se kámen obměkčil", jak zaznamenal současný německý kronikář vratislavský.

Po smrti Jiříkově r. 1471 stal se českým králem syn Kazimíra Vladislav. Němci na sněmu řezenském za tepla proti tomu protestovali prohlašujíce, že českým králem býti má právo pouze Němec, protože český král je prvým kurfiřtem Říše, a ten musí býti Němec. Po smrti Kazimírově český král byl hlavou velké středoevropské říše, k níž kromě českých zemí náležely země polské, litevsko-ruské a království uhersko-chorvatské.

Panování krále Vladislava Jagaillončíka bylo jedno z nejosudnějších, na českou zemi seslaných. Krásné ideály národních stran českých se nesplnily. Čechové sice měli králem Poláka, ale prospěchu z toho nebylo. S králem přišli do Čech páni polští, kteří s sebou přinesli názor, že sedlák není člověk, nýbrž dobytek ("bydlo"), což se českým feudálům líbilo. Klerikálové pak byli mu vděčni, že posiloval stranu katolickou a oslaboval utrakvisty. Ale co pánům, nesvědčilo národu. O poslední zbytky jeho svobody usilováno. Do práva českého zavedena byla zásada, že každý člověk musí míti pána, není-li pánem sám: z toho vyplývá, že poddaný pozbývá osobní svobody a nemůže stěhovati se, neobdržel-li od pána svého svolení. Český sedlák byl připoután ke hrudě zákonem r. 1487. V utlačování se již pokračuje bez přítrže.

"Šlechta česká", píše A. Denis, "přivedením lidu selského do postavení porobců spáchala zločin, kterým uraženy byly lidskost' a národ. Nic neplatí omluva, že tato přeměna připravovala se od staletí: všecka naděje v nápravu ještě nezmizela a návrat ke svobodným tradicím byl možný, dokud úchvaty šlechty nebyly schváleny zákonně.

Zákon z r. 1487 potlačoval i tuto naději; trhnutím pera převážná většina obyvatelů odloučena jest od národa. Za celou tuto smutnou dobu žádné opatření tou měrou nezasluhuje pokárání od historie, žádné nemělo účinků nešťastnějších. Jak mohli tito poddaní zachovati si v srdcích nějaký cit lásky k vlasti, která jich neznala a ku šlechtě, která je potlačovala? Páni, kteří zahynuli po bitvě Bělohorské, uvažovali asi, za jaký zločin pykají: — Za zločin svůj, za zločin předků svých, za tento zákon nespravedlivý a bezbožný."

Král Vladislav proti své přísaze v Čechách se nezdržoval, ale zlořády, které přišly s ním, zůstaly. Páni čeští, byli-li před tím zpupní, byli nyní ještě zpupnější; byli-li dříve kořistní, nyní ještě kořistnější. Obecného blaha neznali, každý jen svůj mamon sháněl. Sobě privileje vymáhali a vydírali, ale svobody zemské zadávali. Po smrti Vladislavově zapomněli svého práva krále si voliti a bez volby zakrálili nedospělého syna Vladislavova Ludvíka r. 1509 s podmínkou, že potvrdí všecky jejich privileje.

"Až do nastoupení Ferdinanda I.," píše A. Denis, "království vydáno v šanc rotě výdělkářů, kteří znásilňujíce všecky zákony, nedbají potřeb nebo přání národa; jejich násilí a útisky urážejí zájmy veřejné, dráždí svědomí a vzbuzují odpor, jímž dovršuje se bezpráví."

Za mladého Ludvíka království České rychle upadalo. Vlády se zmocnila šlechtická oligarchie, jež měla za hlavu bezcharakterního Zdeňka z Rožmitálu. Nebyla to vláda, nýbrž bezvládí. Mezi šlechtou byli i mužové učení a dobří, jako Ctibor z Cimburka a Viktorin Kornel ze Všehrd; ale oni neměli sil, aby napravili zvrhlost a znemravnělost nejvyšší šlechty. "K spáse země české bylo by třeba bývalo mužů srdcem i rozumem vynikajících,

kdežto šlechta měla toliko vůdce stran, vyrostlé v rozbrojích vnitřních a porušené jimi."

Po smrti Ludvíkově r. 1526 na českých pánech opět bylo, aby si krále zvolili. Potomků královských nebylo, bylo třeba ohlédnouti se po novém kandidátu. Před třemi čtvrtmi století stavové se v podobném případě zmohli, že zvolili za krále Jiřího Poděbradského. R. 1526 již nebylo mezi nimi žádného, na kterého by hlasy své soustředili. Nejmocnější z českých pánů, Petr z Rožmberka, již tři léta mrtev. Po něm co do moci byl Zděněk Lev Rožmitálský, jenž, proslulý lakotou, nešetřil peněz, aby si hlasy koupil; však si to desateronásob vynahradí, až bude králem. Ale národní strana, nevidouc při něm vlastností nadějných, stavěla proti němu za kandidáty Karla z Minsterberka a Vojtěcha z Pernštejna; Lev z Rožmitála stal se náhončím Ferdinanda Habsburského, jejž považoval za nejskrovnějšího z cizích kandidátů a při němž najisto předpokládal, že jej učiní nástrojem v ruce své.

Tak mravně pokleslá a politicky rozháraná byla v té veliké chvíli šlechta česká, že nepostřehla hlubokého úpadku svého království; je to známka, že neměla mezi sebou ani jediného, který by se hodil za krále! Úvahy husitských předků o nutnosti, aby král byl jednoho jazyka a původu s národem, padly v zapomenutí. Zvítězil rabulistický důvod německý, že králem českým musí býti Němec.

XXIII.

ŠLECHTĚ BYLO UMŘÍTI V NEKAJÍCNOSTI.

Nový král Ferdinand I. byl polo Němec, polo Španěl. Dvojí národnost králova působila na českou šlechtu, že se učila oběma jeho jazykům, německému i španělskému. Jednojazyčnost, jež byla ve století předešlém bezmála pravidlem, přestala. Vzdělaní čeští pánové vládli čtyřmi jazyky: českým, německým, španělským a latinským. Ale vyšší kultura nikterak při nich neznamenala vyšší vývoj politického smyslu a prohloubení vědomí národního. Naopak vidíme, že během celého století XVI politický smysl české šlechty se kalí a národní vědomí upadá. Je to důkaz, že kultura německo-latinská Čechům nesvědčí v žádné formě, neboť se v ní kryje nebezpečí pro národní samobytnost. Protože katolická šlechta česká svou národní samobytnost mnoho necenila, tím snáze se porušovala a národu odcizovala.

Ze Španěl vyšlo tehdy církvi latinské nové světlo: Ignác z Lojoly, zakladatel řádu Ježíšova. Jezovité se rázem stali vůdci katolického světa, jenž si od nich sliboval přemožení reformace, utvrzení otřesené autority papežovy a rozšíření latinství do zemí pravoslavných i do jiných dílů světa. Aby hlouběji v mysli působili, jezovité

snažili se vzíti do rukou svých řízení latinské osvěty a povznésti ji na nebývalou výši. Do jezovitských škol hrnuli se synkové katolické šlechty všech zemí; česká ovšem nemohla zůstati pozadu. Dokud nebylo jezovitských kolejí v Čechách, žáci musívali za nimi do daleké ciziny.

Od té doby jezovitský duch má rozhodující vliv na směr myšlení české šlechty. Synové vysokých rodů musejí se na jezovitském gymnasiu v Kalksburku aspoň dovzdělati, když tam nebyli od začátku. Ale vzdělání jezovitské bylo ze zásady jednostranné. Jezovité se zmocňovali duší svých chovanců a vychovávali je pouze za bojovníky církve latinské pod jezovitským vedením. Církvi učili je obětovati vše. Synové české šlechty, již k vlasti i národu nikdy opravdové lásky neměla a v kritických dobách vždycky je zrazovala, nepotřebovali příliš ostrých popudů, aby se stali odpůrci všeho českého, pokud nebylo katolické. A jezovitští vychovatelé vypouštěli ze svých škol Čechy nepřirozené, kteří byli fanatickými nepřáteli toho, co tvořilo nejkrásnější květ českého ducha a co podnes jest naší chloubou a slávou: českého bratrství.

Čeští bratří také si učinili heslem závodění zbraněmi osvětnými, ale vzdělání, které oni šířili, bylo nepoměrně hlubší, protože bylo postaveno na jedině správný základ: na základ národnosti.

Vykládalo se českým dětem ve školách, že jezovité v XVII. stol. vítězili osvětou, je nutna oprava takového tvrzení. Ano, osvětou, ale cizí, nenárodní, a proto zevní a falešnou. Jak falešná byla jezovitská osvěta, dokazuje fakt, že popuzovala proti vlastnímu národu. Ostatně nám z té doby po dnešní den zůstal předsudek, že vzdělání může, ano má býti povýšeno nad národnost a s ním také literatura a umění.

Tedy na základě přirozeném a správném Čeští bratří dospěli ke Komenskému a nepřirozená a falešná osvěta jezovitů držela se jen potud, pokud byla v modě, načež nadešlo rychlé, strmohlavé její upadání do úplného temna.

O katolické šlechtě české, naplněné duchem jezovitským, píše A. Denis: "Páni tito neznali leč církev; kdyby k vyhubení kacířství třeba bylo vyhubiti Čechy, učinili by tak bez milosrdenství a bez výčitek svědomí. Až dosud katolíci byli vlastenci a šlechtici, kteří nemínili zaprodávat ani samostatnost země, ani vlastní výsady své; při vší upřímnosti oddanost jejich k Římu měla jisté meze. Mírnější, jako pobožný Adam ze Šternberka, lekali se zuřivosti druhů svých; všeliké šetření zdálo se jim zpozdilostí a všeliké snášenlivosti zločinem."

Největší fanatikové byli: Popel z Lobkovic, Jaroslav Bořita z Martinic, Slavata, Zbyněk Berka z Dubé, na Moravě hr. František Dietrichstein, biskup olomoucký. Ale lhostejnost mírných nebyla méně osudná, nežli zřejmá zrada Berků, Martiniců a Slavatů.

Po celé stol. XVI. spělo se k veliké a rozhodné srážce mezi reformací a protireformací, v Čechách pak hlavně k souboji mezi Římem a církví českobratrskou, již fanatikové nejvíce nenáviděli, protože je dráždila její zřejmá blízkost původní církvi Kristově, její mravní bezúhonost, nedostižná výše vzdělání a ovládání myslí lidských mírným slovem a příkladem křesťanským, což se nikterak nepodařilo panskému karabáči.

Strana podobojí v stol. XVI. hynula a rozpadávala se. Byla sice úředně uznávána za výraz duše českého národa, ale nebyla jím vskutku. Utrakvisté nevěděli ani v co věřit, ani jak mravně žít, a proto upadala i víra jejich i mravnost. Důkazem toho jest proslulá "Česká konfesse"

z r. 1575, jež byla sepsána tak, aby se vyhnula všem otázkám sporným.

"Je to často dosti temná a někdy sobě odporující směs učení luteránského a bratrského," praví o ní A. Denis. Právě proto, že se v ní jevil úpadek české reformace, podporovali církev podobojí králové nové dynastie, zvláště Ferdinand I., a tím chtěli učiniti zadost svým korunovačním přísahám.

Česká duše uchýlila se k Českým bratřím a jen jejich učením se projevovala. Ti, kdož se přidávali k církvi bratrské, zajisté si byli vědomi, že ryzí křesťanství a ryzí češství se v ní vzájemně doplňují a zesilují. Proto se i šlechtici k ní přihlašovali, jako již v století minulém nejeden šlechtic byl poctivým husitou, ano i táboritou. Jména pánů z Krajku, Smiřických, Žerotínovo, Budovcovo a j. vždycky budou Čechům drahá. Ale přísná, mravní kázeň českobratrská některým záhy se zprotivila i odpadli od Bratří a šli k císařským katolíkům, kde jim kynuly výhody a hodnosti. Takový byl Slavata. Také Albrecht z Valdštejna byl vychován v církvi bratrské.

Ale celkem všechna česká šlechta dobělohorská srovnávala se v tom, že sedlák jest jí bohem dán, aby jí robotoval, a roboty mu ukládali stále víc. Ve věcech náboženských páni čeští byli poněkud lepší, než v zemích sousedních, a v Majestátu Rudolfově vyhradili i pro sedláky svobodu svědomí. V té příčině ani Václav Budovec není zcela čist.

Bílá hora kvapem se blížila. Šlechta česká byla rozdvojena a znepřátelena. Jedni v zuřivém fanatismu, podporovaném jezovity, byli odhodláni nejen zradit, nýbrž i zničiti vlast', a druzí, z tábora protivného, neprohlédali, več se ženou. A hnali se do záhuby. Obě strany věděly, že by si zaručily vítězství, kdyby zrušily robotu a osvo-

bozené sedláky pro sebe získaly, obě učinily o to pokus, ale polovičatě, neupřímně.

Hned na počátku povstání jeden z rádců císařových tvrdil, že nejjistějším prostředkem k potlačení vzpoury v zárodku jest "osvoboditi poddané a zbaviti sedláky tyranství pánů jejich; tato oprava potlačované přivede k tomu, že dají ve služby císařovy své statky a životy a pomoc jejich zastaví a ochromí původce povstání."

Ferdinand vyslal k povstalým sedlákům komisara, který jim ve jménu jeho nabízel svobodu a nejvyšší ochranu. Stavové, aby potlačili účinek těchto prohlášení, dali se do vyjednávání s povstalými sedláky, ale zrušení poddanství slíbiti nechtěli, otázka prý to příliš choulostivá, aby se řešiti mohla za války. Šlechtě české bylo zemříti v konečné nekajícnosti. (Denis.)

Takovou neústupností nebylo lze utišiti hněv a řada selských bouří vzmáhá se v okolí pražském a při hranici moravské následkem zádav vojenských i proto, že páni ukládají přílišné roboty. Proč jste se vzbouřili proti vrchnosti své? táže se jich velitel, vyslaný proti nim. Protože jsme utiskováni. Několik dní před bitvou na Bílé hoře 7000 sedláků v okolí Žatce plenilo tvrze a zámky, vraždilo pány a rytíře. Za takých okolností zajisté není divu, že povstání bylo přemoženo, ale podivno jest, že odpor trval tak dlouho.

Ještě r. 1627 bylo šlechtě možno zvrátit dílo Ferdinanda II., kdyby se v ní byla probudila láska k vlasti a její svobodě a kdyby byla pochopila, že síly k takovému úkolu nemůže míti ze sebe, nýbrž pouze z národa. "Jediné slovo: zrušení poddanství bylo by vykonalo zázrak." Ale v slovníku české šlechty nebylo toho českého slova. Pozbylať už příliš dávno všeho styku s lidem, neznala již jeho jazyka a náklonností, jeho hněvů, ani potřeb.

Osobně jsou před potomstvem očištěni z bělohorské šlechty ti, kdož položili za viny svého stavu na staroměstském náměstí hlavy své a tragicky zahynuli.

Ale národ český nikdy nebude moci odpustiti své šlechtě jako celku, že zavinila tak neb onak katastrofu bělohorskou. Ona tím vlastně neučinila nic nového, nýbrž pouze dokonala dílo, začaté již v stol. IX. výpravou čtrnácti lechů do Řezna. Od té doby česká šlechta v každém velkém dějinném okamžiku, v každé kritické a osudné chvíli jednala proti českému státu a národu, až dospěla k Bílé hoře. Rána bělohorská český národ omráčila, ale nezahubila; ale zahubena jí česká šlechta.

XXIV.

ČESKÁ ŠLECHTA V BOJI STÁTOPRÁVNÍM.

Ta šlechta česká, která po Bílé hoře v zemi směla zůstat a ponechána byla v držení svých statků, poddávala se vůli vítězově jako měkké těsto. Vítěz mohl r. 1627 vydati obnovené zřízení zemské bez obavy, že šlechta je bude považovati za skrovnou výměru politických práv a dříve nebo později domáhati se bude jich rozmnožení. Proti takovým snahám se vítěz pojistil tím, že zkonfiskované statky rozdělil mezi své pomahače, hlavně německé národnosti.

Šlechta, jíž pozemské statky vždycky byly nad osobní čest' a slávu vlasti, rychle se přizpůsobila a dělala víc, než vítěz od ní očekával. V sídlech šlechty, i staročeské, utichal český hovor a zavládal německý. Hraběnka Zuzana Černínová ještě si se svými syny dopisovala česky, ale v nich český duch byl už umrtven. A dopisy Zuzany Černínové jsou nám dosud pro naivnou radost, že česká šlechta ještě po Bílé hoře uměla česky!

Ano ti, kdož německy neuměli, ještě mluvili a psali česky, ale děti své již vychovávali jazykem německým a v duchu německém. A tak to již zůstalo.

Při korunovaci Leopolda II. za krále českého r. 1791 český jazyk měl už pouze význam symbolu, ukazujícího na zvláštní postavení českého království v rámci říše, aniž komu z české šlechty napadlo žádati, aby toto zvláštní postavení bylo také dokumentováno uznáním historických práv českého státu.

Korunovace Ferdinanda V. r. 1836 byla "prostičkým obřadem", jenž potvrzoval práva koruny na český stát, ale na historická práva českého státu nikdo si při tom nevzpomněl.

Státoprávní vědomí Čechů počalo se probouzeti teprve r. 1848, ale neprobudilo se. Tehdy Maďaři se přidržovali myšlenky zříditi Rakousko jako "Dunajskou konfederaci" a doufali, jak zaznamenal F. L. Rieger ve svých Pamětech, že získají pro konfederaci svou i Rumuny i Srby, především ale Poláky, a myslili, že by se i Čechové dali k tomu nakloniti. Já však neměl k plánu tomu nijaké důvěry, neb v tu dobu pomoc Ruska pro dynastii rakouskou již nebyla pochybná."

Rieger měl s maďarskými politiky o tomto plánu "zdvořilé, ovšem jen akademické rozhovory" a zanechal jich, když viděl, že ruská ochrana je habsburské dynastii zabezpečena, což mu po vlastním jeho přiznání bylo věcí hlavní. Zachráněna byla nejen dynastie, nýbrž i rakouský systém, a idea Dunajské konfederace a českého státu jakožto článku jejího byla pochována. Tak bylo až do r. 1861 a teprve po vydání únorové ústavy shodli se lidoví poslanci s historickou šlechtou, že spojenými silami budou dobývati uznání historického práva českého státu. Tím se rozumělo a dosud rozumí ten stav, který byl ustanoven obnoveným zřízením zemským r. 1627. Vední české politiky bylo vloženo v ruce české historické šlechty, vedené hr. Jindřichem Clamem Martinicem, jenž se tím stal sku-

tečným vůdcem české politiky. V ujednání, učiněném v lednu r. 1861 mezi historickou šlechtou a lidovými poslanci, šlechta prohlašuje mimo jiné: "stavy král. Českého pokládáme ne za držitele předností a výsad osobních, nýbrž za schovatele a opatrovníky práv zemských."

Z tohoto ujednání hr. Clam-Martinic po r. 1867, když se hlasitě ozývala mladočeská opposice, nespokojená odstrčením Čechů při vyrovnání s Uhry, vyvozoval, že se lidoví poslanci a vůbec všechen český národ ve všem spolehnouti mají na šlechtické vedení a odporem proti němu jen kazí akci Clama-Martinice. Ale zatím už bylo pozdě na takové státoprávní vyrovnání, které by rovnocenné bylo uherskému, a mohlo se dosíci leda vyrovnání částečného. Příležitost i k tomu dvakrát nám uklouzla: r. 1868 za Potockého a r. 1871 za Hohenwarta. Fundamentálky byly posledním státoprávním návrhem českým. Po zavedení přímých voleb do říšské rady r. 1873 od státoprávního programu bylo znenáhla a stydlivě, ale napořád upouštěno, až se sevrkl na formální ohražení při vstupu českých poslanců do říšské rady. Hrabě Jindřich Clam-Martinic stal se z váženého státníka a obávaného vůdce Čechů pouhou reminiscencí. Roku 1887 polozapomenut zemřel.

Teprve na jaře r. 1917 vzpomínáno si ho zase často. Vzpomínky naň byly vyvolány politikou hr. Jaroslava J. Clama-Martinice, již provozoval jako ministerský předseda ve Vídni. Nebylo zlého, kterého by tento muž Čechům na škodu neobmýšlel. Co činil proti nám, dálo se za strašného terroru vojenských soudů, a co činiti hodlal, bylo ještě neskonale horší. Jaroslav Jindřich Clam-Martinic chtěl býti Čechům tím, čím se stal Potiorek Bosňákům a Hercegovcům. České časopisy byly ochromeny censurou a nemohly s J. J. Clamem-Martinicem mluviti bez obalu. I pokoušely se jemně mu naznačiti, že se zpronevěřil

duchovní závětí svého velikého strýce, jejž velebily pro jeho nezlomnou víru v české státní právo a pro jeho dlouholetý boj za ně. Na J. J. Clama Martinice tak něžné prostředky neúčinkovaly a nad to vznikala otázka, nebyly-li při té příležitosti tendenčními chvalořečmi zásluhy hr. Jindřicha o českou věc přeceněny. Tvrdím, že ano. Po padesáti letech sluší se veřejného pracovníka posuzovati jinak, než se dálo za jeho působnosti, kdy politické přátelství jedněch a protivnictví druhých nedalo, aby se neustálil o něm střízlivý úsudek.

O velikosti a zásluhách hr. Jindřicha nejlépe se přesvědčíme, porovnáme-li český státoprávní boj za jeho vedení se státoprávním bojem uherským.

Uhry neměly Bílé hory, ale měly spiknutí zrinsko-frankopanské r. 1666, povstání Rákoczyovo r. 1706, měly tak zv. "uherské jakkobiny" r. 1794 a konečně velké povstání r. 1848, na jehož přemožení síly Rakouska nestačily. Každý pokus proti Vídni byl krvavě pokutován.

Roku 1687 vzata Uhrám některá práva, daná zlatou bullou Ondřeje II., po r. 1848 Uhry politicky rozkouskovány a rozděleny na pět místodržitelství, aby zrušena byla soustředěná přitažlivost Pešti. Nelze tedy říci, že by Uhry byly zakusily od Vídně málo protivenství; čeho však byly ušetřeny, byla hromadná emigrace, jež po Bílé hoře byla pro Čechy nejtěžší ranou, následky, které nikdy nebudou odčiněny. Ale Uhři se vždycky osvědčovali jako čilí a nadaní politikové, kdežto Češi po Bílé hoře skoro docela přestali zvláštní českou politiku provozovat a nemohlo býti jinak, když přestali vůbec i česky myslit. Uhři po každém trestu, kterým je Vídeň chtěla učiniti neškodným, rychle se sbírali a hledali cestu přímo k panovníkovi a skoro vždy se vraceli domů s nějakým ústupkem, znamenajícím nejvyšší uznání zvláštního postavení

království Uherského. Vypěstoval se pak u nich způsob zvláštní diplomatiky, která dovedla každý skutek zřejmé neloyálnosti Uhrů panovníkovi vylíčiti jako důkaz loyálnosti a důkaz takový po každé býval odměňován novým ústupkem pro zvláštní postavení Uher. Řada takových faktů bere se za uznání politické svéprávnosti Uher; tyto fakty byly stupni vedoucími k uherskému vyrovnání r. 1867.

V státoprávních bojích uherských předůležitou úlohu hrálo zemanstvo, kteréžto článek společenské organisace byl u nás vyražen už husitskými válkami. Magnáti uherští byli konservativní, zemanstvo svobodomyslné, prodchnuté ideami encyklopedistů a nadšené francouzskou revolucí. Zemanstvo je v Uhrách tak četné, že na př. v maďarských částech Sedmihrad není jiných držitelů půdy kromě šlechticů. Zemanstvo si v Uhrách hrálo na demokracii a již r. 1832 na sněmu vystoupilo s návrhy, směřujícími proti privilejům šlechty. Největším privilejem uherské šlechty byla naprostá nepoplatnost. Vysoká šlechta na tomto privileji nejhouževnatěji lpěla a na něm si zakládala. Štěpán Széchenyi uznával nutnost vzdáti se ho, aby se šlechta přiblížila neprivilegovaným vrstvám národa a poskytla jako jiní prostředky na potřeby zemské. Ale vysoká šlechta nechtěla rozuměti jeho důvodům; šlechta drobná byla s ním zajedno. Hr. Štěpán Széchenyi byl nucen užíti lsti, aby vysokou šlechtu přiměl k poplatnosti. Na jeho podnět byl v Pešti přes Dunaj vystavěn řetězový most, na němž od každého chodce vybírán krejcar mostného. Vysoká šlechta měla takovou radost z tohoto díla technického pokroku, že se neprotivila zákonu o mostném. Jediný z magnátů ve sněmovně pro ztrátu tohoto privileje plakal a prorokoval, že je počátkem zmaru zemské ústavy.

Jak vidno, ani uherská vysoká šlechta nevzdávala se svých privilejů ochotně, ale když počátek učiněn, stavové sami (již r. 1882!) navrhli sněmu osvobození sedláků. Návrh prošel teprve r. 1836, kdy zákonem zemským dáno sedlákům právo volného prodeje pozemků a vystěhování, ačkoli šlechtic ještě podle jména zůstal pánem pozemku.

Tento příklad ukazuje, jak nutno národním politikům postupovati, chtějí-li pro svou politiku získati massy obyvatelstva. Obyvatelstvo se nerozhoupá, nemá-li jistoty, že mu dosažený politický úspěch přinese také hospodářský prospěch.

V Čechách bylo jinak. Šlechta neučinila pro osvobození sedláků ničeho. Českého sedláka osvobodila doba a na sněmu kroměřížském návrh na zrušení roboty musel vyjíti od lidového poslance dr. Braunera. Šlechta česká jako německá nepoznala, že poroba selská nedá se již udržet, a propásla vhodný okamžik, kdy mohla, kdyby byla předešla poslance lidového, získati popularitu a nabýti významu nejen lidí urozených, nýbrž i pokrokových. Ještě v letech šedesátých, v počátcích české státoprávní politiky, když se čeští sedláci dotazovali svých poslanců, budou-li z toho míti nějaký hospodářský prospěch, až státní právo bude vymoženo, dostávali za odpověď že se musejí připraviti jen na hmotné oběti a nesmějí býti chtiví zisku.

Nechť si je naše úcta k několika šlechticům z doby buditelské a doby státoprávního boje sebe větší, takového vlastence, národovce, tak bystrého, směrodatného politika, tak hlubokého myslitele a vysokého idealisty a štědrého mecenáše ani zdaleka mezi nimi nebylo, jaký se Uhrám narodil v hr. Štěpánu Széchynyim. On bohatým na tu dobu základem založil Mad'arům Akademii věd a umění, na což nám Čechům bylo čekati až do let osmde-

sátých minulého věku, kdy ji založil nešlechtic Josef Hlávka. On dal směr domácí i zahraniční politice uherské. Magnáty naučil jezditi do Paříže a Londýna a vystupovati tam okázale, aby oslnili společnost i ukazovali své vzdělání, pokročilost a svobody milovnost, aby vzbudili zdání, že v Uhrách všichni lidé stojí na stejné výši. Tyto magnátské zájezdy do nejpokročilejších zemí Evropy budily sympatie pro věc Uher a veřejné mínění evropské do nedávna trvalo v domnění, že každý Mad'ar je rytířem svobody a ducha.

Teprve Scotus Viator tuto illusi rozptýlil a ukázal světu dualistické Mad'ary v podobě, která již budila něco zcela jiného, než úctu.

A česká šlechta? Tá se k českému jménu nezná ani za humny svého sídla, neřku, aby měla úmysl získávati mu respekt v cizině.

Naše státoprávní politika započala teprve r. 1861, kdy uherská byla již bezmála u cíle. A v tom se kryje hlavní příčina nezdaru našich státoprávních snah. Naše místo bylo po boku Uhrů, oni měli být až do r. 1867 považováni za naše přirozené spojence. Uherští politikové nejednou se ohlíželi po naší pomoci. Ludvík Košut a František Deák prohlašovali české státní právo za rovnocenné s uherským. Když se již v třicátých a čtyřicátých letech 19. stol. nevyskytl český magnát, který by byl prodchnut týmiž ideami, co Štěpán Széchenyi, a stejně by si vytkl cíle, aspoň v letech šedesátých mohl pochopiti J. J. Clam Martinic, že je Čechům nevyhnutelno spolčiti se s Uhry proti Vídni. V českém lidu bylo pro to porozumění, ale uherští starokonservativci marně r. 1863 usilovali přesvědčiti hr. J. J., že Čechové musejí podati si ruku s Uhry na povalení Schmerlinga a jeho systemu. Schmerling pracoval k utvrzení německého centralismu a

rozmáchl se stejně bojovně jak proti Uhrům, tak proti Čechům. Hr. J. J. Clam Martinic odmítl podávanou ruku, protože se mu nedostávalo odvahy jíti společně s Mad'ary, kteří mu bojovali s Vídni příliš ostrými zbraněmi. Ohledy na Vídeň u něho přece jen převládaly a to byla chyba, pro kterou se jeho politika zdařiti nemohla.

Ohledy na Vídeň u české šlechty po Bílé hoře vždycky byly úzkostlivé. Hr. J. J. Clam Martinic už přejal jako dědičnou vadu a zesílil je v sobě svým klerikalismem. Nikdy se nezhostil pomyšlení, že za každou vídeňskou vládou stojí panovník, jenž se nazývá nejkřest'anštějším, a proto bojoval proti vládě jen potud, pokud se to srovnávalo s jeho city nejvěrnější oddanosti panovníkovi. Umění "nejloyálnějšího rebella Jeho Veličenstva", Mad'arům vastní, hraběti J. J. Clamu Martinicovi bylo cizí. Když si netroufal spojiti se s Mad'ary proti Schmerlingovi přes to, že Schmerling se netajil úmyslem potříti Uhry i Čechy jednou ranou, jakž by se byl odhodlal dopustiti r. 1866, aby se v Čechách utvořila česká legie za týmž účelem, jaký si vytkla uherská legie Klapkova? A kdo může tvrditi, že Uhrám státní právo vyhrál někdo jiný, než generál Klapka?

Byla ovšem ještě jiná cesta, cesta mírného a loyálního dohovoru s korunou. I mezi Mad'ary byli politikově, kteří chtěli cíle dojíti tímto způsobem. Opět zat'ukali u Čechů, hledajíce spojence. Rieger o tom svědčí: "Šlechta česká stála tehdá upřímně a odhodlaně na provedení reskriptu z 20. září 1865, snažíc se zachrániti právo sebeurčení všech historických individualit a s počátku byla značná část státníkův uherských z vyšší šlechty přízniva těmto názorům, zejména Szécsen a Mailáth; ale počet těchto tenčil se neustále.

"A nemohlo býti jinak, jak vysvítá z citovaných slov Riegrových. Česká šlechta říkala sice, že jest "upřímně odhodlána", ale vlastně nevěděla k čemu. "Snažila se zachrániti právo sebeurčení všech historických individualit", jednala tedy, jako kdyby toto právo bylo ve své platnosti ohroženo, neboť jinak by ho nebylo třeba zachraňovat. Ale ve skutečnosti mělo v Čechách jíti ne o záchranu práva, nýbrž o jeho vybojování, a k tomu se Čechové za vedení hr. Jindřicha Clama Martinice při tom zmatku pojmů nedostali ani jedním, ani druhým způsobem — pro samé odhodlávání.

Chyba a příčina nezdaru nebyla tak v českých politicích lidových, nýbrž ve vůdcích šlechtických a hlavně v hr. Jindřichu Clamu-Martinicovi, jenž při svém "upřímném odhodlávání" se nezmohl ani na loyální rozklad panovníkovi, o čemž zaznamenává Rieger: "Bylať to doba velkého převratu, a já cítil takořka horečně, že nutno této doby pro nás příznivé se vší energií užíti, aby se připravily základy k novému utváření státnímu ve smyslu historického práva, samosprávy a rovnoprávnosti. Proto jsme chtěli hr. Belcredia přesvědčiti, když Rakousko bude odkázáno na vlastní síly a na vlastní národy, že další pěstování německého sebevědomí a německé hegemonie, jaká se podporovala dříve, stane se napříště bezúčelnou, ba nanejvýš nebezpečnou. . . . tím zesílí jako pravá velmoc s politikou samostatnou, tak že nebude třeba litovati odloučení od Německa. Na Smečně dne 26. srpna 1866 vyčítal jsem velice Martinicovi, že v tak rozhodné chvíli nedbali našeho pozvání a nepřišli nás podporovat. On myslil, že v tu chvíli, kde se teprv uzavíral mír, dvůr neměl klidu k uvážení našich postulátů. Avšak již tehda obával jsem se, aby mezitím Belcredi se neuvolil udělati Maďarům přílišné koncesse."

Státní právo vyžadovalo offensivy, a místo toho se mu dostalo chabé, ospalé defensivy. Národ byl nadšený, věřil ve své dobré právo a byl hotov ke každým obětem. Síla jeho vinou Clama Martinice zůstala nezužitkována. Ano, hr. Jindřich Clam Martinic je vinník, neboť on si v českém táboře přisobil autokratickou moc. Palackého obcházel a Riegra používal jako svého podvědce. V tom vzájemném poměru oba mužové setrvali i po zmaru hohenwartovského vyrovnání, jak konstatuje Jan Heidler ve spise "České strany politické". Zajímavo bude zjistiti, jaké účastenství měl Clam Martinic na přípravách k punktacím, jež mu podle povahy jeho i věci zajisté byly jistě světlejším ideálem než Riegrovi.

Tedy ještě jednou obracím pozornosť na fakt, že Clam Martinic po bitvě u Králové Hradce opomenul promluviti s panovníkem vážné slovo o státním právu českém. Před vojnou s Pruskem s tou věcí nepřicházel, aby panovník neměl o něm špatné mínění, že jest jako uherští rebellové, a po válce zase nepřišel, aby panovníka, zaneseného jinými starostmi nepřipravil o klid věcí, která mu již pro tento ohled byla věcí druhého řádu! Tak pečuje o klid svého pána lokaj, ale tak nedobývá svému národu práv schopný politický vůdce! Magnátskou hrdost si Clam Martinic zachovával toliko naproti Čechům, i naproti Palackému a Riegrovi, nahoru byl docela ponížený a nestatečný. I vysvítá ze všeho, že ani jemu, ani vůbec čes. šlechtě nešlo opravdově o dobytí, neřku práva, nýbrž ani výhodného politického postavení, a že snažili se pouze o to, aby národ udrželi pod svým vlivem a tím jej poutali k Vídni. Národ byl komandován k důvěře ku šlechtě, a on poslušně důvěřoval, chtěje ukázati svou dobrou kázeň. A tím způsobem vyplýtvána jeho drahocenná síla, aniž jí vhodně užito.

Ohledy na Vídeň, tak silné za nejprudší oposice české, již nám zůstaly. Nazývá-li se naše státoprávní oposice z let šedesátých a počátku let sedmdesátých "nejprudší", má to ovšem jen význam poměrnosti, neboť každá naše oposice potomní byla méně prudká; ale prudkost vídeňského nepřátelství a černé nenávisti k českému národu nikdy ani na chvíli neochabla, nýbrž naopak pořád se stupňovala.

Obyčejný nenávistník přeje si míti nenáviděného daleko od sebe, aby mu nebyl na očích. Nenávist Vídně k nám byla neobyčejná. Nenáviděla a přece stále nové řetězy kula, kterými by nás k sobě připoutala. A my tomu stavu tak přivykli, že nás hrubě ani nerozčilovalo, když vídeňský centralism neočekávaně hodil na naši šíji čerstvě ukutý řetěz a na něm nás k sobě přitahoval. Vedli jsme si zcela jinak, než jak postupovali Uhři, a proto naše politika musila míti na konec jen jiné výsledky, než jakých dosáhly Uhry. Uhři neopomenuli chopiti se ani jedné příležitosti, aby se od Vídně oddělili a co možná nejvíce vzdálili, a jakmile se jim to někde podařilo, hned toho dovedli užívati jako důkazu, že oddělování jejich od Vídně je nezadržitelným procesem dějinným, jenž bude tak dlouho pokračovati, až oddělení bude úplné. Mezitím u nás i historická věda byla vzata na pomoc k důkazu, že musíme politicky k Vídni tíhnouti. Antonín Rezek to v letech osmdesátých dovozoval z faktu, že Ferdinand I. si utvořil radu důvěrníků ze všech zemí rakouských, a to prý byl zárodek nynější rady říšské. Když Čechové šli do rady Ferdinanda I., musejí důsledně říšskou radu uznávati za místo, kde se kují jejich politické osudy, a rozřešením jejím musejí se spokojiti, ať jest jim ku škodě sebe větší.

A oni se spokojují. Často reptají, ale na konec se spokojí a s klidnou myslí čekají na nové příkoří Vídně.

Není pochybnosti, kdyby se Čechové byli spojili s Uhry na dobytí svého i jejich státního práva, že by cíle byli dosáhli ještě před r. 1866, takořka rázem, neboť spojené této síle Vídeň by neodolala. A nyní by se uznávalo, že z toho vyplynul prospěch celé říši. Nebylo by došlo k zavedení dualismu, jejž každý soudný uznává za největší zlo. Slýcháme proti uznání českého státního práva namítati, že by zavedení trialismu bylo pro říši ještě větším neštěstím, než dualism. Ale to není správné. Kdyby se Češi byli spojili s Mad'ary, nebylo by to vedlo k trialismu, nýbrž k federalismu, k nejpřirozenějšímu státoprávnímu uspořádání monarchie. Pod vlivem Čechů mad'arský šovinism nikdy by nebyl vybujel do nebetyčné výše: Mad'aři by se byli rozumně srovnali s jinými národnostmi ve svém království a slovanské národnosti v Uhrách nebyly by zabezpečeny jen na papíře před zákonem z r. 1868, nýbrž skutečně. Ještě r. 1787 bylo v Uhrách napočítáno 5789 vsí slovanských, 3668 mad'arských, 1024 rumunských a 921 německých. Jak široký to základ pro politické spojenectví Čechů s Mad'ary, jež mělo nastati už po napoleonských válkách. Úřední řeč v Uhrách až do let čtyřicátých minulého věku byla latina. Ne nesnadno bylo by Čechům bývalo vštípiti Mad'arům zásadu národní snášelivosti a připomenouti jim, že jim ji za vodítko vytkl už král Štěpán Svatý naučením, že "království jednoho jazyka je slabé a křehké".

Uhrům zemské svobody a nezávislost vlasti vždycky bývaly nejvyššími statky, a kdyby jim Češi byli pomohli brániti jich, aby Uhři podobnou pomoc poskytli Čechům, dnešní Uhry nebyly by šovinistickým státem mad'arským, jenž slovanství zákonem prohlásil za kanonickou závadu,

nýbrž byly by státem většinou slovanským, ve kterém by všecky národnosti, jej skládající, měly podmínky svobodného rozvoje.

Po r. 1867 se všecko v Uhrách změnilo, mezi současnými politiky uherskými není takových, s kterými by se Čech mohl smluviti. Naše úvaha může sahati jen po tuto časovou mez; ale z ní, tuším, jasně vysvítá, že hrabě Clam Martinic nevedl dobře naši státoprávní politiku a že si zdaleka nezaslouží té slávy, kterou jménu jeho český národ dosud vzdává.

Eduard Wertheimer v díle "Graf Julius Andrássy" charakterisuje hrab. Clama Martinice takto: "Vysoký aristokrat s mocným přívrženstvem, výborný znalec politické správy, ale málo snášelivý a panovačný; nebyl zrovna duch vynikající a neměl obzvláštních vědomostí, avšak měl schopnost ovládati všechny, s kým přišel do styku."

Tyto vlastnosti charakteru zdají se být u Martiniců rodové. Takový byl i bělohorský Martinic i nynější guvernér vojensky okupované Černé Hory. Ale je otázka, může-li muž takových vlastností vůbec zamysliti velikou a samostatnou politiku, je-li schopen velké myšlenky. A tu soudím, že skutečně velký státník na místě hraběte Clama Martinice byl by český státoprávní boj pojal jinak než on. On chtěl vymoci restituci obnoveného zřízení zemského z r. 1627, a v tom je také velká chyba. Měl chtíti víc. Obnovené zřízení zemské jest aktem jednostranným, aktem osobné libovůle Ferdinanda II., a český národ hledá-li své historické právo, musí jíti dále do minulosti, musí jít až k r. 1526, kdy se stala právoplatná smlouva mezi ní a novou dynastií. Taková smlouva je základem vzájemného poměru mezi národem a dynastií tak dlouho, dokud trvají obě smluvné strany, nebyla-li

nahrazena smlouvou jinou. Libovolně zrušiti ji nelze. Zničiti by ji mohlo násilí, ale násilí jakési moci třetí, neboť jestliže ji jakkoli mění jedna z obou smluvných stran, protože se na druhou stranu hněvá, a chce ji potrestati, není toho dosti na zničení smlouvy vzájemné.

Příklad Uher to potvrzuje. Práva jejich jim byla brána několikráte a naposledy jim nejen vráceno vše odňaté, nýbrž ještě přidáno.

XXIV.

OPRAVY A DOPLŇKY ČTENÁŘŮ.

Polovina těchto úvah vyšla původně v denním listu a mně se za ně dostalo mnoho projevů souhlasu. Ale někteří čtenáři se přihlásili, aby mé články bud' poopravili nebo doplnili. Vděčně jich užívám.

Jeden z čtenářů mých píše o životě v rodinách české šlechty. Praví, že česká šlechta je horší než ta, která se pevně hlásí k němectví, protože tato je upřímnější. V rodině českého šlechtice za léta neuslyšíš českého slova, české knihy neuzříš; v rodině čtou "Neue Freie Presse", "Zeit" a j. časopisy vídeňské, pro kancelář odebírají "Hlas Národa" a "Union". Cizím řečem se učí neustále, českému jazyku se učí pouze chlapci tři hodiny týdně. O českém národě nikdy nemluví s láskou a úctou, jakou chováme k národu svému; poslední tři léta pak o Češích nemluvili jinak než nadávkami. Podle jejich mínění pro Čechy je všecko dobré, i šlechtická nadávka. Do českých škol dávají jen syny méně nadané, kteří jsou předurčeni, aby dělali karieru mezi Čechy. Vědí ze zkušenosti, že Čechové každého šlechtice rádi mezi sebe přijmou a postarají se, aby měl mezi nimi teplé místečko, potřebuje-li toho.

Jiný se vřele ujímá hrabat Kolovratů, jež zdlízka

žná, a dovozuje, že musejí býti kladeni mezi národně uvědomělé rody české šlechty. Není při nich žádné polovičatosti, jsou rozhodní Češi. Hrabě Zdeněk měl české vychování a svoje divadelní kusy, třeba že jsou prostřední hodnoty, psal v českém originále. Správné češtiny vždycky byl bedliv. V Praze vyhledával společnosti jen českých lidí, zvláště spisovatelů Gustava Pflegera Moravského, Em. Bozděcha a Václava Nebeského. Oženil se sice s Němkyní, hraběnkou Khevenhuellerovou, ale hned se staral, aby se naučila česky. V tom jí byl učitelem prof. Josef Vycpálek. Paní hraběnka i po smrti manželově nechávala děti ve školách českých. Jeden z jeho synů, hrabě Jan, upozornil na sebe českou veřejnost, když sokolská deputace, vedená drem Jiřím Guthem, přibyla do Štokholmu na olympické hry, Hr. Jan Kolovrat, vyslanecký tajemník ve Štokholmě, okázale se ku svým rodákům hlásil. Druhý jeho syn, hrabě Bohuslav, nynější vládce panství rychnovsko-černíkovského, zavedl české úřadování r. 1903. Za hr. Zdeňka to ještě nebylo možno, protože starší úředníci (ředitel, nadlesní a důchodní) nebyli češtiny a české odborné terminologie znalí, ačkoliv byli Češi. Bohuslav sám vládne českým jazykem dokonale. Politického života se nesúčastní, za to pěstuje hudební umění. Již tomu 20 let, co řídí zpěvy v Čtenářské a hospodářské besedě černíkovské, a r. 1904 založil tam pěvecký spolek "Smetanu", jehož jest dosud předsedou i sbormistrem. Vedle zpěvu světského pěstuje a řídí hudbu chrámovou a z toho odboru pochází i slušná řada jeho skladeb, ne právě všedních. Jest i hudebním spisovatelem. V "Knihovně Cyrilla" vydal r. 1912 spis: "Robert Fuehrer, jeho život a dílo". Tam se obírá studiem více než půl třetího sta skladeb tohoto našeho skladatele. Také je

sběratelem starých českých skladeb, jichž už velký počet získal.

Jiného druhu korektury došly mne o knížeti Karlu Schwarzenberkovi II. Já hledal vysvětlení toho, že jeho syn, Karel Schwarzenberg III., byl nesporně dobrým a nadějným Čechem, a domníval jsem se, že otec litoval své křivdy na českém národě spáchané a hleděl ji odčiniti ryze českým vychováním svého dědice. Moji dopisovatelé dokazují, že jsem byl na omylu a že kníže Karel Schwarzenberg až do své smrti byl zarputilým nepřítelem českého národa. Mně nezbývá, než ustoupiti blízkým znalcům života na Orlíce. Můj omyl zajisté vznikl z vůle býti spravedlivým k muži, který se proti mému národu tak hrubě provinil; ale spravedlivost přikazuje také dáti průchod pravdě.

Kníže Karel Schwarzenberg II. bránil svým úředníkům, aby se znali k českému národu. Správci své chalupy dal výpověď proto, že vrátil německé pozvání na zábavu, kterou dávali povolnější úředníci knížecí. S lidmi, ano i s úředníky svými nakládal jako krutý karabáčník. Jednou si poslal pro jistého mladého úředníka. Ten rozkazu bez meškání poslechl, šel, zaklepal na dveře a když se ozvalo "herein", vstoupil. Kníže vyskočil, vztekem zsinalý. "Nevíš," obořil se naň, "když ti je poručeno přijít, že máš vstoupit bez zaklepání? Marš ven! Ještě jednou! Já tě naučím!" Mladík něco koktal na omluvu. "Marš ven! Marš ven!" zuřil kníže, otevřel dveře, úředníka vzal za límec a vyhodil. Vyhozený sletěl se schodů a pod nimi zůstal ležet. Kníže ráčil sběhnouti za ním a ležícímu zsyčel do tváře: "Lež, pse!"

Že dědic jeho, kníže Karel Schwarzenberg III., byl zcela jiný i jako člověk i jako syn české vlasti, má snad původ v tom jen, že v rodě Schwarzenbergů vedle tvrd'o-

chů a kruťáků se vyskytují lidé mírní a dobří, jako kníže Bedřich a jako byl i kníže Karel nejmladší, jenž se vydařil právě proti úmyslům svého otce. Od malička jevil jiné vlastnosti; uvědomělým a vzdělaným českým vlastencem se stal za svého studia na akademickém gymnasiu. Zikmund Winter byl tam jeho učitelem dějepisu. K maturitě synově dostavil se otec. Winter dal zkoušenci otázku z husitských válek, aby se otec mohl o nich poučiti z odpovědi synovy. A dověděl se čisté české pravdy.

Na Orlíce bylo za knížete Karla III. všecko české. měl v úmyslu na Orlíce zříditi velkou českou knihovnu a čítárnu a učinit jej letním dostaveníčkem národní české intelligence. Odjížděje do války, ustanovil v závěti, aby se jeho dětem dostalo ryze českého vychování. Toto ustanovení se plní jen na oko, za vychovatele a vychovatelky berou jim osoby německého vědomí, ale s českými příjměními, aby se zdálo, že závěť otcova svědomitě se plní. A Orlík zámek i panství se zase němčí.

Jiný čtenář obrací pozornost na to, že hr. Šternberk v Jemništi u Benešova jest odrodilec. V Zásmukách a Častolovicích hrabata Šternberkové jsou Češi, v Jemništi je Němec, žena jeho Němkyně, děti vychovávají po německu. V prvém roce války dostavila se na Jemniště deputace učitelů poprosit paní hraběnku, aby ráčila své jméno propůjčit za lákadlo při sbírce ve prospěch válečné dobročinosti. Oslovili ji česky. Paní hraběnka jim vskočila do řeči, že si přeje, aby s ní mluvili "státní řečí", chtějí-li, aby je poslouchala. A dodala, že po válce ani kohout v Čechách česky nezakokrhá. Výrok tento možno pokládati za jednu ze známek, že bylo ukováno jakési hrozné spiknutí proti bytí českého národa, do kterého byla zasvěcena také česká šlechta (Ne-li všichni, mnozí zajisté ano, mezi nimi hr Clam Martinic na prvém místě.

Jiný dopisovatel píše o hospodaření české šlechty. Praví, že teprve v posledních letech hospodaří dobře, ale jen ti, kteří sedí doma na svých statcích a věnují se jim. Jinak česká šlechta jako každá jiná utrácí výnosy svých statků ve velkých městech evropských a světových lázních a málo vrací se z toho ku prospěchu domácího lidu a obcí. Ti, kteří neumějí hospodařiti sami, pronajímají své dvory, a nájemci jejich jsou většinou Židé. Proč se o nájem nestarají čeští rolníci, třeba do spolku, je nevysvětlitelná záhada. Židovští nájemníci hledí jen k tomu, aby ze statku vytloukli největší zisk, jakého dosíci možno, a ohledů na umění, rásu, poesii nemají. V jejich rukou krásné, staré stavby se rozpadávají, okrasy opadávají, parky, háje a lesy se pustoší. Pronajme-li se šlechtický dvůr Židovi i obec mívá z toho újmu, protože Žid umí chytře udělati svůj zisk menším a potom i na potřeby obecní menší přirážkou přispívá. Stav tento můj dopisovatel pokládá za neudržitelný a myslí že po něm musí následovati doba, kdy šlechtici sami se budou zasazovati o zrušení fideikomisů, aby statky své nemusili pronajímat, nýbrž mohli je řádně prodat.

* * *

Konečně budiž zaznamenán hlas čtenáře, který svědčí, že sám slyšel nebožtíka knížete Jiřího Lobkovice veřejně česky mluviti Bylo to před lety o výroční pouti na Řip. Kníže Jiří pohyboval se tam mezi Podřipany jako mezi svými a velkým hlasem si objednal párky s křenem a učinil to česky. Nu, to by ještě scházelo, aby jinak!

Týž čtenář ze Šubrtova díla o Národním divadle uvádí, co kteří čeští kavalíři dali na Národní divadlo. Jsou

to sumy úhrnné. Knížata Jiří Lobkovic a Karel Schwarzenberg dali po 4000 zl., načež několik jiných následuje s menšími číslicemi, hr. Harrach s 300 zl. Ale to jsou přece bukvice! Srovnejte je všechny dohromady s naším občanským mecenášem Josefem Hlávkou! A považte jiné účely národní a lidumilné

XXVI.

BEZ ŠLECHTY ZA CÍLEM DÁL!

České šlechty není, její vlastní vinou jí není. Musíme si toho býti vědomi a smířiti se s nutností, že jest nám obejíti se bez ní. Každý jednotlivý z jejího středu, kdo upřímně vstoupí mezi nás a podá důkazy, že stejně s námi cítí i smýšlí a snahy naše přijímá za své, bude nám vítám. Ale toho již nebude, abychom se šlechtické přízně poníženě dožebrávali, abychom šlechticům u svých stolů čestná místa vyhrazovali a rozplývali se štěstím, zráčí-li se urozenému pánu je zaujmouti. Šlechtic mezi námi nesmí býti poloviČatým, nýbrž celým Čechem. Dokud jsme této poloviČatosti hověli, stávalo se, že také jiní, neurození činili si na ní nárok. Všeliké poloviČatosti musíme dáti výhost. Národní poloviČatost' je bud' nedostatečná uvědomělost' nebo slabocharakternost'. Ani jedné, ani druhé z těch vlastností nemůžeme potřebovati při velkých a těžkých úkolech, které máme před sebou. Nesvědomitý a slabocharakterní člen společnosti není spolehlivý a snadno se dopouští zpronevěry i zrady, aniž ho za to hryže svědomí.

Nespolehlivost' české šlechty ukázala se nám nanovo v prvých třech letech světové vojny. Veliké ne-

bezpečí hrozilo našemu národu. Uši naše byly plny pověstí, že jest uloženo o bytí jeho. Netřeba se o tom rozepisovati, ještě není na čase. Jak se za toho nebezpečí chovala národní česká společnost? Jako kuřata za bouře: stulila se dohromady a čekala. Jen šlechta se nestulila do jednoho s námi chumáče. Kníže František Thun, jak už zpředu zaznamenáno, jediný nás hájil i svou osobou, i svým úřadem. Ostatní nás všichni opustili smířeni jsouce s tím, co již za fakt pokládali; s nejtěžší persekucí Čechů a s jich stlačením až do úplné politické bezvýznamnosti. A tu někteří dobráci z české šlechty nedovedli mlčet a snažili se přimlouvati nám, abychom se i my smířili se svým osudem a prodchli se vědomím že oběť, nám diktovaná, stojí za vysoký cíl kterému bude přinesena. Za ten cíl nám vytkli "nové Rakousko."

Nové Rakousko mělo býti přebudováno podle zásady: stát je sám sobě účelem. Mělo býti centralistické a německé, neněmeckým jazykům měla býti ponechána pouze rodina a nejnižší školství. V tom novém duchu zahájena také germanisace železných drah, a soustředění výživy všeho obyvatelstva ve Vídni. Na chebuli centralismu nikdo Čechy nezláká, ani když se mu dá přívlastek "nového". Centralism je náš starý známý nepřítel, nového na něm pro nás není nic. Či snad myslili urození páni, řeknou-li "nové Rakousko", že Češi honem na tu vějičku sednou myslíce, že Rakousko, které chce býti novým, může býti pouze decentralistické?

Česká šlechta nyní, když strašná prvá tři leta světové války minula, aniž český národ se dal vraziti do postavení helotů a za holý život vzdal se všech svých práv historických i přirozených, bezpochyby již poznává, že se dopustila skutečného odpadlictví, jehož někteří její členové již litují. Kníže Ferdinand Lobkovic v panské

sněmovně v červenci 1917 ještě si netroufal nazvati se přede všemi Čechem, nýbrž autonomistou, a v listopadu téhož roku kníže Bedřich Schwarzenberg učinil již v panské sněmovně jménem svým a svých druhů státoprávní prohlášení. Dobrá! Lepší něco, než nic, ale ten skutek nezviklá nás v pevném poznání, že české šlechty není.

Na statě hraběte F. J. Silvy Tarouccy jsme zjistili, že se tam nemluví o aristokracii, nýbrž jen o feudální šlechtě. Feudalism tomu panstvu přirostl k srdci, všecko jiné mu jest vedlejší, i zásada aristokratismu. Ale jsme-li odpůrci feudalismu, nejsme odpůrci aristokratismu a uznáváme jej za důležitou, ano nejdůležitější vzpružinu všeho sociálního, politického, hospodářského i duchovního ruchu v každé společnosti. Řecké slovo aristos — nejlepší aristokracie — vláda, soubor nejlepších. Společnost lidská na každém stupni svého vývoje vzdávala uznání nejlepším mužům ze sebe, měla je v úctě, lnula k nim důvěrou, dávala v jejich ruce svoje řízení. Aristokracii měli i kočovníci, i pastýři, i rolníci. Na počátku těchto rozprav jsme ukázali, jak stará dofeudální šlechta česká vznikala z rolnictva. Původně se to dělo svobodným vybíráním, volbou, později se moc a autorita ustálila v jedněch rodinách a vznikla šlechta rodová. To je postup zcela přirozený a pravidelný. Naproti tomu je zjevem nepřirozeným snaha, udržeti všechnu společnost v trvalé stejnosti v podobě šerého davu a buditi předsudek, že jen dav je lidem a že lid musí míti vlastnosti davu. Taková snaha vede k rozbití společnosti. Kdo nechce anarchii, nemůže se domnívati, že společnosti jen tehdy může býti blaze, když se její organisace úplně rozbije a ona bude převratem uvedena nazpět do stavu počátečného.

I u nás se stalo, že skoro úplně z užívání vymizelo slovo národ. Do světové války všecko byl u nás lid, kdo

psal ještě o národě, byl považován za nepokročilého, za konservativce, ne-li za zpátečníka. Místo slova národa vešlo v obyčej říkati a psáti národnost, jež zbyla jako jediné pojítko mezi "lidem" a jinými lidmi téhož jazyka. Falešná lidovost nás roztříštila v mnoho stran jež si nerozuměly a rozuměti nechtěly, přes to, že měly společný jazyk a národnost. Tři léta temna, kterým nás obklíčila světová válka učinila konec této jednostrannosti v sociálním nazírání. Pocítili jsme nutnost, abychom zase byli národem, společností dobře organisovanou, ve které nejsou jenom nížiny nýbrž i výšiny, ve které jest místo nejen pro chudé nýbrž i pro bohaté, nejen pro méně vzdělané, nýbrž i pro vysoce vzdělané a osvícené. Ale, nastojte, tu vidíme divnou věc, které není při národech jiných: šlechty nemáme české národní šlechty, která by byla korunou naší společnosti jejím vůdcem a chloubou!

Že česká šlechta národu není a nikdy nebyla tím, čím býti má, jsme dokázali. Že nemá snahy, aby svému vysokému úkolu v národě dostála, víme všichni. Že jsme na ni až příliš dlouho čekali, zdaž se nevzpamatuje a na své místo skočí, je pravda nepopíratelná. Co tedy? Jak obstojí naše národní společnost bez šlechty?

Pomoc bude.

Bez feudální šlechty vrací se naše společnost sociálně poněkud do stavu, ve kterém byla před feudalismem. Tehdy, jak se pamatujeme, všichni rodilí a čistokrevní Čechové byli zemskými občany prvého řádu. Toto vědomí je třeba aby se vrátilo všem českým lidem. Sám český národní původ jest jaksi aristokratický, či superiorní. Avšak sám původ nedostačuje více, aby člověk zaujal ve společnosti místo přední, vynikající. Na přednosti svého původu spoléhala šlechta a prodlením času připravila se o všechen význam, když opomenula do-

bývati si zásluh o národ. Morální osud české šlechty v naší užší společnosti národní budiž národu našemu výstražným příkladem, že není dosti honositi se předky, minulostí, a že musí velkost a slávu svou hledati v přítomnosti a budovati ji do budoucnosti. Neuznáváme žádných privilejů, nežádáme jich ani pro sebe, ale nechceme jako národ státi za žádným druhým.

Po takovém očistění půdy pro obnovy společenské organisace národa bude možná, aby se vytvářela česká aristokracie bezerbová, aristokracie podobná, jakou Čechové mívali původně: soubor mužů, které národ uznává za nejlepší ze sebe, kteří nejvíce vynikají ve veřejném životě ve vědě, literatuře a umění. Prvou a nezbytnou podmínkou národního českého aristokratismu nemůže býti bohatství a hojnost statků pozemských, jak se domnívají novopečení "váleční millionáři", a již se podle toho zařizují.

Plutokracie (vláda boháčů) vždycky bývala nejhloupější, nejnevzdělanější, nejsprostší a nejzvrhlejší. Zdravá společnost váží si především věhlasu mužova; má-li mimo něj zámožnost, přeje mu jí, ale samo bohatství nevzbuzuje její úcty, neboť ono je při sprosťákovi to, co zlatý řetěz na krku prasečím.

Co zde pravím je v zásadě samozřejmo, a nebude míti odpůrců. Ale toho není dosti, nýbrž je zapotřebí, aby se všecka česká národní společnost také pronikla vážnou snahou na tomto zdravém základě se obnoviti a věčně obnovovati. Vývoj šlechty feudální se ukončil, když se ohradila všemi možnými privilejí, jimiž se zachovává v rodě bohatství a moc, nikoli však talenty; ale právě tak by se ukončil vývoj společnosti, kdyby v ní nebylo možno vyniknouti jednotlivcům zvláště nadaným.

Taková společnost by mrtvolně prohnívala, namístě aby rozkvétala.

Ve společnosti, rozžírané nenávistí a závistí, není žádoucího ladu a není dobře uspořádána. Sociální nenávist a závist může se za jistých okolností státi podkopem, který celou společnost do povětří vyhodí a zničí. Převraty se nepřipravuje lepší budoucnost a právě v našem národě není zapotřebí sociálních převratů, protože dosud je možný normální vývoj. Ne převraty, nýbrž rozumné a včasné reformy buď'tež naším cílem. A pro normální vývoj společnost je podmínkou, aby v ní každý člověk zaujal místo, ku kterému má způsobilost ve svém nadání a úsilí. Žádná společenská přehrada nebudiž na závadu těm, kteří mají schopnost a vůli se vyšvihnouti. Rozeznávejte obyčejné výskočky od mužů, majících talent a energii. Výskočka není zjev společensky zdravý; je to vlk na štěpu, jenž ujímá stromu síly a musí býti seříznut. Prostředky, kterými si výskočka pomáhá v před, jsou vesměs falešné. Společnost, která přední svoje místa zadává výskočkám, nemůže býti nazvána normálně vyvinutou.

V normálně uspořádané společnosti je stálý ruch, věčné proudění jako na moři, kde i za hluboké tišiny pravidelně střídá příliv a odliv. Vlna života některé vynese do výše, ale jedva se to stalo, již vynesený vidí pod sebou spád dolů a padá, mezitím co jiné vlny jiné muže vynášejí vzhůru. Jest rozdíl ve výšce vln, jest rozdíl i v mužích, kteří jsou jimi vynášeni. Jednakosti tu není, nýbrž věčná rozmanitost, věčná změna, stoupání a klesání, zrání a odumírání. Ale právě v těch neustálých změnách je půvab a rozkoš života. Toto stálé měnění a střídání jest zjev společenský normální a nikoli jakási nezměněná ztrnulost, jak se obyčejně za to má a jak věc

představují si ti, kdo myslí spasiti společnost velikými a náhlými převraty.

Dílo přírody je rozmanité a nestálé, ale člověk chce, aby jeho dílo bylo trvalé, nejraději aby mělo trvání věčné. Výsledky svého úsilí by člověk rád přenesl i na své potomstvo. Z toho se vyvinula nejprve šlechta rodová, potom feudální, jež si vzala na pomoc zákony, aby jimi vzdorovala přírodě a věčnému osudu všeho lidského. Až odpadne tato přílišnost a nepřirozenost, ještě zbude zmíněná snaha pracovati pro potomstvo, pro budoucnost. Snaha tato není už nepřirozená, nýbrž ji dlužno považovati za vrozenou člověku. Jí se člověk nad ostatní živé tvorstvo povznáší, ona je zatracením bídáckého hesla gruenderů XIX. století "po nás potopa".

Ale ze zkušenosti víme, že dědičnost úspěchů jakýchkoli nepřenáší se přes tři pokolení, není-li umělými prostředky postaráno, aby trvala déle. Tohoto obyčejného běhu lidských věcí netřeba měniti. Trvání trojího pokolení není v historii doba dlouhá. Kdyby byla násilně zkracována, byla by činnosti lidské odňata jedna z nejšlechetnějších pobídek: pracovati ku prospěchu potomstva, což by se neblaze odrazilo i na vší práci veřejné, na práci pro národ, pro společnost.

Ale nejčastěji dílo člověkovo nepřežije svého tvůrce, ano již za jeho života, takořka pod jeho rukou, se hroutívá. Je-liž v tom příčina k zoufalství? Nikterak. Krátkodobým trváním díla jednotlivcova podporuje se čilé soutěžení všech. Všichni mohou ukázati, co dovedou a seč jsou, všichni mají naději na úspěch, jehož v budoucnosti nebude bez vlastního přičinění. Soutěží-li pak všichni, vzniká nejušlechtilejší společenské závodění, k němuž by všichni lidé měli spěti uvědoměle a radostně. Není důležitějšího sociálního problému, než aby se ta-

kové závodění umožnilo. Umožní-li se, společenský pokrok celé společnosti stoupne, hladina její se zdvihne bez tak zv. třídových bojů a otřesů, jimi způsobených, jen z poznání, že radostná práce je žádoucnějším losem člověka, než nejslavnější boje.

Sociologové mnoho se namudrují, co je společensky prospěšnější, individualism nebo kollektivism. Dnes jsou pro ten, zítra pro onen, a jedno i druhé tvrzení pronášejí stejně učeně a duchaplně. Řešení naše spojuje kollektivism s individualismem, oběma směrům dává místo a možnost osvědčiti se a spojenými silami dokázati, čeho by nedokázaly v rozdvojení a vzájemném nepřátelství.

Šlechta tvoří nejkrajnější pravici společnosti, proletariát nejkrajnější levici, ale jádro společnosti jest uprostřed mezi nimi, ve stavech středních: v rolnictvu, měšťanstvu a svobodné intelligenci. Každá snaha, strhnouti tento střed napravo nebo nalevo — napravo zřizováním drobných fideikomisů a nalevo zproletarisováním — je protispolečenská i protinárodní. Nutno horlivě pracovati k tomu, aby se postavení společenského středu upevnilo a povzbuditi všecky jeho členy, aby neúnavně jej povznášeli morálně, kulturně, hospodářsky, národně. V středu společnosti jest jádro její, ve středních vrstvách je síla naděje i budoucnost českého národa. Toto společenské jádro nesmí váhati a chopiti se díla, neboť od něho závisí blaho i spása českého národa.

Nás naučili dívati se na šlechtu jako na spásnou hvězdu našeho národa. V temnu XVIII. stol., kdy se již válka třicetiletá chýlila ke konci, vznikla pověst o Blanických rytířích, kteří zachrání český národ, až mu bude nejhůře. V chrámě staroboleslavském chovají obraz z té doby, představující zástup rytířů se sv. Václavem v čele, ani vyjíždějí z Blaníka spasit Čechy.

"Už je na čase," podotýká vysvětlující kostelník. Dobrý muži stokrát, tisíckrát bylo na čase, po tři sta let je českému národu nejhůř, a rytíři pořád ještě čekají, jim toho ještě není dost s českým národem musí býti nejhůř ne chvilkově, nýbrž nekonečně, a oni se ještě nehýbají, aby splnili naději národa a stali se jeho osvoboditeli.

Zatím je něco skutečně na čase. Na čase jest, aby český národ nespoléhal už na Blanické rytíře, nýbrž aby sám se chopil díla své spásy a budování své lepší budoucnosti. Ze šlechty mu Blaničtí rytíři nevyvstanou, kdyby čekal nových tři sta let. Za sebe mysli, česká hlavo, na sebe pracuj česká ruko!

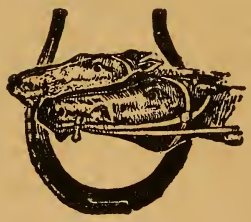

LIBRARY OF CONGRESS
0 019 774 906 4